

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

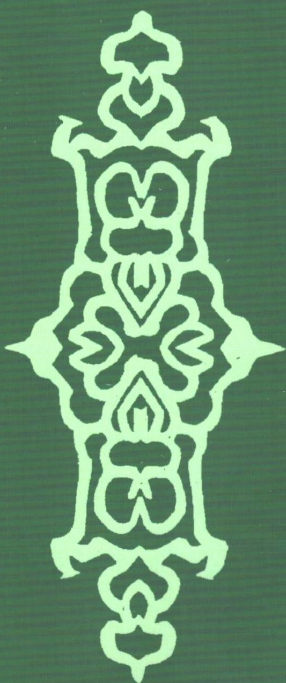
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÂRÎHU MUHTASARÎ'D-DÜVEL

EBÜ'L-FEREC İBNÜ'L-İBRÎ

TÜRK TARİH KURUMU

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
III-2. Dizi - Sayı: 2

TÂRÎHU MUHTASARÎ'D-DÜVEL

EBÜ'L-FEREC İBNÜ'L-İBRÎ

Türkçeye Çeviren
ŞERAFEDDİN YALTKAYA

Tıpkıbasım

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ - ANKARA

Ücretsiz PDF Kitap **2011** <https://rantey.org>

Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, 1225/26-1286

Târihu muhtasari'd-düvel / Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî ; Türkçeye çev.
Şerafeddin Yaltkaya. — 1. bsk. — Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2011.
74 s. ; 24 cm. — (AKDTYK Türk Tarih Kurumu yayınları ; III-2. Dizi-
Sa. 2).

İndeks var.

ISBN 978 - 975 - 16 - 2446 - 8

1. Moğollar _ Tarih. I. E.a. II. Yaltkaya, Şerafeddin. III. Dizi.

950.2

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun 16.06.2009 tarih ve 589/50
13.07.2011 tarih ve 641/11 sayılı Yönetim Kurulu kararları gereği 3.000 adet
basılmıştır.

İlk Baskı: İstanbul Maarif Vekâleti Yayını, İstanbul 1941.
Türk Tarih Kurumu Yayınları arasında 1. baskı.

ISBN 978 - 975 - 16 - 2446 - 8

Türk Tarih Kurumu Basımevi

Akhun Caddesi No: 1

Sincan Organize Sanayi Bölgesi / ANKARA

Tel: (0312) 267 16 11 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Arap ve İran dillerinde yazılmış olan ve Türk Tarihini ilgilendiren eski eserlerin türkçeye tercüme ettirilerek neşri faydalı görülmüş ve bu eserlerden en lüzumluları İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Profesörlerince tesbit olunmuştur. Türk Tarih Kurumunun tetkik ve tasvibinden de geçmiş olan bu listeye dahil eserlerin tercümesi yapılanlarından basım işi ilk biteni ve müverrih Ebülferec - İbnülibrî tarafından yazılmış olanı bu cildin içinde Türk Tarihi üzerinde çalışmak isteyenlerin umumî istifadesine arzedilmiş bulunuyor.

Bunu basılmakta veya tercüme edilmekte olan diğer değerli kaynaklar takip edecektir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sahife
Ebülferec İbnülibrî kimdir?	1
Tarihi Muhtasarüddüvel'e ve tercümemize dair birkaç söz	4
Moğol Devleti	5
Müslim Araplardan Moğol padişahlarına geçen devlet	36
Kubilây Kaan'ın tahta oturması	42
Abaka İlhan	47
Sultan Ahmet	53
Ergun İlhan	60
İndeks - Şahıs isimleri	63
İndeks - Yer isimleri	68
İndeks - Tarihî tabir ve unvanlar	71
Kronoloji cetveli	73

EBÜLFEREC — İBNÜLIBRÎ KİMDİR?

Ebülferec [1225 - 1226 M.] *Malatya*'da doğmuştur. Atası, hem-gerileri arasında hürmetle karşılanan *Ehrun* adlı bir Yahudi hekim idi. Bu zat sonradan vaftizlenerek hristiyan olmuşsa da aslında bir Yahudi olması oğlunun [*İbnülibrî* = Yahudi oğlu] diye anılmasına sebep olmuştu. Kendisinin ana dili süryanca idi. Arapçayı da pek güzel bildiğine dilimize çevirdiğimiz bu eserinden başka şahit aranılmaz. Bu iki dilden başka *İbnülibrî*'nin Yunancayı da bildiğini şüpheli sayanlar vardır. Kendisi atasından tıp tahsil etmiş ve felsefe ve ilâhiyat okumuştur. [1243 M.] yazında Moğolların *Kayseriye*'ye girip ahaliyi kılıçtan geçirmiş olmaları üzerine *Malatya*'da bulunan *İbnülibrî*'nin atası ailesini alarak *Suriye*'ye sığınmak istemiş ^[1] ve buna muvaffak olamayınca o tarihte frenklerin elinde bulunan *Antakya*'ya gelmişti. *İbnülibrî* burada papaz olmuş ve manastıra girmişti. Bir müddet sonra *Şam Trablusu*'na gitmiş ve burada *Saliba Vecih* adlı bir arkadaşile *Nasturîler*'den *Yakup* adlı bir kimseden tıp, beyan ilimlerini ilerletmişti. *İbnülibrî*'nin ders aldığı kimseler arasında müslimler dahi vardır. Bu eserinde [S. 480 — Berut basması] söylediği veçhile *Demeşk*'ta dahi tahsilde bulunmuş ve *Cemaleddin* adlı hazık bir hekimin yanında burada *Bimaristanı Nuri*'de çalışmıştır.

İstidatlı ve çalışkan olan *İbnülibrî* [1246 M.] de yirmi yaşında iken *Yakubî Patriği Ağnatyos Sâbâ* tarafından *Malatya*'ya tâbi *Cobas - Gobos* piskoposluğuna tayin edildi. Ve kilisece kullanılan *Greguvar-Grigoryos* unvanını aldı. Bir yıl geçmeden *İbnülibrî*'yi; patrikleri; *Cobas* yakınındaki *Lakbin* piskoposluğuna aldı. Burada yedi yıl kaldı. Bu sırada *Yakubîler*'in patrikleri ölmüş ve bunun yerine geçecek kimsenin tayininde aralarında ihtilâf çıkmıştı. *İbnülibrî*, *Yuhannabnil-madinî* aleyhine olarak *Diyonisyus Ancur*'a taraftar olmuş ve bunun tarafmdan [1253 M.] de *Haleb*'e piskopos tayin edilmiş ise de *Diyo-*

[1] (640 H.) tarihini yazarken *İbnülibrî* bu eserinde bunları söylediği gibi (641 H.) de yine kendi hayatı hakkında başka malûmat dahi vermektedir.

nisyus'un rakibi olan *Yuhanna* dahi *İbnülibrî*'nin arkadaşı *Saliba Vecih'i* şarka *Mefreyan* [1] tayin etmiş ve bu da *Halep* hükümdarı *Eyüp Oğulları*'ndan *Elmelikünnasır* [1236 - 1259 M.] dan bu şehrin piskoposluğu fermanını kendisi için koparmış olduğundan *İbnülibrî* açıkta kalmıştı. Bunun üzerine *İbnülibrî*, *Malatya* civarındaki *Bersoma* manastırında oturan *Diyonisyus*'un yanına geldi. Ve burada iki yıl kaldı.

Buradan *Demeşk'a* gitti ve yukarda adı geçen *Elmelikünnasır*'ın gözüne girerek kendisini *Halep* piskoposluğuna iade ettirdiği gibi *Rum Selçuk Oğulları*'ndan ikinci *İzzettin Keykâvüs* tarafmdan Garp Patrikliği tasdik edilmiş olan *Diyonisyus*'un aynı zamanda Şark Patrikliği hakkmda da bu hükümdardan bir berat aldı. [1258 M.] de *Hulâgû*, *Bağdad*'ı istilâ ile halifeyi öldürmüş ve *Abbas Oğulları*'nın hükümetlerine nihayet vererek *Halep* üzerine yürümüştü. Bu sırada *İbnülibrî* kendi cemaatine dokunulmamak için *Hulâgû*'ya ricaya gitmiş idise de *Hulâgû*'nun askerleri *Haleb'e* girmiş olduklarından birçok *Yakubî* ve *Rum* hristiyanları kılıçtan geçirmiştiler. [1264 M.] de yeni Patrik *Yuşa' - Üçüncü Ağnatyus* tarafından *İbnülibrî* *Tekrit ve Şark Mefreyanı* olmuştu ki bu mefreyanlık muharebeden dolayı altı yıldanberi boş bulunmakta idi. Bunun *Sis'te* *Teotokos* kilisesinde yapılan mefreyanlık merasiminde, Ermeni Kırallı *Hatom* ve *Yakubî* ve *Ermeni* piskoposları bulunmuşlardır.

İbnülibrî mefreyanlık sıfatile kilisesini kuvvetlendirmeye çalışarak *Hulâgû* ile görüşmüş ve kendi patrikleri için beratlar almıştı. [1282 M.] de *Tebriş'e* gitmek ve *Hulâgû*'nun oğlu *Abaka* ile de görüşmek istemiş idise de yolda iken bunun ölümü vukubulmakla yerine geçen *Ahmed*'in *Moğol* tahtına oturması merasiminde bulunan *İbnülibrî* bundan da bir berat almıştı. *İbnülibrî*'nin bu mefreyanlığı yirmi iki yıl sürmüştü. Bu yılların sonunda üç gün hasta yatan *İbnülibrî* bu hastalığının dördüncü günü [1286 M.] temmuzunun otuzunda *Meraga'da* dünyaya gözlerini kapadı. Yazmış olduğu eserlerin bazıları arapça; çoğu süryancadır. Bunların sayısı otuz birdir [2]. Kitaplarında; zamanındaki malûmatın her şubesinden bahisler vardır. Yunanca eserleri ilk defa kendi dillerine çevirerek Araplara yol açmış olan Süryanî âlimlerden son asırda süryanca eser yazmış olan en mühim şahsiyet *İbnülibrî*'dir. Kendisinin ölüm döşeginde iken islâm olduğu da

[1] Süryancadır. Manası semere veren demektir. *Yakubiler*'ce patrikten sonra en büyük rütbe mefreyanlık idi.

[2] 560 - 1147 de vefat etmiş olan *Ahmetibni Muhammedibni Huleydelgafiki*'nin *Müfredat*'ından yapmış olduğu intihabı İngilizceye tercüme edilerek *Maks Mayerhof* ve *D. Corci Subhi* taraflarından ahiren neşredilmiştir.

söylenmektedir. Hayatımın son devrinde evvelce süryanca yazmış olduğu tarihini Araplardan bazı zatlerin ricaları üzerine arapçaya çevirmiş ve buna İslâm ve Moğol devletlerine ait aslında olmıyan maddeler ilâve eylemiştir. Kendisinin acemce eserlerden istifade edecek derecede acemce ve az çok konuşacak kadar da türkçe ve moğolcayı bildiğini söylemeği de unutmıyalım.

TARİH-U MUHTASAR-İDDÜVEL'E VE TERCÜMEMİZE DAİR

BİRKAÇ SÖZ

Bu eserin arapça metni lâtincede tercümesile birlikte ilk defa [1663 M.] de *Edvard Pocock* tarafından *Oksfort*'ta basılmıştır. *Bower* tarafından [1783 M.] de almancaya tercüme edilmiştir.

Arapça metni ikinci defa olmak üzere [1890 M.] de *Cizvit* papazlarından *Anton Salhanî* tarafından *Berut*'ta basılmıştır. Bu ikinci basım iyi olmakla beraber bunda *Oksfort* basmasında mevcut olan; Peygamberimize dair bir faslın tamamile kaldırılmış olduğu görülmektedir. Onun için tercüme esnasında her iki basmayı gözönünde tutuk, bu eser aşağıdaki veçhile on devlet üzerine yazılmıştır.

- 1 — Evliya Devleti: *Âdem*'den *Musa*'ya kadar;
- 2 — Kadılar Devleti: *İsrail Oğulları*'nın kadıları;
- 3 — *İsrail Oğulları*'nın Padişahları Devleti;
- 4 — *Keldaniler* Devleti;
- 5 — *İranlılar* Devleti;
- 6 — *Yunanlılar* Devleti;
- 7 — *Romalılar* Devleti;
- 8 — *Hristiyan Yunanlılar* Devleti;
- 9 — *Müslim Arap Padişahları* Devleti;
- 10 — *Moğol Padişahları* Devleti.

Bizce bu devletlerden sonuncusunun tamamı ve dokuzuncunun yalnız Moğollara ait olan parçaları mühim olduğundan bu eserin sonuncu devleti olan *Moğol Padişahları* ile dokuzuncu *Müslim Arap Padişahları* Devletinin yalnız Moğollara ait olan o parçaları türkçemize çevrilmiştir.

M. Şerafeddin Yaltkaya

"İstanbul Üniversitesi İslâm Dini ve Felsefesi tedkikleri enstitüsü
direktörü Ordinaryüs Profesör

İstanbul: 10 - 3 - 1934

MÜSLİM ARAP PADİŞAHLARI DEVLETİ

[599 H.] de ki *İskender Yılı*'nın 1514 üdür ^[1] Moğol Devleti başlamıştır.

Söyle ki: Bu tarihte Şark Türkleri; hristiyan *Kirayt*'lerden *Unk Han* - *Melik Yuhenna* - *Jan*'ın idaresi altında idiler. Bu *Kirayt* kabilesinden başka bir kabileden ^[2] olan *Timuçin* adlı açık talili bir kimse vardı ki, kendisi çocukluğundanberi *Unk Han*'ın hizmetinde bulunuyordu. Bu kimse düşmanları ezmekte eşsiz olduğundan akranı haset edip *Unk Han*'ı kendisinden soğutmağa çalıştılar. Ve hakkmda türlü türlü lâflar söylediler. Nihayet *Unk Han*, *Timuçin*'in kendi hakkında fena niyet taşıdığına kanaat getirmiş olmakla *Timuçin*'i yakalattırıp hapsedmeğe karar verdi. *Unk Han*'ın hizmetinde bulunanlardan iki çocuk ^[3] bunu *Timuçin*'e haber verdiler. Ve kendisine hükümdarın baskın yapacağı geceyi bildirdiler. *Unk Han* seher vakitinde *Timuçin*'in çadırlarına baskın yaptığı vakit çadırları boş buldu. Pusuda bulunan *Timuçin* yanındaki kimselerle *Unk Han*'ın üzerine atıldı ve aralarında bir çarpışma oldu ve *Unk Han*'ın yanındakilerden birçokları öldüler. Aralarında ikinci defa olan vuruşmada yine *Timuçin* bunları yendi ve *Unk Han*'ı ve yanındaki bahadırları öldürdü ve birçoklarını esir eyledi ^[4].

Bu savaş günlerinde Moğollar arasında; kırlarda ve dağlarda dolaşan ve kış ortasında çıplak ve yalın ayak gezen muteber bir bey ortaya çıktı. Bu bey günlerce görünmüyor ve sonra gelip: "Tanrı be-

[1] *İskender yılı* milattan 312 yıl önce başlar.

[2] *Kirayt* kabilesi *İbni Arapşah*'ın *Fakihetül-Hulefa*'sı. s. 185.

[3] *Külük*; *Bade*. *İbni Arapşah*'ın *Fakihetül-Hulefa*'sı s. 185.

Badu; *Keschlouk Deguignes*'nin *Hünler Tarihi* tercümesi c. 5 s. 35.

[4] *Fakihetül-Hulefa*'da bu vak'a'ya dair şu sözler vardır: *Timuçin* bunların önünden kaçmak suretini göstermiş ve kendilerini *Hıta* hududundaki *Balcune* denilen su başınadek çekmiş idi. Buradaki savaşta *Unk Han* yenildi. Ve yanındaki'ler ile beraber kaçtı ki bu vak'a (599 H.) de olmuş idi. *Timuçin* bu vak'ada hayvan ve eşyadan sayısız ganimet elde etmiş idi. Bu ganimetleri kendisiyle beraber bulunanlara verdi ve bunların adlarını divan defterine geçirdi. Ve kendi hayatını kurtarmış olan *Külük* ve *Bade* adlı çocuklara tarhanlık verdi ki tarhan: Hertürlü tekliften affedilmiş olan kimsedir. Kendisi herkesten hakkını alır fakat kendi kimseye hak vermez. Eğer bir kimseyi öldürecek olursa kısas edilmez her türlü dilek ve istekleri yerine getirilir. Hiçbir hizmetle mükellef değildir. *Tarhan*'ın malik olduğu en büyük imtiyaz padişah; kadınları ve cariyceleri ile uyumakta iken izin istemeden padişahın yanına girebilmesidir. Kendisine padişah tarafından verilmiş olan tarhanlık beratının hükmü oğullarından dokuzuncu göbeğedek sürer.

Sonra ikinci defa yine çarpıştılar. Ve bu ikinci çarpışmada *Unk Han* öldü. s. 186.

nimle konuştu ve bana; bütün yeryüzünü *Timuçin*'e ve *Timuçin*'in çocuklarına verdim, ve kendisine *Cengiz Han* diye ad koydum dedi.." diyordu.

Cengiz Han bu beye *Tibet Tanrı* adını verdi. *Cengiz Han* bu *Tibet Tanrı*'nın sözünden dışarı çıkmaz ve her ne derse onu yapardı. *Cengiz Han* yükselince kabilelerin hepsine elçiler gönderdi. Kendisine uyan ve itaat edenler saadete erdiler; karşı duranlar perişan oldular. Yukarıda söylediğimiz iki çocuğa *Tarhanlık* vererek gerek kendilerine ve gerek bunlardan olacak çocuklara in'am eyledi. *Tarhan* padişahların tebaadan aldıkları vergilerin hiçbirile mükellef olmıyan ve savaşlarda aldığı ganimetler kendisine kalan kimsedir ki bunların ellerine geçen ganimetlerden padişahlar asla pay almazlar. *Cengiz Han* bu iki çocuğun *Tarhanlıklarına*; izin almadan padişahların yanlarına girmek ve dokuz cinayete kadar hiçbir cinayetten kendilerine sorgu sorulmamak imtiyazlarını dahi kattı [1].

Cengiz Han'ın kız ve oğlan birçok çocukları vardı. Büyük zevcesi *Uysuncin*— *Uysulucin Bigi* idi. Moğollarca bir atanın oğullarının şeref ve itibarları analarına göre idi. Bundan dolayı *Cengiz Han* bu hatundan olan dört oğlunun her birini büyük bir iş üzerine koydu. Bunlardan *Tuşi* — *Cuci*'ye av işini verdi ki bu av işi onların en sevdikleri bir iş idi. *Çagatay*'a davaları ve yasayı bıraktı ki yasa kanun ve hüküm demektir. Üçüncü oğlu olan *Uktay*'a aklının çokluğu ve uzağı görücülüğü sebebiyle memleketin idaresini verdi. *Tuli*'yi askerlik işlerinin başına koydu ve bu oğullarına ve *Utkin* adlı kardeşine oturmaları için yerler gösterdi kardeşi *Utkin Hata* sınırlarına gitti *Cuci Kıyalıg* — *Kıbalıg* ve *Harzem*'den ta *Saksin* [2] ve *Bulgar* [3] diyarının sonlarına dek olan yerlere gitti.

Çagatay Almalig yakınındaki *Uygur* şehirleri hududundan *Buhara*, *Semerkan*'edek olan yerlere gitti. *Cengiz Han*'dan sonra tahta geçecek olan *Uktay İmil* — *Yemil* ve *Kutak* — *Kunak*—*Kubuk* [*Karbagatay*, denilen yerler] sınırlarına gitti *Tuli* dahi bu sınırlarda ona komşu olmuştu ki *Uktay*'ın gittiği yerler bunların ellerinde bulunan yerlerin

[1] *Tarhanlık* yarlıkları nümunelerini görmek isteyenler *Kalkaşendi*'nin *Essubhül Aşa*'sına baksınlar c. 13, s. 48 - 53.

İbn-i-Ayaz tarihine de bakılacak olursa c. 1, s. 254 *Aydemirüşşemsi*'nin nasıl *Tarhan* olduğu görülür.

[2] *Ebülfida* *Takvimilbıldan*'ında şöyle söyler:

Bu nahiyenin şimalinde *Büyük Tanabers*'in yatağı vardır ki *Saksin* şehri bunun üzerindedir. Şimdi burada *Berke Han*'ın çocukları oturmaktadırlar. Bu şehirde mescitler ve medreseler vardır.

[3] *Volga* ile *Kama* - *Çulman*'ın birleştikleri yerde eski bir şehir idi ki bugün harabesi görülmektedir. Bu ad hem bu şehre ve hem bu şehrin bulunduğu kıt'aya ve hem burada oturan kavme verilir.

merkezi idi. *Cengiz Han* [606 H.] de *Karahata* şehirlerini ele geçirdi. *Hata* padişahına tâbi olan *uygur* beldelerinin Beği — ki *Uygurlar* Türklerden efradı çok bir taifedir — *Cengiz Han*'ın etrafa yayılmış olan ününü duyup kendisinden aman dilemiş ve tebaası arasına girmek için kendisine elçiler göndermiş idi. *İdi Kut* [1] yani uğur ve devlet sahibi unvanını taşıyan bu beyin göndermiş olduğu elçileri *Cengiz Han* ağırladı ve *İdi kut*'un kendisinin de gelmesini istedi. *İdi kut* hiç durmadan *Cengiz Han*'ın emirlerini yerine getirdi. Ve bu da *Cengiz Han* tarafından ağırlandı ve ikram ve izzet içinde memleketine döndü.

[609 H.] de *Buhara* tacirlerinden üç kimse Mogolistanda kumaşın para ettiğini duymuş ve aynı zamanda yollarda gelen ve giden yolların *Kırakciye* [2] denilen memurlar vasıtasile korunduklarını işitmiş olduklarından yanlarına altınlı libaslar ve girbas ve türlü türlü kumaşlar alarak Moğollara satmak için yola çıktılar. Moğol memleketine geldikleri vakit korucular bunları karşılayarak yanlarındaki eşyayı gözden geçirdiler. Bunlardan *Ahmet* adlı tacirin yanındaki kumaşların Hana lâyük olduğunu gördüklerinden yanındaki iki kardeşi ile birlikte bu kimseyi Han'a gönderdiler.

Ahmet perdedarlar vasıtasile metalarını arz etti ve kendisine on dinar ile yirmi dinar arasında mal olmuş olan kumaşlara üç baliş [3] istedi. *Cengiz Han* buna kızdı. ve: “Bu şaşkın bizi hiç kumaş görmemiş mi sanıyor...” diye kendisine *Hata* padişahları tarafından armağan edilmiş olan hazinesindeki kumaşların gösterilmesini memuruna emretti. Bundan sonra bu tacirin yanındaki emtiayı yazdırdı ve bunları yanında bulunan hizmetçilerine yağma ettirdi ve bu halden *Ahmet* donakaldı.

Ahmed'in arkadaşları *Cengiz Han*'ın yanına girdikleri zaman metalarını ortaya dökerek bunları satmak için değil Han'a hizmet olmak üzere getirmiş olduklarını söylediler. *Cengiz Han*'ın; bu metaların karşılığında bir para istemelerini söylemesiyle beraber bunlar para istemediler ve bir fiat bildirmediler. Bunun üzerine *Cengiz Han* altınlı kumaşların her birine bir altın baliş ve her iki kirbas için bir gümüş baliş verdi. ve arkadaşları *Ahmed*'in kumaşlarına da bu fiatı verdi.

[1] *Izi* — *İsis* D. L. T. de c. 1, s. 81 - 82 görüldüğü veçhile Efendi ve Mevla demek olduğu gibi sahip dahi demektir. *Kut* dahi yine bu kitapta c. 1, s. 269 görüldüğü veçhile tali' ve devlet demektir. Şu halde bunun manası devlet sahibi demek olur. *Deguignes* Hunların Umumi Tarihi adlı eserinde bu kelimeyi *Allah tarafından gönderilmiş* diye tefsir ediyor. c. 2, s. 275. Türkçemize tercümesinin beşinci cildinin kırk yedinci sahifesinde.

[2] Kıracağı — koruyu koruyan. D. L. T. c. 3, s. 183.

[3] Altından olursa her baliş iki bin; gümüşten olursa iki yüz dinardır.

Bundan sonra hatunlarma ve oğullarına ve beylerine emirler verip bunların her birinin kendi adamlarından bir kısmına altın ve gümüş balıklar vererek; muhtelif şehirlerden kendilerine yarar zarif ve nefis şeyler getirmeleri için bu tacirlerin yanlarına koşmalarını söyledi [¹]. Bunlar *Cengiz Han*'ın emri üzere hareket ettiler ki müslim, hristiyan Türklerden mürekkep yüz elli kişi olmuş idiler. *Cengiz Han* bunlar ile beraber Harzem Şahlardan *Tekeş*'in oğlu *Sultan Mehmed*'e yazılmış bir mektubu hâmil olan bir elçi dahi göndermiş idi ki bu elçinin hâmil olduğu mektup şu idi:

“Tacirler buraya geldiler, kendilerini sağ, salim yerlerine döndürdük. O tarafların zarif ve nefis eşyasından satın almak için kölelerimizden bir kısmını onlar ile beraber oraya gönderdik. Ortadan nifak kalkmak ve nifak yerine her iki taraftan ittifak muhkemleşmek için bunların da sağ ve salim olarak dönmeleri gerektir.”

Bu tacirler *Otrar* şehrine vardıkları vakit bu şehrin valisi *Gayur* — *Kayur Han* bunların ellerindeki mallara göz diktiği için *Sultan Mehmet* ile mektuplaşarak kendilerinin öldürülmeleri ve ellerindeki mallarının musadere edilmesi hususunda izin aldı. Ve hepsini öldürdü.

[¹] Bu vak'a *İbni Arapşah*'ın *Fakihetül-Hulefa*'sında şöyle görürüz:

Maverainnehr'e (613 H.) de birçok kimseler gitmiş idiler. Bunların aralarında meşhur tacirlerden *Hucent*'li Ahmet; *Cened*'li *Emir Hasanoğlu Abdullah* ve *Ahmet Belcih* adlı kimseler dahi var idiler ki bunlar oraya nefis kumaşlar ve padişahlara lââyik kıymetli metaller götürmüş idiler. *Cengiz*'in payitahtlarından olan *Kokat* ve *Mesil*'e vardıkları vakit bunlar dövme beyaz kegeden yapılmış çadırlara indirerek *Cengiz* namına ağırladılar ki bu beyaz çadırlara indirilmek yalnız müslimlere mahsus olan bir hürmet nişanesi idi. *Cengiz* ilk defa bu tacirlerin yalnız birini huzuruna a'dı ve yanındaki metallerini gördü. Bu tacirin bu metalara değerlerinin birkaç katını istemesi üzerine bir cevap vermedi. Kendisiyle birlikte olan iki arkadaşının da huzuruna getirilmelerini emretti. Bunlar; metallerına para istemediler. Parasız olarak kabul etmesini *Cengiz*'den rica ettiler. Fakat *Cengiz* kendilerinin ticaret adamları olduklarını ve aynı zamanda misafir bulunduklarını söyliyerek bunları parasız olarak kabul etmedi. Ve bunların karşılığında kendilerinin razı olacakları bir kâr göstererek ellerine birçok para verdi. Ve ilk defa huzuruna giren arkadaşlarına da aynı suretle muamele etti. Ve bunlara hıl'atler giydirdi. Ve bunlardan almış olduğu kumaşların kendi hazinesine konulmasını emrettikten sonra kendilerinin hazineye sokulmalarını ve oradaki türlü türlü kumaşların ve cevherlerin kendilerine gösterilmesini söyledi. Bunlar; *Cengiz Han*'ın hazinesinde gördükleri nefis eşyayı dünyada başka bir yerde görmemiş idiler. Hazineden çıktıktan sonra bunlar ikinci defa *Cengiz*'in huzuruna girdikleri vakit *Cengiz Han* bunlara şu sözleri söyledi:

Sizin getirmiş olduğunuz metalleri almış olduğumuzun sebepleri bizde bunlar gibi şeylerin bulunmaması değildir. Bunun sebepleri şunlardır:

- Siz bizim misafirlerimizsiniz. Size hürmet gerektir.
- Müslümsiniz. Müslimlerin bizim katımızda ağırlandığa değerleri vardır.
- Sizin vasıtanız ile efrada şöhet salmak istedik. Bu şöhet sebeble muhtelif şehirlerden tacirlerin gelmelerini ve yolların mamur olmasını diledik.

— En son ve en kuvvetli ve mühim sebep te şudur ki; siz bizden bir kâr umarak yola çıktınız. Biz; ümitleri boşa çıkarmayız.

Bundan sonra Beylerine ve Askerbaşlarına emredip hepsinin *Huta* ve *Çin* metallerile teçhiz ederek kendi taraflarından birer müslim taciri *Harzem Şahlar*'dan *Kutbettin* — *Alâettin Mehmet bin Tekeş*'e göndermelerini söyledi. Bunlar (450) kişi olmuşlardır S. 189 — 190.

Bunlardan yalnız biri hapisten kaçarak ölümden kurtulmuş ve arkadaşlarının feci akıbetlerini Tatar diyarına gidip haber vermiş idi.

Cengiz Han bundan aşırı derecede müteessir olarak uykuyu bırakmış ve hiç durmadan ne yapmak gerek olduğunu düşünmeğe başlamış idi. Rivayet olunmuştur ki: *Cengiz Han* yüksek bir tepenin üzerine çıkıp başını açmış ve kendisine ortada bir sebep yokken böyle zulüm etmiş olan kimseleri yenebilmesi için Tanrıdan yardım istemiş ve orada oruçlu olarak üç gün ve üç gece kalmıştı.

Üçüncü gece, uykusunda; kendi kapısında; ayakta duran; karamlar giyinmiş eli âsalı bir papaz gördü ki bu papaz: “Korkma;... dilediğini işle;... sen yardım edilmişlerdensin;...” diyordu.

Korku ile karışık bir sevinç içinde uyanan *Cengiz Han* yerine döndü ve bu düşünüyü zevcesine söyledi, bu zevcesi *Unk Han*’ın kızı idi.

Bu kadın zevci *Cengiz Han*’ın görmüş olduğu papazın kendi Atası *Unk Han*’a gelip giden ve kendisine dua eden piskopos olduğunu ve bunun *Cengiz Han*’a gelmesi baht ve talihin kendisine geçmiş olduğunun delili bulunduğunu söyledi.

Cengiz Han tebaasından olan Hristiyan *Uygurlar* arasında piskoposlardan bir kimsenin bulunup bulunmadığını sordu. *Mardenha*’nın bulunduğunu haber verdiler. *Cengiz Han* bunu huzuruna getirttiği vakit sırtındaki kara *Harmanî* — *Horanî*’yi görünce: “düşte gördüğüm kimsenin kıyafeti tamamiyle böyle idi. Lâkin yüzü böyle değildi” dedi. *Mardenha* buna cevap olmak üzere: “Han; bizim velilerimizden birini görmüş olmalıdır” dedi. *Cengiz Han* bu vak’adan sonra Hristiyanlara meyil eder ve onlara ikramda bulunur ve onlar hakkında iyi fikirler besler oldu.

[610 H.] de *Cengiz Han Sultan Mehmed*’in üzerine yürüdü. *Türkistan* cihetlerine vardığı vakit *Gayalığ*’dan *Aslan Han* ve *Biş Balığ* den İdi Kut ve *Elmalığ*’den *Seftak* askerleriyle beraber gelip *Cengiz Han*’a katıldılar.

Otrar civarında bu askerlerin hepsi toplanmış idiler. *Cengiz Han* büyük oğlunu iki tuman [10 bin *Şeyh Süleyman*] askerile *Hocend* tarafına gönderdi. Kendisi de *Buhara*’ya gitti. *Otrar*’ın muhasarası için oğullarından *Çagatay* ile *Uktay*’ı bıraktı. Bu şehrin muhasarası beş ay sürdü. Muhasaranın uzaması buradaki askerlerin çokluğundan idi. *Sultan Mehmet* buraya beş bin asker ile *Gayirhan*’ı tayin eylemiş olduğu gibi bunlara on bin asker ile *Karaca Has Hacıb*’i göndermiş idi. Şehir içindekiler Moğollara karşı koymaktan âciz olunca *Karaca* şehri teslim etmek hususunda *Gayir Han*’a söz açmış idise de *Gayir Han* Moğolların kendisini sağ bırakmayacaklarını bildiği için ölüncyedek sa-

vaş edeceğini söyliyerek şehrî teslim etmeğe yanaşmadı. *Karaca*, gece olunca askerlerinin çoğıle birlikte *Sofî Dervazesi* kapısından dışarı çıktı.

Moğollar bunu sabaha kadar alakoydular. Ve sabah olunca *Cengiz Han*'m oğulalrmm yanma çıkardılar. Bunlar: *Karaca*'dan şehrin ne halde olduğunu iyice öğrendikten sonra: "Sen hizmet ettiğin ve nimetini yediğin kendi efendine hayretmedikten sonra bize hayretmezsin. . ." diyerek kendisini ve yanında olanları öldürttüler.

Bunun üzerine Moğollar şehre hücum ile içeri girdiler ve bütün ahaliyi şehrin dışına çıkartıp içerde ne varsa yağma ettiler. Şehrin sokakları içinde dağınık bir halde bulunan *Gayir Han*'m yanındaki askerler Moğollar ile sokak muharebeleri yapmakta idiler. Bu muharebeler bir ay sürdü. En sonra *Darüssaltana*'nın damı üzerinde Moğollar ile çarpışan *Gayir Han*'m yanmda yalnız iki kişi kalmış idi. *Cengiz Han*, *Gayir Han*'m diri olarak yakalanması için emir vermiş olduğundan kendisini diri olarak elde etmek için pek çok çabalyorlardı. *Gayir Han*'m yanmdaki iki kişi de öldürölerek kendisi tek başma kalmış idise de bunlar ile takatı kesilinciye kadar cariyelerin duvardan verdikleri kerpiçler ile savaş etmiş idi. Takatı kesilmiş olan *Gayir Han*'ı Moğollar kuşatıp yakaladılar. Ve *Buhara*'dan *Semer kand*'a dönüşünde *Cengiz Han*'a götürdüler. Ve *Semer kand*'da *Göksaray*'da *Cengiz Han* tarafmdan öldürüldü.

(617 H.) Muharreminin ilk günlerinde *Cengiz Han* askerleriyle *Buhara*'ya geldi. Ve askerleri bu şehri her taraftan kuşattılar. Burada *Sultan Mehmed*'in *Gök Han*, *Sevinç Han*; *Keşli-Keşki Han* kumandalarında [1] yirmi bin askeri var idi. Bunlar Moğollara karşı koymaktan âciz olduklarını anlayınca bir gün hepsi güneş battıktan sonra hisardan dışarı çıktılar. *Ceyhun* nehri üzerinde Moğollar bunlara yetiştiler. Ve hiçbirini bırakmamak üzere öldürdüler. Savaş yapacak kimseler şehri bırakıp savuşmuş olduklarından ahali için şehri teslim etmek ve aman dilemekten başka yapılacak bir iş kalmamış idi. İmamlar ve şehrin âyanı *Cengiz Han*'m hizmetine çıkıp ayağına düştüler. Ve kanlarının bağışlanmasını dilediler. *Cengiz Han* şehirde bulunanların hepsinin şehrin dışına çıkmalarını emretti. Boşalmış olan bu şehre oğlu *Tuli* ile beraber girdiler. Şehrin Ulu Camiinin önünde durarak: "burası padişahın evi midir? . ." diye sordu. Padişahın evi olmayıp: *Hanei Yezdan* = *Tanrıevi* olduğu cevabını almca atmdan indi ve camideki minbere çıkıp *Buhara* büyüklerine: "Kırlarda hay-

[1] *Gür Han*, *Sevinç Han*, *Hamidinnuri* ve *Güçlü Han*, *Fakihetü-Hulefa* s. 195.

vanların yiyecekleri ot yoktur. Siz; ambarlarımızdakiler ile onları doyurun. . ." dedi. Bunun üzerine ambarlar açılarak içindekiler taşınmağa başlandı [1], ve kitap sandıklarının içlerindeki kitaplar atılarak bunlar ile hayvanlara ahır - ağıl yapıldı. Ve camiye yiyecek ve şarap getirip orada yediler ve içip sarhoş oldular.

Cengiz Han buradan konak yerine gidip imamları, şeyhleri, seyyitleri ve âlimleri topladı. Ve bunlara: "Herkesin padişahı ve kamunun zabiti olan Tanrı, fasık ve facir olan zalim padişahların zulümlerinden yer yüzünü temizlemek için beni gönderdi. . ." dedi. Ve *Otrar* valisinin padişahın iznile tacirlere yapmış olduğu muameleyi ve bunun gibi işleri söyledi. Sonra zenginlerin zengin olmıyanlardan ayrılmalarını emretti. Bir yana ayrılmış olan zenginler 280.000 kişi olmuşlar idi.

Cengiz Han bunlara söyledi:

Yeryüzü üstündeki malları sizden öğrenmeğe ihtiyacımız yoktur. Siz bize yer altında gömülü olan şeyleri haber verin. . .

Bunlar hemen bu emri yerine getirmeğe hazırlandılar. *Cengiz Han* böyle hemen emrini yerine getirmeğe hazırlanmalarından dolayı memnun kalarak bu iş için üzerlerine koymuş olduğu *baskak* [2] lara kendilerine takatleri olmayacak şeyler teklif etmemeleri için gizlice emir verdi.

Sultan Mehmed'in askerlerinden bir kısmının şehirde gizlenmiş olmalarından dolayı muhtelif yerlere ateş verilmesini dahi emreyledi. Şehirdeki binaların çoğu tahtadan olmakla ateş her tarafı sarmış ve şehir tamamiyle yanarak dümdüz bir arsa halini almış idi. Şehirden kaçmağa mecbur olan ahali dahi *Horasan* taraflarına doğru yollanmış idiler. Yine bu yılın Rebiulevvelinde *Cengiz Han*, *Semerkan* üzerine indi. *Sultan Mehmed* bu şehir için 110,000 asker ayırmıştı. *Cengiz Han* bu şehir üzerine indiği vakit askeri savaştan alıkoyarak *Sintay Noyen* [3] i 30,000 askerle *Sultan Mehmed*'in arkasından gön-

[1] *Habibüssiyer* sahibi *Cengiz Han*'ın minbere çıkıp bu emri kendi adamlarına vermiş ve ambarlardan hububat kendi adamları tarafından taşınmış olduğunu yazıyor, c. 3, s. 17.

[2] Zabıt, Muhtesip
Şeyh Süleyman.

[3] Noyen: Emir, Bey demektir.
İbni Mühenna Lügati s. 208

Neyan; Noyen: Sipahsalar, serdar, serasker ve şehzade.
Şeyh Süleyman

Noven: Va vı meşhulle şehzadeye denir ve selâtin akrabasına ıtlak olunur. Moğol lügatidir. Selâtime dahi ıtlak ederler

Nuyan: Güyan vezninde şehzadeye ıtlak olunur. ve Moğol ve Çıgataı Türkleri Mülûk ve selâtime ıtlak ederler.

Burhanı Katı' tercümesi

derdi. Ve *Galak Noyen* ile *Besur Noyen*'i de *Talkan* [1] tarafına sevketti. Bundan sonra yanında kalan asker ile bir sabah şehri kuşattı. *Harzem* askeri bunlara karşı çıktılar. Ve bunlardan birçoklarını yaraladılar ve bir kısmını da tutsak alıp şehre soktular. Ertesi gün sabahleyin *Cengiz Han* atlanarak askerini dolaştı ve bunları savaşa kmdırdı. O gün sabahdan geceye dek aralarında kızgın bir savaş devam etti. Moğol bahadırları şehrin kapılarını tutarak muhariplerden bir kimsenin dışarı çıkmasına meydan vermiyorlar idi. *Harzem Şah* askerlerinin manevî kuvvetleri kırılmağa başlamış idi. Ve şehrin büyükleri ihtilâfa düşmüş idiler.

Her kafadan bir ses çıkıyordu. Şehri teslim ve musalaha eylemek isteyenler olduğu gibi kendi canlarının bağışlandığına dair söz al-salar bile Tatarların gadrinden korkarak şehri teslim ve musalaha hususunda emniyet edemiyenler dahi var idiler. Şehrin Şeyhülislâm'ının ve kadısının dışarı çıkmak hususundaki cesaretleri artarak dışarı çıktılar. Ve *Cengiz Han*'a sığınarak kendileri ve şehir ahalisi için aman dilediler. *Cengiz Han* bu zatlerin ikisine ve kendilerine sığınmanlara aman verdisi de şehir halkına aman vermedi. Bu şeyhülislâm ve kadının yanındakiler şehre girerek kapıları açtılar. Arkalarından Moğollar içeri girip o gün akşama kadar şehrin surunun muhtelif yerlerini ve bazı burçları yıkmakla uğraştılar. Geceye kadar kimseye ilişmediler. Gece olunca Moğolların hepsi şehre girdiler. Kadın, erkek bütün ahaliyi yüzer, yüzer kıra çıkardılar. Yalnız Şeyhülislâm ve Kadıya sığınmış olanları şehirde bıraktılar ki bunların sayısı elli bini aşmış idi. Sabah olunca Moğollar şehri yağma etmeğe ve şehir içinde şuraya, buraya gizlenmiş ve saklanmış olan kimseleri tutup tutup öldürmeğe başladılar.

Şehir dışına çıkarmış oldukları kimselerden o gece öldürdükleri Türkler ve *Kanıklı*'ların sayısı otuz bini bulmuştu. Ertesi günü oğullar ve Beyler otuz bin kimseyi de aralarında üleşdirmişler ve geri kalanları hayatlarının pahası olmak üzere 200,000 dinar para karşılığında şehre bıraktılar. Bu paranın toplanmasına *Semer kand*'lılardan *Sikatüllmülk*, *Emir Amid* ve *Şahne* [2] *Tayfur - Kayfur* nezaret edecekler idi. *Cengiz Han* buradan bir kısım askerinin başında olarak

[1] *Talkan*: İki şehrin adıdır. Biri: *Mervirruz* ile *Belh* arasındadır. Bu şehir *Belh*'in üçte biri kadardır. Öteki *Talkan* *Kazvin* ile *Ebher* arasındadır.

Muaccemulbülden

Buradaki *Talkan*, *Belh* *Talkan*'ıdır.

[2] Yabgulara nezaret etmek üzere her ile hakanlık sülâlesinden bir *Şad* veya *Şane* tayin edilirdi. *Şane* kelimesi araplaştırılarak *Şahne* haline konulmuştur.

Türk Medeniyet Tarihi — Ziya Gökalp, s. 191

Harzem tarafına yöneldi. Ve elçi gönderip harzemlileri illiğe [2] ve itaate çağırırdı. Bu sırada asker toplatmak ve *mancınıklar* ve *mancınıklar* ile atılacak maddeleri tedarik etmek üzere zaman kazanmak için Harzemlileri birkaç gün tamaa düşürmek ve umdurmak ve korkutmak ile meşgul itti; avuttu.

Harzem toprağında taş olmadığından Moğollar mancınıklar ile atılmak için dut ağaçlarını taş gibi parça parça kesiyorlar ve taş yerine bunları atıyorlardı. Ve *Hendeği* [2] toprak, ağaç ve kurumuş otlar ile doldurdular. Bundan sonra her taraftan şehre hücum ettiler. Şehirdekiler bu hücumu karşı koyamadılar. Moğollar surları elde ederek şehrin mahallelerine ateşler saldı. Yangın her tarafı sardı. Evler yanıyor idi. Moğollar şehirde elde edecekleri ganimetleri ateşe kaptırmamak için yangın yapmaktan vazgeçtiler. Her taraftan vaki olmuş olan hücumu karşı koyamamakla beraber ahali ve asker her mahallede Moğollar ile boğaz boğaza boğuşmaktan geri durmuyorlardı. Moğollar şehrin her mahallesini ayrı ayrı boğuşarak alıyorlardı. Nihayet bütün şehir Moğolların eline geçti. Ve kalan ahali kırlara çıkarıldı. Elinde bir san'ati olanlar, bir yana ayrıldılar ki bunların sayısı 100,000 ni bulmuş idi. Bunlardan başka işe yarıyacak çocukları ve kızları ve kadınları tutsak aldılar. Geri kalan ihtiyar erkek ve kadınları öldürmek için askerlere verdiler ki askerlerden her biri bunlardan yirmi dört kişiyi öldürmüştü idi.

(618 H.) yılının ilk günlerinde *Cengiz Han*, *Ceyhun*'u geçerek *Belh*'e gitti. Bu şehrin büyükleri türlü türlü armağanlar ve *Turgo* [3] yani yiyecek ve içecekler ile *Cengiz Han*'a karşı çıkıp itaat ettiler. Fakat *Sultan Mehmed*'in oğlu *Celâleddin*'in oralarda savaş hazırlıkları görmekte olduğunu bildiğinden bu adamlara aldırış etmedi. Ve her yerde olduğu gibi burada da ahalinin sayımları için kıra çıkma-larını emretti. Ve kıra çıkmış olan ahaliyi tamamilen kılıçtan geçirdi. Buradan *Talkan*'a gitti. Ve bu şehir ahalisinin birçoğunu da kılıçtan geçirdi. Bunlardan tutsaklığa yarıyacıkları tutsak aldı. Ve bazıların-ın da hayatlarını kendilerine bağışladı. *Talkan*'dan *Bamyan*'a gittiği vakit buranın ahalişi karşı koydular ve pek zorlu bir savaşa giriştiler. *Çagatay*'m oğullarından olan ve büyük atası *Cengiz Han*'ın torunları içerisinde en sevdiği bulunan bir çocuk burada ahaliden birinin kılıcile yaralanarak ölmüş olduğundan canları yanan Moğollar kızgın bir

[1] Türkçede *Il*'in birkaç manası vardır.

D. L. T. e bakınız. C. 1, s. 49 - 50.

Burada musalâha ve barışıklık demektir.

[2] Harzemin merkezi olan *Orgenç* - *Cürcaniye*'nin hendeğini.

[3] Buradaki gibi yiyecek ve içecek manasına gelen kelime; D. L. T., c. 1, s. 355 de görüldüğü ve hile *Tuzgu* şeklindedir. Bunun *Turgo* şeklinde olması yanlıştır.

savaş ile şehri elde ettiler. Ve içeri girdikleri vakit hiçbir canlı bırakmamak üzere insanları, hayvanları ve gebe kadınların karımlarındaki çocukları öldürdüler. Ve şehri otsuz, ocaksız bomboş bıraktılar.

Bu günümüze kadar dahi orada kimse mekân tutmuş, oturmuş değildir. Moğollar buraya *Mavbalig* adını vermiş idiler ki manası bahırsızlık ve felâket şehri demektir.

Cengiz Han, *Horasan* şehirlerini yakıp yıktıktan sonra *Sultan Celâleddin*'in *Irak*'tan kuvvet almış olduğu haberini işittiğinden, Moğollara kondukları yerlerde et pişirecek kadar meydan vermiyerek süratle *Celâleddin*'in üzerine yürüdü.

Gazne'ye geldikleri vakit *Celâleddin*'in *Sind* suyunu geçmek üzere on beş gün önce oradan kalktığını haber aldılar. Bunun üzerine *Cengiz Han* hiç vakit kaçırmıyarak arkasını kovalayıp *Sind* etrafında *Celâleddin*'e yetişti ve önden ve arttan dolaştırdığı asker ile *Celâleddin*'i sıkıştırdı. Ve kendisini veteri *Sind* suyu olmak üzere içice iki yarım daire içine aldı. Moğollar kızgın bir savaşa giriştiler. *Cengiz Han*, *Celâleddin*'in diri olarak elde edilmesini emretmişti. Bu sırada Harzem taraflarından *Çagatay* ve *Oktay* dahi buraya yetişmiş idiler. *Clâleddin* bu kahramanlık gününde Moğollara kökremiş aslan gibi saldırıyor ve her saldırışta Mogol saflarını yarıyor idi. *Cengiz Han* kendisinin sağ olarak elde edilmesini emretmiş olduğundan Moğollar kendisine ok atmıyorlardı. Çevresini kuşatarak yavaş yavaş ilerliyor ve gittikçe halkayı küçültüyorlar idi. *Celâleddin* çevresindeki halkanın gittikçe küçüldüğünü görünce atından indi. Çocuklarına; daha doğrusu ciğerparelerine, hatunlarına ve yanındaki adamlarına ağlıyarak veda etti. Sonra sırtındaki zırhı attı ve kıskanç aslan gibi atma atladi ve *Sind*'i geçmek üzere hayvanı suya saldı. Hayvan yüzererek karşı yakaya çıktı. *Cengiz Han* ve yanındakiler hayret içinde kendisini gözlerle takip ediyorlardı. *Cengiz Han*, *Celâleddin*'in bu kahramanlığı karşısında hayretinden elini ağzına götürmüş ve oğullarına: “analardan bunun gibi oğul doğmalıdır. Eğer; bu vartayı atlatacak olursa bunun yapacağı daha nice işler vardır. Akıllı olan kimse buna karşı gafil davranmamalıdır. . .” dedi.

Moğol bahadırlarından bir bölük kimseler *Celâleddin*'in arkasından suya girmek istediler. Karşı yakaya çıkmadan önce *Sind* suyunun ortasında iken arkasındaki Moğollara ok atmaktan geri durmamış olan *Celâleddin*'in arkasına düşmek isteyen bu bahadırları *Cengiz Han*: “siz onun adamı değilsiniz. . .” diye meneyledi. *Celâleddin*'i elinden kaçırmış olan *Cengiz Han* bunun emzikte olan oğlancıklarla varıncıya kadar bütün çocuklarını ve kadınlarını öldürdü. Bun-

dan sonra; kendini suya vurmada önce *Celâleddin* yanında bulunan altın ve gümüş kapları ve içlerindeki halis altın ve gümüşleri suya atmış olduğundan *Cengiz Han* dalgıçlara bunların mümkün olanlarını çıkarttı.

(624 H.) de *Cengiz Han*, garpten şarktaki eski yurtlarına döndü. Oradan da *Tenküt - Tangut* [1] şehirlerine gitti. Buranın havasının ağırlığından kendisine bir hastalık geldi. Bu hastalığı ilerleyince oğulları *Çağatay*, *Oktay*'ı ve kumandanlarından *Ulugnoyen*, *Kelkân*, *Çorihtay*, *Ordcar - İro - Orduncan*'ı yanına çağırıp onlara: "çekmekte olduğum elem ve ıztırapları taşımağa takatim kalmadı. Dünyadan gideceğimi aklım kesti. Memleketi korumak ve kullanmak için elbette bir kimse gerektir. Size birkaç defalar akıllı ve uzağı görücü olan oğlum *Oktay*'ın bu işi yapabileceğini söylemiş ve bildirmiş idim. Şimdi; elimde olan memleketleri ona bırakacağımı ve kendimden sonra onun padişah olmasını söyliyeceğim, Siz ne dersiniz?" dedi.

●ğulları ve adları geçen noyenleri dizleri üzere çöküp:

"Boyunlarımıza *Cengiz Han* maliktir. İstedığı ve dilediği gibi buyurur. Ve her nasıl isterse öyle olur. Biz onun; her emrine boyun eğen köleleriyiz. . . [2]" dediler.

Bu tavsiyede bulunmuş olan *Cengiz Han* yirmi beş yıl kadar [3] hüküm sürdükten sonra (624 H.) Ramazanın dördüncü günü gözlerini dünyaya kapadı. *Cengiz Han*'ın ölümünden sonra orada bulunan oğulları ve beyleri orada olmıyan oğullara ve beylere *Kurultay* yani büyük toplanma mahalline gelmeleri için elçiler gönderdiler.

İki yıl sonra (626 H.) da oğulların ve Moğol beylerinin toplanmaları bitti. *Kıpçak* tarafından *Tuşi*'nin oğulları *Herdu*, *Batuva - Batu*, *Siban - Sibkan*, *Tenküt*, *Berke* ve *Berkcar* ile *Bugatimur*, *Eknas* ve *Çağatay* geldiler. *Etmil* cihetinden *Oktay* ve Doğu tarafından amcaları *Otkin* ile *Belktay Noyen*, *Elcetaynoyen* ve *Ulugnoyen* geldiler. Küçük yaşta olan oğullar *Cengiz Han*'ın ordusunda idiler. İlkbahar vaktinde bunların hepsi askerleriyle birlikte hazır oldular. Ardı, arası kesilmeden üç gün düğün ve bayram oldu. Sonra *Cengiz Han*'ın *Oktay* hakkındaki tavsiyesi konuşulmağa başladı. Hepsı *Cengiz Han*'ın emirlerinin yerine getirilmesini muvafık buldular. Ve *Oktay*'ı kaanlığa ehil gördüler. *Oktay*:

"Atamızın buyruğuna karşı söz söylenmezse de burada benden

[1] *Tibet*'in şarkında ve Çin'deki *Hu - Sarı Nehrinin* garbindeki yerler.

[2] *Habibüssiyye*'de: *Cengiz Han*'ın bu tavsiyeleri yazılmış ve *Oktay*'dan başka bütün kardeşler ve oğullar tarafından bu vesikanın imza edilmiş olduğu görülmektedir.

[3] *Deguignes*'nin tarihinde yirmi iki yıl hüküm sürmüş olduğu ve öldüğü vakit altmış altı yaşında bulunduğu yazılıdır. C. 5, s. 125, *Hüseyin Cahit*.

büyük bir kardeşim ve amcalarım vardır ki onlar kaanlığa benden daha münasip ve lâyıktırlar. . .”

diye kendisi çekilmek istedise de *Cengiz Han*’m tavsiyesine karşı durularak başka bir kimsenin kaanlığa getirilmesine hiçbir yanaşmadığından hepsi *Oktay* üzerinde duruyor ve kendisine yalvarıyorlar idi. *Oktay* ise çekilmek istemekte ayak direyordu. Kırk gün kadar süren bu halin sonunda kabul ederek kırk birinci gün *Oktay* kaanlık tahtına oturdu. Şöyle ki:

Hepsi başlarını açtılar. Ve kemerlerini çözerek omuzlarına attılar ve büyük kardeşi *Çagatay* sağ elinden ve amcası *Otkin* sol elinden tutarak tahta oturttular ve kendisine *Kaan* dediler. *Oktay* tahta oturduktan sonra *Ulugnoyen* tarafından verilen bir bardak şarabı içti. *Karaev - Hergâh*’m içinde ve dışında bulunanların hepsi dokuz defa dizleri üzere çöktüler. Ve *Oktay*’a dua ettiler. Sonra *Karaevin* içinde olanlar dahi dışarı çıkarak hep birlikte güneşin önünde üç defa çöktüler. *Oktay*’a, *Ulugnoyen* tarafından, tahta oturduktan sonra şarap verilmesi *Cengiz Han*’m oğulları içinde yaşça en ufakları olması dolayısıledir. Mogol âdetince en ufak oğul ata evinde kalır. Ve mirasa iştirak etmez idi. Ata ölünce evin idaresi ona kalır idi. Bunun için *Oktay*; Kaanlığı kabul etmemekteki ısrar günleri olan kırk günde: “*Ulugnoyen* ev sahibidir. Bunun için atamız *Cengiz Han*’m hizmetinde bulunmakta olduğundan onun siyasetini benden artık bilmektedir. Bu iş ona bırakılmalı ve tahta kendisi geçirilmeli. . .” diyordu. Kaanlık için yapılan merasim bittikten sonra beyler; kendi kızlarından kaanın hizmetinde bulunmağa değeri olan kırk kız seçerek bunları türlü türlü bezekler ile bezemiş ve güzel atlar ile Kaana göndermiştiler.

Kaan; bu işleri bitirdikten sonra kendisini memleket işlerine verdi. Ve otuz bin atlı ile *Cormagon*’u *Horasan* tarafına, *Sintay Bahadır*’u gene o kadar asker ile *Kıfçak*, *Saksin* ve *Bulgar* taraflarına gönderdi. Bir kısım askerini de *Tibet*’e sevketti. Ve kendisi *Hata* üzerine yürümeğe karar verdi. *Kaan* mevkiini sağlamlayıp uzak ve yakın bütün Moğol askerleri kendisine itaat edince *Hata*’ya ait kararını icraya geçti ve önden *Çagatay* ve *Ulugnoyen*’i ve bunların arkalarından pek çok asker ile geride kalan oğullarını gönderdi.

Bunlar ; ilk önce *Hata*’lıların *Harcabenoyeksin - Hocabenoyeksin* denilen şehirlerini kuşattılar ki bu şehir *Karamoran - Kara nehir* suyu kıyısındadır. Burada 10,000 *Hata* askeri vardı. Şehrin Moğollar tarafından kuşatılmasının kırkıncı günü bunlar âciz kalmış olduklarından önceden hazırlamış oldukları kayıklar ile kaçtılar. Şehirde kalan

ahali aman dilediler. Moğollar bunların üzerine *şahneler* koyarak *Hata* toprağında ilerlemeğe başlamıştılar.

Kaan kardeşi *Ulugnoy* ve oğlu *Kiyok*'u 10,000 atlı ile mukaddeme yaparak kendisi bunların arkalarından askerini hepsile ağır ağır yürümeğe başlamıştı. *Hata* hükümdarı *Altun Han* kendi askerlerinin bahadırılarından 100,000 kişiyi beylerinden birinin (ikisinin; *Oksfort* basması) kumandasına vererek Moğollara karşı gönderdi. Bunlar kendilerinin çokluğuna güvenerek gevşek davrandılar. Ve Moğolları oldukları gibi padişahlarına götürebileceklerini ve bununla, padişahlarının elinden çıkarmış olduğu yerlerden hâsıl olan kederini gidereceklerini zannetmiş idiler. Moğollar; arkadan *Kaan* ile beraber bulunan büyük kısmın gelmesine kadar savaşa kırgınlık vermiyerek *Hata*'lıları avuttular. *Kaan* yetişince bunların kaçabilen pek az kimselerinden başkaları tamamen Moğollar tarafından yokedildiler.

Altun Han, *Namkink* - *Namlık* denilen şehirde idi. Askerlerinin en bahadırılarının başlarına gelenleri işidince aşırı derecede korkmuş ve canından ümidini kesmiş olmakla Moğolların ellerine düşmemek için çocuklarını ve kadınlarını ve sevdiklerini yanına alarak tahtadan yapılmış olan bir odaya girmiş ve bu odaya ateş verdirmek suretile kendisini ve yanındakileri yaktırmıştı. Sonra Moğollar bu şehre girmişler ve şehri yağma ederek genç kız ve oğlanları tutsak almış ve geri kalanları bırakmıştılar. *Hata*'nın bundan başka bütün meşhur şehirleri alınmış ve buralara *Kaan* tarafından birer şâlîne konulmuştu. Bundan sonra *Kaan* yurda dönerek *Ordubalık* [1] adını vermiş olduğu şehri kurdu ve içine *Hata*'lılardan ve *Türkistan* ve *İranlılar*'dan ve araplaşmış kimselerden birçok kişileri yerleştirdi ki bu şehir *Karakurum* şehri idi. Moğollar *Hata* şehirlerini elde ettiklerinden dolayı sevinç içinde iken *Kaan*'ın en sevdiği kardeşi olan *Tuli Han* [2] öldü. *Kaan* buna pek çok acıdı ve *Unk Han*'ın kardeşinin kızı olan *Serkontibeygi* adlı, zevcesinin asker işlerini idare etmesini emretti. *Tuli Han*'ın bu kadından *Monkkâ*, *Kublay Hulâgû* ve *Arigbukâ* adlı dört oğlu vardı. *Serkontibeygi* oğullarını terbiye etmekte ve adamlarını kullanmakta liyakat gösterdi. Kendisi hristiyan olup papazları ve

[1] Ordu: Padişahın oturduğu şehre denir. Bundan dolayı *Kâşgar*'a *Ordukent* denilir ki bunun manası oturmak şehri ve padişahların şehri demektir.

D. L. T., c. 1, s. 112.

Balığ: Moğolca şehir ve vilâyettir.

Seyh Süleyman

[2] *Cengiz Han*'ın dördüncü oğlu olan *Tuli U'ğ Noyen* lakabına malik idi. *Unk Han*'ın kardeşi *Camkibo* — *Hamkibo*'nun kızı *Serkuntî*'den *Monkkâkaan*—*Menküikaan*; *Kublay*, *Arık Buga*, — *Artek Buga*, *Hulâgû* adlı dört oğlu ve başka kadınlardan da *Kubuktu*, *Mukâ*, *Pucuk*, ve *Şebuktay* adlı dört oğlu daha vardı.

Habibüssiyyer, c. 3, s. 30.

matranları yüceler ve bunların dualarını ve bereketlerini almağa çalışır imanlı ve akıllı bir kadın [1] idi.

Şair: “Eğer; kadımlardan hepsi kaybettiğimiz bu kadın gibi olmuş olsa idiler; kadımlar erkeklerden üstün çıkar idiler [2].”

sözünü bu türlü kadımlar için söylemiştir. Pek az zaman sonra *Tuşi* denilen kardeşi dahi öldü. Bunun da: *Temsel, Herdu, Batva, Sibkan, Tenküt, Berke* ve *Berkcar* adlı yedi oğlu kaldı. Bunlardan *Batva*’ya Kaan şimaldeki şehirleri; yani *İslav* ve *Lan, Rus* ve *Bulgar* şehirlerini verdi. *Batva, İtil-Volga* suyu kıyılarına çadırlarını kurdu. Buralarda yapmış olduğu savaşlarda *Batva*’nın öldürdüğü kimselerin sayısı 270,000 kişiyi bulmuş idi. Bu sayı öldürülen kimselerin kesilmiş olan sağ kulaklarından anlaşılmıştır. Bunların kulaklarının kesilmesi *Kaan* tarafından buyrulmuş idi.

Batva, İslav işini bitirdikten sonra *İstanbul* taraflarına yürümek için hazırlanmağa başladı. Firenk hükümdarları bu haberi almca el-birliği ederek toplandılar ve *Bulgar* şehri etrafında Moğollar ile karşılaştılar. İki taraf arasında olan birçok savaşların sonunda Moğollar yenilip kaçtılar. Ve bu günümüze kadar bir daha *Yunan* ve firenk şehirlerine dokunmadılar.

(608 H.) de Rum padişahı *Alâeddin Keykubad - I - Kaan*’a elçi göndererek itaatini bildirdi. *Kaan* elçiye şöyle söyledi: “*Alâeddin*’in akıllı ve uzağı görücü bir adam olduğunu duymaktayız. Eğer kendisi buraya gelecek olursa bizden kabul ve ağırılanmak görür ve kendisine *ehtaclık* [3] veririz ve aynı zamanda elindeki şehirleri de elinde ve kendisinde kalır. . .”

Buradan dönen elçinin ağzından *Kaan*’ın bu söylemiş olduğu sözleri işitenlerin hepsi şaşarak *Kaan*’ın yüksekliğinin derecesini anladılar.

(633 H.) de Tatarlar *Erbil*’e gelerek *Nineva* [4] ya geçtiler. Ve

[1] Aynı zamanda islâm büyüklerini dahi yüceler idi. *Buhara*’da bir medrese yapıp evkafının tevliyetini *Seyfeddin Baharî*’ye vermiş idi. *Habibüssiyer*, c. 3, s. 36.

[2] Bu beyit *Mütenebbi*’nindir. *Seyfüddele*’nin anası için söylemiş olduğu mersiyesidir. *Deguignes*’nin bu beyti doğrudan doğruya *Serkontibeygi* hakkında söylenilmiş olduğunu yazması doğru değildir.

C. 3, s. 212 tercüme

[3] Ehtacı: Rikâpdar.

İbnilmühenna, s. 156.

Ehtacı Baytar, Seyis, Ciludar.

Şeyh Süleyman, s. 6.

[4] *Ninevey*: *Musul*’da *Yunus Peygamberin* köyüdür.

Mucemülbüldan.

Tercilli-Tercelle, köyünün su arkının yanına ve *Kermelis* [¹] e indiler. *Kermelis* ahalisi korkularından kiliseye girmiş idiler. İki kapılı olan bu kiliseye sığmamış bulunan ahaliye kiliseden dışarı çıkmaya izin verdiler ki bu iki kapıdan birinden çıkanların başında bulunan bey bunları öldürtüyor ve öteki kapıdan çıkanları oradaki bey salıveriyordu. Moğollar (634 H.) şevvalinde doğrudan doğruya *Erbil*'i kuşattılar. Bu kuşatma kırk gün uzadı. Ahali şehrin kalesine kaçmış idiler. Nihayet tatarların ellerinden; kendilerine birçok mal vermek suretile canlarını kurtardılar. Ve Tatarlar da oradan geçip gittiler.

(635 H.) de bunlar *Bağdat*'a doğru yolalmaya başlayarak *Bağdat* yakımlarındaki *Zengâbaz* denilen yere ve *Sürremenrea* - *Samurra*'ya geldiler. Karşılarına *Mücahidünüddevar* ve *Şerefüddinülikbalışarabî* çıkıp Moğolları yendiler. Ve tekrar gelmeleri korkusundan *Bağdat* surlarına *mancınıklar* koydular. Bu yılın sonunda Tatarlar gene *Bağdat* üzerine dönüp *Hanikin*'e geldiler. Bunların üzerine gene *Bağdat*'tan asker çıktıysa da bu sefer yenildiler. Ve birçokları ölüp *Bağdat*'a pek az kimseler döndüler. Moğollar bunlardan pek çok ganimet alarak geri dönmüştiler.

(637 H.) de *Giyaseddin Keyhüsrev II. Erminiye* taraflarına asker göndermiş olduğundan Moğollar Rum diyarına giremediler.

(639 H.) de *Cermagonnoyen*, *Erzenürrum* - *Erzurum* - u kuşatıp zorla burayı elde etti. Ve ahaliiden birçok kimseleri kılıçtan geçirdi. Çocukları tutsak aldı. Ve şehrin her tarafını yağma etti. Ve sü başısı [²] *Sinan*'ı dahi öldürdü.

(640 H.) de *Giyaseddin Keyhüsrev II.* Moğollarla savaş etmek üzere kendi askeri ve Yunanlılar ve Firenk ve Gürcü ve Ermeni ve Araplardan mürekkep bir ordu toplamak suretile eşi görülmemiş bir hazırlık yaparak *Erminiye*'ye yürüdü. *Erzincan* yakınındaki *Köse-dag*'da iki ordu karşılaştılar.

Müslimler ve yanlarındaki hristiyanlar Moğollar ile hemen savaşa girdilerse de korkarak geri dönmüş ve kaçmıştilar. Padişah şaş-

[¹] *Musul* köylerinden şehre benzer bir köydür. *Dicle*'nin şarkında olup *Nineveye*'e tâbidir.

Mucemülbüldan.

Metnin ibaresi [*Tercelli* köyünün nehri yanına] suretile olmakla beraber bazı nüshalarda [*Kermelis* köyünün nehri yanına] suretile de görülmekte olduğu *Berut* basmasının notunda gösterilmiştir. S. 436.

[²] Sü; asker demektir.

D. L. T., c. 3, s. 156.

Sübaşı: Türkistanda bir rütbe ismidir. Mirap.

Şeyh Sü'eyman

Şeyh Süleyman'ın Sübaşına Mirapı terdifinden *Sü*'den içilen *Su*'yu anladığı anlaşılmaktadır ki doğru olması gerektir. Osmanlılardaki *Serçeşme* tabiri de bu yanlışlığın bir devamıdır.

kınlık içinde ne yapacağını bilmiyordu. *Kayseri*'ye bırakmış olduğu oğullarını ve kadınlarını alıp *Ankara*'ya geldi ve buraya kapandı.

Moğollar bunların kaçtıkları günün akşamına kadar yerlerinden kınmıdılar. Türlü türlü insanlardan mürekkep sayısız bir ordunun yenilecek kadar savaş etmeksizin böyle kaçmalarından Moğollar şüpheye düşmüşler. Bunların pusu kurmuş olduklarını zannediyorlardı.

Bunların kaçmış olduklarını anlayan Moğollar, Rum diyarındaki bütün şehirlere yürümeğe başladılar. İlkönce *Sivas*'a indiler. Ahaliye aman vererek canlarına bedel ellerindeki mallarını aldılar. Ve şehri elde ederek suru yıktılar ve buldukları savaş aletlerini yakdılar.

Buradan *Kayseri*'ye gittiler. Ahali birkaç gün bunlara karşı koydularsa da nihayet âciz kaldılar. Ve Moğollar buraya cebrile girdiler. Ve ahaliyi kılıçtan geçirdiler ve zenginleri ve büyükleri mallarını meydana çıkarmaları için türlü türlü azaplar içerisinde öldürdüler. Genç kadınları ve çocukları tutsak aldılar ve buranın da surlarını yıktılar. Ve bundan sonra padişahın — *Giyaseddin Keyhüsrev II.* — başka şehirlerine doğru uzamadılar. *Malatya*'lılar Tatarların *Kayseri* ahalisine yaptıklarını duymuş ve pek ziyade korkmuş ve ürkmüş olduklarından beyleri olan *Reşidüddinülhuveyni-elcüveynî* adamlarile beraber korkusundan *Halep*'e doğru kaçmış ve şehrin zenginleri ve büyükleri de şehirden kaçmağa başlamıştı ki şehirden ailesile beraber kaçmak isteyenlerden biri de benim atam idi. Katırlara eşyamızı yükletmekte iken bu hayvanlardan biri kaçmış ve yakalamak için arkasından koşarlarken ayak takımından bir bölük gençlerin şehrin kapılarını tutup çıkmak isteyenlerin mallarını yağma etmekte oldukları işitildiğinden atam şehirden çıkmaktan vazgeçti ve papaz *Dinosyos* ile görüşüp şehri korumak üzere aralarında konuştular. Ve şehrin büyük kilisesine bütün müslim ve hristiyanları toplayıp birbirlerine bir hainlik yapmamak ve ayak takımının fenalık yapmasına meydan vermemek ve geceleri şehrin suru üzerinde geceleyip şehri korumak ve icabında Tatarların suyunca akmak hususlarında *Dinosyos*'un sözünden dışarı çıkmamak için söz aldılar ve andlaştılar. Tanrı bunların içlerinin iyiliğine acıdı ve düşman bu şehrin yakınlara gelmiş olduğu halde buraya sataşmadı. Şehirden kaçmakta acele etmiş olanları on fersahlık mesafede olan *Bacuze* köyünde Moğollar yakalayıp erkekleri öldürdüler ve kadınları ve çocukları tutsak aldılar. Mağaralarda ve dağ eteklerinde ve derin dere kıyılarında saklanmış olan kadın ve erkekler *Malatya*'ya çıplak ve yalın ayak olarak döndüler. Bu vak'a *İskender yılının 1554. dönün temmuzunda idi.*

Moğollar, buradan gene *Erzincan* tarafına gittiler ve zorla *Erzincan*'a girip şehirdeki erkekleri öldürdüler ve çocukları tutsak aldılar ve şehri yağma ettiler ve buranın da surunu yıktılar. Padişah — *Gi-yaseddin Keyhüsrev II*. Tatarlara karşı koymaktaki aczini görünce barışıklık için elçiler gönderdi. Her yıl kendilerine mal, at, kumaş ve başka nesneler gönderilmek ve bunlardan başka muayyen bir para verilmek üzere bunlarla Moğollar arasında bir barışlık yapıldı.

(641 H.) *Yesaver - Nesaver - Besaver Noyen*, Şam kıt'asına yürüdü. *Halep kapısı* üzerindeki *Haylan* denilen yere kadar ilerledise de atlarının ayaklarında çıkan bir hastalıktan dolayı buradan geri dönmeğe mecbur oldu. Dönüşünde *Malatya*'dan geçerek bu şehri yıktı ve bağ ve bahçeleri ve ekinleri hayvanlara yedirtti. Ve kadınların ziynetlerine ve kiliselerdeki altın ve gümüşten olan mukaddes kaplara ve *İncil* kaplarına ve haçlara varıncaya kadar her ne buldularsa aldılar. Kumandanları *Yesaver Noyen* barsaklarındaki bir hastalığın tedavisi için bir hekim istedi. Kendisini Atam tedaviye başladı ve kendisile *Harput*'a kadar beraber gitti ve hastalığı iyi etti. Atam *Harput*'tan *Malatya*'ya döndise de burada oturmamız uzamadı. *Antakya*'ya gidip orada yerleştik. Tatarlar çekildikten sonra kıtlık ve hastalık çıktı, birçok kimseler öldüler. İnsanlar bir çöreğe çocuklarını satar oldular. (642 H.) de Tatarlar *Bağdat* üzerine yürüdülerse de şehre girememiş idiler.

(643 H.) de *İzzeddin Keykâvus II*. un *Kaan*'ın hizmetine gelmesi hususunda Moğol elçileri gelip gitmeğe başladılar. *İzzeddin* komşuları olan Rum ve Ermeni padişahlarla iyi olmadığından memleketinin başından ayrılacak olursa bunların 'memleketi elinden kapacaklarını ileri sürerek elçileri armağanlar ve birçok mallarla başından savuyor ve her zaman *Kaan*'ın hizmetine gitmeği ileri atıyordu. Nihayet kardeşi *Rükneddin*'i, yanına *Bahaeddin Terceman*'ı (*Atabey*) vererek *Kaan*'a gönderdi.

Bu yılda (643 H.) *Kaan* hastalandı. Hastalığı ağırlaşınca oğlu *Kiyük*'e gelmesi için elçi gönderdi. *Kiyük* hiç durmadan yola çıktı ise de atasile görüşemedi. *Kaan* ölmüştü. *Kiyük* bu haberi aldığı yerde durdu. Anası *Turakina* akıllı ve cin fikirli olmakla beraber hanlığa istihkakları olan oğulların anası olduğundan kurultay vaktine kadar memleketi *Turakina*'nın idare etmesinde *Çagatay* ve başka oğullar müttetik kaldılar.

(644 H.) baharında, oğulların, torunların ve Moğol Beylerinin toplanmaları tamam olmuş olduğu gibi bunlardan başka *Maverainnehir* ve *Türkistandan* *Emir Mesut Bey* ve *Horasan*'dan, yanında *Irak*, *Lor*,

Azerbaycan ve Şirvan büyükleri ile birlikte *Emir Ergun Ağa* gelmiştiler.

Rum'dan da hükümdarın kardeşi *Sultan Rükneddin* ve Ermenilerden *Tekfur* [1] *Hatom*'un kardeşi *Kontsitabl* [2] gelmiştiler.

Gürcistandan büyük ve küçük *Davud*'lar ve Şam kır'asından *Halep* hükümdarı *Elmelikinnasır*'ın kardeşi ve *Bağdat*'tan kadıların kadısı *Fahreddin* ve *Elemut* padişahı *Alâeddin*'den *Muhteşemik - Ohistan* gelmiştiler [3]. Eşi görülmemiş olan bu büyük kurultay da *Kiyük*'ün *Kaan*'lığma karar verildi. Kendisinin *Küban* adlı bir kardeşiyle bir de *Siramon* denilen küçük yaşta başka bir kardeşi vardı. Kendisile beraber bunlar dahi varken *Kiyük*'ün *Kaan*'lığma karar verilmesi; kendisinin bu kardeşlerinden yaşça büyük bulunmasile beraber düşmanları yenmek ve gözü pek olmak ve saldırganlık ve ataklık gibi vasıflar ile meşhur olmasından dolayı idi.

Kiyük tahta geçirildi ve âdetleri üzere hakkında dualar ile kendisine itaat edilip *Kiyük Han* diye ad verildi.

(645 H.) de *Kiyük Han*, *Rum*, *Musul*, *Şam* ve *Gürcü* [4] şehirleri üzerine *İlciktay* adlı bir noyen koydu. *Hata* üzerine de *Sahib Yalvaç Mahmud*'u gönderdi. *Maveraünnehir* ve *Türkistana* *Emir Mesud*'u ve *Horasan*, *Irak*, *Azerbaycan*, *Şirvan*, *Lor*, *Kirman*, *Faris*'e ve *Hind* taraflarına da *Emir Ergun Ağa*'yı koydu ve *Rum* diyarının padişahlığını da *Rükneddin* - dördüncü *Kılıç Aslan* - e verdi. Ve *Sultan İzzeddin*'i azletti. *Kızoğlu* diye bilinen küçük *Davud*'un hükümdarlığını *Tiflis* hükümdarı büyük *Davud*'un emri altına verdi.

Halifenin - *Elmüsta'sim Billah* - elçisine ümitlendirici ve aynı zamanda korkutucu sözler söyledi. Daha doğrusu işin sonucunun fena geleceğini önceden bildiren bir öğütçü gibi öğütlerde bulundu. *Melahide* (İsmaililer - Batmiler) in göndermiş olduğu elçilere hiç yüz vermedi. Bunlar hakaretler içinde geri döndüler.

Halep hükümdarı *Elmelikinnasır* ve *Tekfur* için ahd ve aman yarlıkları verildi. *Kiyük Han*'m atabeyi *Kudak* adlı bir büyük bey vardı ki bu bey vaftiz edilmiş bir hristiyandı. *Çinkay* - *Çinbikay* adlı bir bey daha var idi ki bunlar elbirliği ederek *Kiyük Han*'a ve anasına ve bütün ailesine hristiyanları ve hristiyanlığı sevdirmiş ve papazlar

[1] Ermenice bir kelimedir. Manası padişah demektir.

[2] Comes tabuli, connétable bununla Mirahurluk vazifesi kudsolunur ise de sonraları sübaşı manasında kullanılmış idi.

[3] Büyük Kurultayda Papa Dördüncü *Innokent* dahi *Yuhannadi pilân kâripin* — Jean du Plan Carpin'i göndermiş idi.

[4] Bir nüshada *İlciktay*'ın emrine verilmiş olan yerlerde *Erminiye*'nin dahi dahil bulunduğu görüldüğü *Berut* başkasının notunda bildiriliyor. S. 449.

ve Piskoposlar ve Matranlara karşı bunların gönüllerini ve sevgilerini çelmiş olduklarından bu hükûmet *Kiyük Han* zamanında adeta bir hristiyan hükûmet halini almış ve bu memlekette bulunan Firenkler, Ruslar, Süryanlılar ve Ermenilerden olan hristiyanlar yüze çıkmıştırlar. Gerek Moğollar ve gerek aralarında bulunan başka kimselerin aşağı ve yukarı sınıflarında bulunanların hepsi *Berhmer* diye selâmlaşır oldular ki bu: *Berh* ile *Mer* den mürekkep olup Süryancadır. Manası: “Efendi - Rab mübarek eylesin. . .” demektir.

(647 H.) de *Kiyük Han*’ın anası *Turakina Hatun* öldü. *Kiyük Han* anasının öldüğü yerde - *Ordubalig* - oturacağı uğursuz sayılır. Batıdaki şehirlere geçediyorken *Bışbalig* şehrine beş konaklık bir yerde bulunan *Komısteki* cihetine vardığı zaman [1] Rebiulâhırın dokuzuncu günü kendisi de öldü.

Kiyük Han’ın zevcesi *Ogulganmış*, *Batva*’ya bir elçi ile *Kiyük Han*’ın öldüğünü bildirmiş ve kendisi de zevcinin evvelâ oturmuş olduğu *Kotak* - *Konak* ve *Eymil*’e gidip oraları kendisine yurd edinmişti.

Tuli Han’ın zevcesi olup o tarihte Moğollar içerisindeki hatunların en büyüğü olan *Serekonti Beygi*, *Ogulganmış*’a bir elçi gönderip taziye eyledi ve aynı zamanda libaslar ve bir de *Boktak* [2] hediye etti.

Gene bu yıl içinde evvelce *Kiyük Han*’ın ısrarile kendisile görüşmek üzere yola çıkmış olan *Batva* şimalden şarka doğru yollanmış idise de *Kayalık* şehrine sekiz konaklık mesafede bulunan *Akmak* denilen yere vardığı vakit *Kiyük Han*’ın öldüğünü duyduğundan *Akmak*’dan zevcesi *Ogulganmış*’a elçi göndermiş ve *Kaan*’lığa birinin seçilmesine kadar memleketi kullanmasına izin vermiş ve aynı zamanda oğullar ve aşiretler ve beylerin toplanmaları için etrafa elçiler göndermişti.

(648 H.) de padişahların oğulları ve Moğol Beyleri toplandırlar. *Karakurum* sınırlarından *Tuli Han*’ın oğlu *Munkkâ* geldi, *Seramon* ve başka torunlar ve *Kaan*’ın hatunları kendilerinin yerine *Kankurtkay*’ı gönderdiler ve bunun eline hepsi kendi yerlerine kaim olduğuna dair elyazılarını verdiler ve oğulların en büyükleri olan *Batva*’nın her diyeceğine rızaları olduğunu bildirdiler. *Kiyük Han*’ın zevcesi *Ogulganmış Hatun* ve kendisile birlikte bulunan padişah oğulları ise *Batva*’nın yanına gelmişler ve bir gün durarak ordularına

[1] *Habibüssiyer*’de *Semerikand* taraflarında öldüğü yazılıdır.

C. 3, s. 33

[2] *Bagaltak* - *Begtak* - *Bagıltak* şekillerinde görülen bu kelime bir nevi kaftanın adıdır.

İbni Batuta görmüş olduğu bu bagaltakı mücevherler ile süslenmiş ve üzerinde tavustüyü bulunan bir hotoz olmak üzere izah ediyor.

İbni Batuta Seyahatnamesi C. 1, s. 212

dönmüşler ve yerlerine *Timur Noyen* adlı bir beyi bırakmış ve elbirliğile verilen kararlara karşı gelmemesini ve elbiriği hâsıl olmıyan yerlerde kendiliğinden bir iş yapmayıp keyfiyeti kendilerine bildirmesini söylemişlerdi.

Çagatay ve *Munkkâ* ve başka oğullar ve torunlar ve beyler birleştiler ve günlerce birbirlerine danıştıktan sonra işi oğulların en büyükleri ve aynı zamanda rey ve fikirce bunların hepsinin üstünde bulunan *Batva*'ya bıraktılar. Üç gün sonra *Batva*'nın:

"Bu büyük işi aramızda yolu ile, gereği gibi yapabilecek bir kimse varsa o da yalnız *Munkkâ*'dır. . ." demesi üzerine hepsi bu sözü kabul ettiler ve *Munkkâ*'yı tahta oturttular. Ve âdetleri veçhüzere *Batva* ve başka oğullar ve Moğol büyükleri dizleri üzere çökerek kendisine hürmet gösterdiler. Ve bu kurultayda hazır bulunmıyan oğulların ve büyüklerin hazır olmaları için ertesi yıl büyük bir kurultay kurulmak üzere burada bulunanların hepsi yerlerine dağıldılar.

(649 H.) baharında *Berkeoğul* ve kardeşi *Bogatimur* ve amcaları *Büyük Elçitay* ve *Cengiz* ordusunun muteber beyleri toplandılar. Rebiulâhırın dokuzuncu günü başlarını açtılar ve bellerindeki kemerlerini omuzlarına attılar. Ve *Munkkâ*'yı tahta kaldırdılar ve kendisine *Munkkâ Kaan* diye ad verdiler ve dokuz defa dizleri üzerine çöktüler. Yedi kardeşi; *Kublay*, *Hulâgû*, *Arig Buga*, *Moka*, *Bocek*, *Sebkü* ve *Suntay* sağ tarafa ve hatunlar sol tarafa dizildiler ve hepsi ayrı ayrı mevki aldılar ve yedi gün düğün ve dernek oldu. Bunlar bu düğün ve dernekteler iken *Kadgan Oğul* ve bunun kız kardeşinin oğlu *Melek Oğul* ve *Kara Hulâgû* gelip merasime iştirak ettiler. Ve hizmet şartlarını yerine getirdiler. Buradakiler *Kiyük Han*'ın zevcesi *Ogulganmış* ve oğlu *Hoca Oğul*'u ve bunların beylerini de bekliyorlardı. Bu yıl bunlardan kimse gelmemişti. (650 H.) de *Ogulganmış* askerile beraber *Munkkâ Han*'ın ordusuna gelmek için yola çıktılar. Bunun yanımdaki askerin başında *Siramon* ve *Nakva* bulunuyorlardı. Bunlar, *Munkkâ Han*'ın ordusuna yaklaştıkları vakit, padişah oğulları için canavarlar besliyenlerden bir kimse elinden bir aslan [1] kaçırmış ve bu aslanı bulmak üzere dağlar ve kırlarda dolaşırken *Siramon* ile beraber bulunan askerlerden birtakımın yanından geçmiş ve bu askerler içinde kırılmış arabasının önünde oturmakta olan bir çocuk görmüş ve bu çocuk bu aslanı arıyan adamdan kırık arabasını tamir etmesini dilemişti.

[1] Aslan değil deve...

Habibüssiyyer, c. 3, s. 35.

Bu adam çocuğun arabasını tamir ederken gözü arabanın içinde gizli olan silâhlara ilişmiş ve çocuğa bunların ne olduğunu sorması üzerine bu çocuktan şu cevabı almıştır:

“Behey adam; sen nekadarsa habersizsin. Sen bizden değil misin? Bilmiyor musun? Yanımızda bulunan arabaların hepsi böyle aletler ile dolu değil mi?”

Bu adam bu çocuktan bu sözü işitince kaçırmış olduğu aslanı aramaktan vazgeçerek hemen geri dönmüş ve üç günlük yolu bir günde almak suretile gelip gördüklerini, işittiklerini haber vermişti. İş anlamak üzere *Munkkâ Kaan* iki bin süvari ile *Miniksar*’ı gönderdi. *Miniksar* bunlar ile buluştu ve aslan arıyan kimsenin kendileri hakkında getirmiş olduğu sözleri bunlara söyledi. Bunların içlerine büyük bir korku düştü. Hiçbir takatleri kalmadı. Haklarında verilecek kararı beklemeğe başladılar. Bunların büyük ve küçük *Munkkâ Kaan*’ın yanına geldikleri vakit birer birer sorguya çekilerek cürümleri sabit oldu. Kendileri ölüm cezasına çarptılar [1]. Ve yanlarındaki askerler; oğullar ve beyler arasında üleşildiler.

Munkkâ Kaan kendisine karşı gelmek isteyenlerden kurtulduktan sonra askerlerine nizam vererek memleketler zaptetmeğe başladı. *Miri* sınırlarından *Selikây’a* kadar olan *Hata* şehirlerini, *Tibet* ve *Tenküt*’ü kardeşi *Kublay Oğul’a* verdi. Garp şehirlerinin maliye işlerini [2] başka kardeşi *Hulâgû’ye* verdi. *Ceyhun* kıyısından başlayarak *Hata* şehirlerinin sonuna kadar olan yerleri *Essahibülmuazzam Yalvaç Mahmud’a* ve bunun oğlu *Mesud Bey’e* verdi.

Horasan, Mazenderan, Hindistan, Irak, Fars, Kirman, Lor, Ürran, Azerbaycan, Gürcistan, Musul ve *Şam’a*, *Emir Ergun Ağa’yı* vali yaptı ve *Hata*’nın büyük zenginlerine yılda on beş dinar ve başkalarına bir dinar vergi koydu. *Horasan* zenginlerine yılda on dinar ve başkalarına yine bir dinar vergi koydu. Otlaklarda otlayan hayvanların her türlüünün yüzde birinin alınmasından ibaret olan *Kopcor*’u koydu. Yüzden aşağı olan hayvanlardan *Kopcor* alınmazdı.

Müslim ve hristiyanların ve putlara tapanların abidlerini ve tamamilen kendilerini dine vermiş olanları her türlü tekliften ve her çeşit vergiden azat etti.

(651 H.) de *Hulâgû İlhan, Karakurum* cihetlerinden garbe yöneldi ki *Munkkâ Kaan* her on kişiden iki kişi ayırma suretile bunun

[1] Bu öldürülenler arasında *Uğulganmış* ile *Şiramun*’un anası bulunduğu gibi *Oltauy* ve *Kiyük* devirlerinde yüksek yerlere geçmiş olan *Kudak* dahi var idi. *Şiramun* un suçlu başlatılmış ve bir kaleye hapsedilmiş idi.

[2] Bu tarihte dahi görüldüğü veğüzere Moğollar; girdikleri yerler ahalisinden nakdi vergiler ve her cins hayvanlardan yüzde birini alırlar idi. Bu vergilere *Hulâgû*’nun bakmakta olduğu zannolunabilir.

yanma birçok asker vermişti. Küçük kardeşleri *Sintay Oğul* da kendisile beraber idi. *Batva* tarafından da birçok asker ile *Sebkan*'ın oğlu *Belgay* ve *Kotar Oğul*, *Hulâgû İlhan*'ın yanına verildi. *Çagatay* tarafından da *Buhi Oğul*'un oğlu *Teküdar - Tükdar Oğul* buna yoldaş verildi ve *Cihkân Beygi* tarafından da *Oyrat* [1] askerinin başında olarak *Bukatimur* verilmişti. Bunlardan başka *Hata* cihetinden savaş aletlerini tamir edenlerden ve *mancınık* yapanlardan bin evlik yapıcılar da kendisile beraber yola çıkarıldılar.

Yezek [2] Beyi, *Bavurcu Kitboka* idi. *Munkkâ Kaan*'ın ordusunda *Hulâgû*'nun yerine oğlu *Comgar* kalmıştı. Çünkü *Comgar*'ın anası *Hulâgû*'nun en büyük hatunu idi. *Hulâgû* büyük oğlu *Abaka*'yı ve başka oğlu *Yesmon - Tesmeron*'u ve büyük kadımlarından *Dokuz - Tıkız - Koz* Hatunu ve *İlcay* Hatunu yanına almış idi ki bu dokuz hatun hristiyan olmuştu.

(652 H.) de Rum padişahı *İzzeddin*'e *Munkkâ Kaan*'a sadakat göstermek üzere doğrudan doğruya kendisinin gelmesi hususunda elçiler gelmeğe başladılar. *İzzeddin* yola çıkmış ve *Sivas*'a gelmişti. Burada iken beylerin, kardeşi *Rükneddin* tarafını tuttuklarını ve kendisini tahta oturtacaklarını duyduğundan hemen *Konya*'ya döndü. Ve kendi yerine küçük kardeşi *Alâeddin*'i bir mektup ile *Kaan*'a gönderdi ki mektup şu idi:

“Kardeşim *Alâeddin*'i gönderdim. O da benim gibi bir sultandır. İşlerimi idare etmekte olan Atabeyim *Celâleddin Karatay* öldüğünden garp tarafından bana karşı düşmanlar baş kaldırdılar. Bunun için kendim geledim ve gelebileceğim. Bunların haklarından gelindikten sonra gelirim. . .”

[1] Türk oymaklarından biri olan *Oyrat*'ler burada görüldüğü veğhüzere ilk defa *Hulâgû*'nun emri altında *Buka Timur* ile birlikte İrana geçmiş idiler. Bunlar; *Baydu*'nun öldürülmesi ve *Gazan*'ın tahta geçmesi üzerine *Targay* adlı başlarıyla beraber *Bağdat* tarafına kaçmışlar ve oradan *Halep*, *Behisna* ve nihayet bu *Oyrat* oymağından olan *Zeyneddin Ketbuga* zamanında bunların bülüklerinden üç yüz kimse başları olan bu *Tırgay* ile *Mısır*'a gelmiş ve geri kalanları Akdeniz kıyılarındaki şehirlere yerleşmiş idiler. Bunlar, bütün Türkler gibi güzellikle meşhur idiler.

*Takiyeddin*isuruci adlı bir şair bunların güzellerine Arapça ile karışık Türkçe göyle yalvarıyor:

Sellim vekul “yahşi misin iyi misin”

«İşit» hadisen tale kitmanuhu.

Ve selliyelvasle fein kale «bak»

Fekul «evet» kadtale hicranuhu.

Hıttatı Makrizî C. 2, s. 32—33.

[2] *Yezek*: Fethi za' ile mukaddemetülceys manasınadır ki daima askerlerin önünde giden süvarilerdir. Türkistanda Karavul derler. Halâ istilâhımızda Çarkacı tabir olunur. Bekçi ve paşanada *Yezek* denir. Ve casus manasına gelir.

Bürhanı Katı' tercümesi

Berut basmasında bu *Yezek* kelimesi yanlış olarak terek — *Türk* şeklinde basılmıştır.

Alâeddin orduya varmadan yolda öldü. Bu tarafta *İzzeddin*, kardeşi *Rükneddin*'in vücudunu ortadan kaldırmak istedise de beyler *İzzeddin*'in bu niyetini sezdiklerinden *Rükneddin*'e aşçı çıkarıp elbisesi giydirerek başının üzerine yemek tablası koyarak saraydan ve kaleden dışarı çıkarıp kaçırdılar ve bir ata bindirerek kendisiyle beraber *Kayseri*'ye vardılar. Bu beylerden başka beyler dahi *Kayseri*'yeye geldiler ve asker tertip ederek *İzzeddin* ile savaş etmek üzere *Konya*'ya geldiler. *İzzeddin* yanındaki asker ile bunların karşılmasına çıktı ve kendilerini yendi ve kardeşi *Rükneddin*'i tutsak alıp *Devalva* kalesine hapseyledi. (653 H.) de *Bayconoyen*'in elçisi *Sultan İzzeddin*'e gelmiş ve *Bayconoyen* için kendisinden kışlıyacak bir yer istemişti. Çünkü *Bayconoyen*'in kışlamakta olduğu *Mogan* [1] beldesi *Hulâgû*'nun kışlağı olmuştu.

İzzeddin buna bir kışlak vermek istemediği gibi kendisinin *Hulâgû*'nun önünde yenilerek kaçmakta olduğu zannına düşerek askerlerle kalktı, *Konya* ile *Aksaray* arasında *Sultan Hanı* denilen yerde *Bayconoyen* ile savaşa tutuştu; fakat yenildiğinden memleketin iç şehirlerine doğru kaçmağa mecbur oldu. *Bayconoyen*, *İzzeddin*'in kardeşi *Rükneddin*'i, mahpus olduğu kaleden çıkararak, bütün Rum beldelerine kendisini padişah yaptı.

Bu yılda *Hulâgû*, *Semer kand* şehrinin çayırliklarında kırk gün eğlendi ve burada iken kardeşi *Sintay Oğul*'a ölüm yetiştirdi. *Biladır* tarafında bulunan bir kardeşinin de vefatı haberini aldı. Bu iki hadiseden dolayı mükedder oldu.

Emir Argun ile *Horasan* büyüklerinin çoğu gelip *Hulâgû*'nun azmini kuvvetlendirmiş olduklarından *Ceyhun* nehri geçildi. Şiddetli bir kış hüküm sürüyordu. Buralarda güneş, kuzu burcuna girinceye kadar karların arkası kesilmez ve gükten bulutlar sıyrılmaz. . . *Hulâgû*, beylere, *Melâhide*'nin elindeki kalelerin alınması için emir verdi. *İsmailiye* - *Melâhide*'nin o tarihteki başları *Alâeddin*'in oğlu *Rükneddin Horşah* idi. Bunların ellerinde bulunan kalelerden beşi - ki içlerinde muhasaraya karşı konulabilecek zahire yoktu - harap edildi. *Hulâgû*'nun elçisi *Kasran* [2] sınırlarına doğru gidiyorken *Kidboga* kendisini geçerek *Şahdiz* [3] kalesini ve bundan başka *Batınîler*'in elinde bulunan daha üç kaleyi elde etti.

[1] Pek çok köyleri ve ovaları bulunan bir vilâyet olup Türkmenler hayvanlarını otlatmak için buraya konarlar. Burası *Azerbaycan*'dan sayılır. Dağ yolile *Erdebil*'den *Tebriz*'e gidenler buradan geçerler.

Mucemülbüldan.

[2] *Rey* dağlarında iki kalenin ve o cihetlerin adıdır.

[3] *İsfahan* dağı üzerinde sağlam bir kaledir. *Batınîler*'in başı *Ma'kali bini Attaş* denilen *Ahmet bin Abdülmelik*'in elinde idi. Bu kaleyi *Melik Şah* yapmış idi.

Mucemülbüldan.

İlhan - Hulâgû, Abbasabad'a geldiği vakit Rükneddin kendi çocuğu diye yedi sekiz yaşlarında bulunan bir çocuğu ubudiyet için gönderdi. Rükneddin'in bu hilesini anlamamış gibi davranan Hulâgû çocuğu ağırladı ve sonra geri gönderdi. Bu uydurma çocuk Rükneddin'in yanına döndükten sonra kardeşi Şiranzah'ı kendisine yoldaşlık etmek üzere şuradan buradan toplamış olduğu Melâhide'den üç yüz kişi ile Hulâgû'ya yolladı. Hulâgû, Şiranzah'm yanındaki üç yüz kişiyi Kazvin Cemal Abad'ına gönderdi ve Şiranzah'ı da eline şöyle bir mektup vererek Rükneddin'e gönderdi: "Eğer beş güne kadar kendin hizmete gelmiyecek olursan kaleni tahkim et ve savaşa hazırlan. . . "

Rükneddin buna şu cevabı verdi:

Kale içindeki adamların korkusundan ve üzerime atılıp kendimi dışarı bırakınyacaklarını bildiğimden kaleden dışarı çıkamıyacağım. Fakat ilk fırsatta hizmete geleceğim. . . "

Hulâgû, Rükneddin'in kendisini böyle günden güne, vakitten vakte salarak atlatmak istediğini anlayınca (654 H.) şevvalinin on dördünde Bişkâm - Benskele'den kalkarak Meymundere hizasındaki kaleye indi ve Kazvin Cemalabad'ına göndermiş olduğu Melâhide'den üç yüz kişinin gizlice öldürülmelerini emretti. Bundan dolayı Kazvin'liler arasında öldürülen kimse hakkında: "Cemalabad'a gönderildi" demek bir mesel olmuştu.

Rükneddin, Hulâgû'nun yakımlara geldiğini görünce bir elçi göndererek:

"Şimdiye kadar geciktiğim, mübarek gelişinizi iyice öğrenmemiş olmaklığımdan dolayıdır. Şimdi ben; bugün veya yarın kaleden ineceğim. . . " dedi.

Rükneddin o günün gecesi - ki Milâd gecesi idi - kaleden çıkmak üzere iken Melâhide kendisini yakaladılar ve Melâhide'nin Fedâiler'i üzerine hücum ile kaleden dışarı çıkmasma mâni oldular. Rükneddin bunların kendisini zorla tuttuklarını Hulâgû'ya bildirdi. Hulâgû kendisini koruyarak fırsat kollamasını ve kıyafetini değiştirmek suretile veya herhangi başka bir suretle kaleden inmesi emrini gönderdi. Aynı zamanda beylerin hepsine kaleyi kuşatıp Mancınıkları dikmelerini ve İsmailîler'den kendilerine karşı koyacaklar ile savaş eylemeleri için emir verdi. İsmailîler Moğollar ile savaşa tutuştukları vakit Rükneddin - Horşah çocukları ve adamlarile kaleden inmek fırsatını bulup Hulâgû'ya ubudiyete geldi. Ve Hulâgû'nun karşısında utangaçlık ve pişmanlık gösterdi ve geçen günlerde yapmış olduğu cürüm ve günahlarını itiraf etti. İlhan kendi hakkında lütuf ve mer-

hamette bulunarak korkusunu giderdi. Kaledekiler kendi hükümdarlarının *Hulâgû* tarafından lûtf ve merhamet ile karşılandığını görünce kaleyi teslim ettiler. Moğollar bu kaleyi ve bundan başka yukarıda adı geçen *Meymundere*'deki bütün kaleleri alıp yıktılar. *Elemut* kalesinin başında bulunan kimseye de efendileri *Rükneddin Horşah* gibi *İllik* (itaat) ederek kaleyi teslim etmesi için elçi gönderildise de bu kimse bu kaleyi teslim etmediğinden birçok asker ile *Bulgay Oğul* bu kale üzerine inmiş olmakla bu kimse aman dilemiş ve bu yılın (645 H) zilkadesinin sonlarında kaleyi teslim ederek içinden çıkmıştı.

Bu günlerde *Kohistan* kalelerinin *Muhteşem*'i *Şemseddin* gelip *Kohistan*'daki elli kadar muhkem kalenin yıkılması için bir yarlık aldı ve *Kohistan*'a gitti ki kendisile beraber *Rükneddin*'in adamları dahi vardılar. Bunlar oralandaki kaleleri teslim aldılar. Yalnız *Kürzgûh* - *Kürdgûh* kalesile *Kemşir* - *Leşmir* kaleleri kalmış idi. Bu iki kale ancak iki yıl sonra fethedilebilmiş idi. *Deylem*'in büyükleri dahi gelip ellerindeki kaleleri yıkmak şartile Moğollar ile barışıklık yaptılar. *Hulâgû*, zilhiccenin ortalarında *Hemedan* taraflarındaki ordusuna döndü ve *Rükneddin*'i bütün çocukları ve hatunlarile birlikte *Kazvin*'e gönderdi.

(655 H.) de *Rükneddin Horşah*, kendisinin, ubudiyet için *Munkkâ Kaan*'a gönderilmesini *Hulâgû*'den istedi. Bundan *Hulâgû* memnun kalarak *Rükneddin*'i kendi adamlarından dokuz kimse ile yola çıkardı ki bunların yanlarında *Hulâgû*'nun kendi elçileri dahi vardılar. *Buhara*'ya geldikleri vakit *Rükneddin* elçilere karşı hafiflikte bulunduğundan elçiler buna karşı kin bağladılar. *Karakurum*'a geldikleri zaman *Rükneddin*'in huzura çıkmasına izin verilmedi, ve *Munkkâ Kaan*'dan şöyle bir emir çıktı:

“Memleketine dönmen ve naiblerine *Kürzgûh* ve *Kemşir* kalelerini teslim etmeleri için emir vermen gerektir. Bu kaleler teslim ve tahrip olunduktan sonra gelirsın. . . ve bizim *Tilişmiş* (ikranı ve kabul) imizi görürsün.”

Rükneddin bu ümit ile geri döndü ise de yanındaki dokuz kimsesile yolda öldürüldü. Ve *Hulâgû*'ya da bütün *Melâhide*'nin öldürülmeleri ve kendilerinden hiçbir eser bırakılmaması için *Munkkâ Kaan*'ın yarlığı geldi. *Hulâgû* bu iş için *Bitikçi Karakay*'ı *Kazvin*'e gönderdi, ve bunun elile *Rükneddin Horşah*'ın bütün oğullarını ve kızlarını ve erkek ve kız kardeşlerini ve bütün askerlerini öldürttü. Bir taraftan *Ötkühnanoyen* de asker toplamak bahanesile *İsmailiye*'-

den on iki bin kimse yakalattırıp öldürttü ve yer yüzünden bu *mülhid*'leri kaldırdı.

Gene bu senede (655 H.) *İzzeddin Keykâvus II. Hulâgû*'ya bir elçi gönderip *Bayconoyen*'in memleketi elinden almış olmasını şikâyet eyledi. *Hulâgû*, kardeşi *Rükneddin* ile memleketi aralarında taksim ederek idare etmelerini emreyledi. *İzzeddin* meydana çıkıp *Konya*'ya geldi. *Rükneddin* ise *Bayconoyen* ile beraber *Bayconoyen*'in karargâhına gittiler.

İzzeddin, *Bayconoyen*'den korkusundan Kürtler, Türkmenler ve Araplardan kendisine asker bulmak maksadile kölesi *Tıfıl - Tagarbelaba*'yı *Malatya*, *Harput* taraflarına gönderdi. Bu köle *Hakkârî*'den *Şerefeddin Ahmedibni Belas* ve *Musul*'dan *Şeyh Adî*'nin oğlu *Şerefeddin Mehmed* adlı iki kürdü kendisine celbetti. Birincisine *Malatya*'yı ve ikinciye *Harput*'u ikta etti. *Malatya*'lılar *İzzeddin*'in kardeşi *Rükneddin* ile yeminli olmalarile *Rükneddin*'den korkularından *İbni Belas*'ı kabul etmemelerile aralarında atışma çıkmış ve *Malatya*'lılar *İbni Belas*'ın adamlarından üç yüz kadarını öldürmüş-tüler. Yanında kalan kimseler ile kaçmış olan *İbni Belas* kaçarken *Kalozya* [¹] ya uğramışlar ve *Şeânin* [²] günü *Mazık - Marık* manastırını yakarak *Âmid*'e geçmiş idilerse de *Meyafarkın* hükümdarı kendilerini burada yakalamış ve *İbni Belas*'ı öldürerek yanındaki kimseleri esir almıştır.

İzzeddin ile görüşmek üzere *Harput*'tan yola çıkmış olan *Şeyh Adî*'nin oğlunun arkasından da *Enküriknoyen* yetişerek yanındaki kimseler ile beraber kendisini öldürmüştü. Bundan sonra *İzzeddin* *Malatya*'ya *Ali Bahadır* adlı gayet kahraman bir kimseyi gönderdi. *Malatya*'lılar *Ali Bahadır*'dan korkularından kendisini kabul ettiler. Bu *Ali Bahadır*, Türkmenlerden *Aceziye - Egaçeri* denilen ve şehirleri basıp ahaliyi kılıçtan geçiren ve çoluk çocukları tutsak alan fesat erbabı üzerine gidip hepsini dağıttı ve başları olan *Cuti bey*'i tutsak aldı ve *Menşar* [³] kalesine tıktı. Bunların şerhleri ortadan kalktığından yollar açılmış ve ahali yiyeceksizlikten biraz kurtulmuş-tular. Bu sırada *Bayconoyen*, *Rükneddin* hesabına kaleleri teslim almak için savaşa başladı. *İblisteyn - Elbistan* üzerine yürüyüp ahaliden altı

[¹] Kaluziye: *Malatya* civarında bir kale idi. *Mucemülbüldan*.

[²] Şeânin: İbrance bir kelimedir. Paskalyeden bir hafta önce olan bir bayramın adıdır. Bu kelime; bu bayramın adı olduğu gibi hristiyan çocuklarının o gün ellerine aldıkları zeytin dallarının ve çiçeklerin dahi adı olur.

[³] Fûrat yakınında bir kaledir.

Mucemülbüldan. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

bin kadar kimseyi öldürdü ve kadın ve kız ve oğlan çocukları tut-sak aldı.

Oradan *Malatya*'ya geldi. Burada bulunan *Ali Bahadır Kâhta*'ya kağıt. *Malatya*'lılar türlü türlü *Torgu* (yiyecek ve içecek) ve armağan-larla *Bayconoyen*'e karşı çıktılar. Bu vak'a İskender yılının 1568 ey-lülünün yarısında vaki olmuştu. *Bayconoyen*, bunlardan *Rükneddin*'e sadık kalacaklarına dair yemin aldı ve ellerinden birçok mal alarak oradan ayrıldı ve *Irak*'a doğru yollandı. *Rükneddin* buraya *Fahred-din Ayaz* adlı bir kölesini vali bıraktı. *Bayconoyen*, Rum sınırla-rından çıkınca *Ali Bahadır* gene *Malatya*'ya geldi. Ahali *Bayconoyen*'-den korkularından *Ali Bahadır*'a şehrin kapılarını açmadılar. *Ali Ba-hadır* şehri günlerce kuşattı. Şehrin içinde pahalılık arttı, tuzun bir mekûki [¹] kırk dirheme ve buğdayınki yetmiş dirheme satılmağa başladı. Ahalinin sıkıntısı son dereceye geldi. *Çulhalar* ve başka ayak takımları bir gece şehrin kapılarından birini açtılar. Ve *Ali Bahadır* adamları olan Türkmenler ile zoruzoruna içeri girdi. Hemen minare-lere çıkarttığı adamlar ile müslim ve hristiyan ahalinin amanda ol-duklarını ve herkesin dükkânlarını açarak işlerle, güçleriyle uğraşma-larını ve kendisinin ahali ile değil; ahalinin üzerinde bulunan kimse-lerle davası olduğunu ilân ettirdi.

Sabah olunca, *Rükneddin*'in kölesi olan, vali *Fahreddin Ayaz*'ı tutturup hapse koydu ve *Şahabeddinîlârız* (Ârız: geçit resmi yaptıran ve askeri muayene eden zabıt) i adi bir hayvana bindirerek şehrin sokaklarında dolaştırdıktan sonra öldürdü ve *Yığıtbaşı Muin*'in boynuna takmış olduğu ipin bir ucunu bir köpeğin boynuna bağlayarak bunu da bu halde sokaklarda gezdirdikten sonra öldürdü ve Rumlardan papaz *Müstevfi* (Maliye memuru) *Kaloyan* ve oğlu *Kiryori*'yi ve kardeşleri *Basil* ve *Manoli*'yi sıkıştırarak ellerinden mal-larını aldıktan sonra kendilerini öldürdü ve Kürtlerden *İso Şihabed-din*'in oğulları olan üç beyi de öldürdü. *Malatya* ve civarında açlık son dereceye bulmuş idi. Ahali kedileri ve köpekleri yemeğe başladılar. Deri ve kösele parçalarını dahi pişirerek yiyorlardı. Arkadaşlarımız-dan birtakım kimseler *Malatya*'ya tâbi *Cobas*'ın köylerinden *Baabdon* köyünde birtakım kadınların bir evin içinde önlerine uzatmış olduk-ları bir ölünün etlerini kızartarak yediklerini görmüşlerdi. Bir kadın da küçük bir çocuğunu tandırda kızartmıştı. Komşuları bu kadını bastıkları vakit; çocuğunu kendisi öldürmediğini, ecelile öldükten

[¹] Elnekkûk Tennür vezninde, bir gûna su içilecek tasa denir. Ve mekkûk bir türlü ölçek adıdır ki bir buçuk sa' alır. Alâ kavlin nısf rıtıl alır.

sonra kızartmış olduğunu yemin ile bildirmiş ve toprağa gömülüp kurtlara lokma olacağına kendisi yiyerek hayatını kurtarmak istediğini söylemişti.

Malatya ahalisinin başlarına birçok felâketler getiren *Ali Baha-dır* dahi oralarda oturarak *İzzeddin* tarafına gitmeğe mecbur olmuştu ve gene bu yıl (655 H.) şevvalinde *Hulâgû*, *Hemedan*'dan *Bağdat* tarafına göçtü. Kendisi *Melâhide*'nin elinde bulunan kaleleri sıkıştırdığı vakit bir elçi göndererek Halife *Mustasim*'dan yardım istemişti. Halife *Hulâgû*'ya yardım etmek istemişse de vezirleri ve beyleri: “*Hulâgû* hile ve hud'ası çok bir adamdır. Onun bizim göndereceğimiz yardıma ihtiyacı yoktur. Maksudı *Bağdat*'taki insanları dışarı çıkarıp kolaylıkla şehre malik olmaktır. . .” diye Halifenin göndermek istediği yardımın önüne geçmiştiler. Bunlar bu halde vakit geçiriyorlarken *Melâhide*'nin ellerindeki kaleleri almış olan *Hulâgû* yardım göndermediği için ağır sözler ile Halifeye ikinci bir elçi daha göndermişti. Ne yapmak ve ne suretle davranmak gerek olduğu hakkında vezirine *Müeyyüdüddin İbnül Alkamî*'ye danıştı. Vezir, bu kuvvetli padişahın gerek kendisine ve gerek yakın adamlarına birçok mallar ve armağanlar vererek kendisinin hoşnutluğunu celbedebilmekten başka çare olmadığını söyledi. *Hulâgû*'ya gönderilmek üzere mücevherler, muras-salar, libaslar, altın, köleler, cariyeler, atlar, katırlar ve develer hazırlandıkça *Küçük Devatdar* ve bunun adamları: “Vezir kendi nef-sini düşünüyor ve Tatarlar ile işini uydurmağa çalışıyor, maksudı kendisini kurtarıp bizi onlara teslim etmektir. Biz buna imkân bırakmayacağız. . .” diye itiraz ettiklerinden, halife hazırlanmış olan birçok armağanları göndermekten vazgeçerek bunların yerine ehem-miyet ve kıymeti olmayan şeyler gönderdi. Bunun üzerine *Hulâgû* kızarak muhakkak surette ya Halifenin kendisinin veya *Devatdar*'ın veya *Süleymanşah* [1] ın gelmesini istedi. Halife bunlara *Hulâgû*'ye gitmelerini emrettise de bunlar halifenin emrini dinlememişler. Bunun üzerine Halife (*İbnülcevzî*—*Muhyiddin Ebulmehasin Yusüf* *İbnül-şeyh Ebülferec Abdurrahman* H. 580-656) ve *İbni Muhiddin*'i [2] göndermiş idi ise de bunlardan da bir fayda hâsıl olmadı. *Hulâgû*, *Bayconoyen* ve *Soncak Noyen*'i kendisinin pişdarı olmak üzere *Erbil* yolu

[1] Halife *Mustasim*'in kumandanlarından olup meşhur şair *Esiredini Omani*'nin memdumu idi.

[2] Burada arapça metnin her iki basmasında ibare: misli *İbnilcevzi* ve *İbnimuhiddin* şeklinde ise de *Zehebi*'nin *Elİber biahbarı mengaber*'inde *Sefirülhilâfe* dediği *İbni Cevzî*'nin adı *Muhiddin Yusuf* olduğu gibi *Elİber*'de yalnız başına gitmiş olduğu da görüldüğünden herhangi bir oğ'unun [kendisinin *Taceddin*, *Cemaleddin* ve *Şerafeddin* adı üç oğlu vardı] beraber almış olan *İbnilcevzi* yanında başka bir sefir olmayarak gitmiş olması da mümkün olmakla ibarenin: misli *İbnilcevzi* *Muhyiddin* ve *İnbihi* şeklinde olması muhtemeldir.

üzerine gelmelerini emir ile kendisi *Hulvan* yolu üzerine doğru harekete geçti. Bunlara karşı *Bağdat*'tan *Devatdar*, *Bakuba*^[1] ya geldi. Bu sırada *Bayconeyen*'in *Dicle*'yi geçerek canibi garbiye inmiş olduğu duyulması üzerine *Hulâgû'nun* dahi oraya inmiş olduğunu zannederek *Bakuba*'yı bırakıp *Bayco*'nun karşısına indi. Moğolların yezekleri^[2] Halifenin beylerinden *Aybekelhalebî* adlı bir kimseyi yakalrıarak *Hulâgû*'ye götürmüş idiler. *Hulâgû*, buna güzel muamele etti, ve doğru söz söylemek şartile kendisine ilişmiyeceğini bildirdi. *Aybek*, *Hulâgû'nun* ordusunun önüne düştü. Kılavuzluk etmeğe başladı ve tanıdığı kimselere: “canlarınıza acıym ve aman isteyin.. Sizin bu sayısız askere karşı koyabilecek kuvvetiniz yoktur” diye mektuplar yazdı.

Aybek'in mektuplarına gelen cevaplar şu idi:

“*Abbas* oğullarına bakılınca *Hulâgû* kim oluyormuş? . . *Hulâgû'nun* kuvveti ne imiş? . . Onlara padişahlık Allah tarafından verilmiştir. Onlara karşı koyan kimse iflâh olamaz. Eğer *Hulâgû* barışıklık istemekte olsaydı Halifenin toprağına ayak basmaz ve o topraklarda fesat etmezdi. Eğer şimdi barışıklık istiyor ise hemen *Hemedan*'a dönsün. . . . kendisinin suçunun bağışlanması için *Devatdar*'ı araya koy-sun, *Devatdar* bu hususta *Emirülmüiminin*'e yalvarır, yakarır, bu suretle belki suçu bağışlanır.”

Aybek bu karşılığı *Hulâgû*'ye gösterdiği vakit, *Hulâgû*, *Bağdat*lıların hallerine güldü ve vaziyetten ne derecede gafil olduklarını anladi.

Devatdar Tatarın *Anbar* ^[3] a doğru gittiklerini haber almış olduğundan kendisi de o cihete giderek *Soncak Noyen* ile yapmış olduğu bir savaşta Tatarları yenmiş idise de bunlar yenilip kaçarlarken kendilerine *Bayconoyen* rasgemiş ve *Bayconoyen* bunları çevirip kendisi de bunlar ile *Devatdar*'m askerile ikinci bir savaşa başlıyarak arada vaki olan pek kızgın bir muharebede *Devatdar* yenilmiş ve askerinin çoğu ölüp kendisi ancak birkaç kişi ile güç halde *Bağdat*'a dönebilmişti.

(656 H.) muharreminin ortasında *Hulâgû'nun* kendisi *Bağdat* kapısına indi. Hemen bir gün ve bir gece içinde Moğollar *Canibi Şarkî*'ye *Siba* ^[4] yani yüksek bir sur yaptılar. *Canibi Garbî*'ye de *Bukatimür*, *Soncak Noyen* ve *Bayconoyen* taraflarından böyle *Siba*'lar yapılmış ve içlerine derin hendekler kazılmış idi ve *Bağdat* surunun her

[1] *Bağdad*'a on fersah uzaklıkta bir köydür.

[2] Bu kelimenin manası yukarda geçti.

[3] *Bağdad*'dan on fersah uzaklıkta bir şehir olup *Fırat* nehri üzerindedir.

[4] Moğolca da sure *İbni Mühenna*, s. 217 de görüldüğü veşhüzere *Gerigi* denildiğinden buradaki *Siba* müellifin dediği gibi yüksek sur değil tabya ve istihkâm demek olmalıdır.

tarafı büyük ve küçük mancmıklar ve nefit atan yakıcı aletler ile kuşatılmıştır. Savaşın başlangıcı muharremin yirmi altıncı günü idi. Halife kendisinin bu kuvvet karşısındaki aczini anlayınca *Sahibi divan* ile *İbni Denuş* - *Denuş*'u ufak, tefek hediyelerle *Hulâgû*'nun hizmetine gönderdi. Çok ve kıymetli hediyeler göndermiş olsa kendisinin *Hulâgû*'den korkmuş olduğu anlaşılır diye korkuyordu.

Hulâgû bunlara *Devatdar*'m ve *Süleymanşah*'m niçin gelmediklerini sordu.

Halife: "İşte ben sana *Devatdar*'dan ve *Süleymanşah*'dan büyük olan vezir *Alkamî*'yi gönderiyorum. . . " diye *Hulâgû*'ye veziri gönderdi.

Hulâgû buna: "ben bu üçten birini *Hemedan*'da iken istemiştim. Şimdi bunların yalnız birile iktifa etmem. . ." diye cevap verdi. Savaş başlamıştır.

Moğollar *Burciacemî*'den *Bokatimur*, *Canibi garbî*deki bostanlardan *Soncak Noyen* ve *Bayconoyen*, *Bimaristanı Adudî* tarafından savaşa giriştiler. *Hulâgû* şehir üzerine atılan okların üstlerine *Bitikcilerin* (kâtiplerin) Arapça olarak: "*Erkâvun*'lerin, [1] *Alevîlerin*, *Danışmedlerin* ve bütün savaşa girmiyenlerin malları ve çoluk çocukları amandadır" diye yazmalarını emretti. Muharremin yirmi altısına kadar *Bağdat*'m her tarafında kızgın bir savaş sürdü. Nihayet *Burciacemî*'den başlayarak Moğollar surları elde ettiler. Bu arada Moğollar hiçbir kimseyi *Şatt*'a indirmiyorlardı.

Hulâgû, *Devatdar* ve *Süleymanşah*'m çıkıp yanına gelmelerini emretti. Halifenin çıkıp çıkmamasını kendisine bıraktı. *Devatdar* ile *Süleymanşah* yanlarında birçok büyükler olduğu halde *Bağdat*'tan çıkmış idiseler de *Devatdar*, *Bağdat* sokaklarında ve şurada burada gizli ve saklı kalmış olan *Bağdat* askerinin Moğollardan bir kimseyi öldürmemelerini temin etmek bahanesile yoldan döndü. Ertesi gün gene *Bağdat*'tan çıkmış idise de tutulup öldürüldü.

Bağdatlılar *Meraga*'lı *Şerefeddin* ve *Zencan*'lı *Şihabeddin* adlı kimseleri kendileri namına aman dilemek için *Hulâgû*'ye gönderdiler. İster istemez *Bağdat*'tan çıkmaya mecbur kalmış olan Halife, *Hulâgû*'nun yanına gitmek için izin istedi. *Hulâgû*'nun iznini alan Halife bütün ailesi arkasında olduğu halde saferin dördünde saraydan çıktı. *Hulâgû*, Halifenin *Kelvaz* - *Gelva* kapısına indirilmesini emretti. Moğollar *Bağdat*'ı yağma etmeğe başladılar. Kendisi de *Bağdat*'ı ve Halifenin sarayını görmek için *Bağdat*'a girdi ve Halifenin

[1] Bu kelime Yunancada köylünün büyüğü demek olan *Erkûn*'ün tâbileri demek iside *İbni Mühenna*. S. 194 görüldüğü ve hile bununla hristiyanlar kasdedilirler.

huzuruna getirilmesini emretti. Halife, *Hulâgû*'nun yanına getirildiği vakit kendisine tabaklar dolusu inciler ve kıymetli cevherler takdim etti. *Hulâgû* bunların hepsini beylere verdi. Akşamleyin, Halife ve oğullarının temasta bulunmuş oldukları cariyelerin ayrılmalarını söyleyerek gene çadırına döndü. Bu cariyeler sayılarak yedi yüze baliğ oldu.

Bunlar başlarında üç yüz hadımağası olduğu halde ayrılarak çıkarıldılar. *Bağdat*'m yağma edilmesi yedi gün sürmüştü. Yedi günden sonra yağma etmek ve ahaliyi öldürmek ve tutsak almak yasak edildi.

Saferin on dördünde *Hulâgû Bağdat*'tan kalktı. İlk konakta Halife *Müstasım*'ı ortanca oğlu ve altı hadımağasile beraber geceleyin öldürdü. Büyük oğlu dahi birçok büyük kimseler ile beraber *Kelvaz* kapısında öldürüldüler.

Hulâgû, *Bağdat*'m tamirini *Sahibi divan* ve *vezir* ve *İbni Dernaş*'a bıraktı ve *Hille*'lilerin itaatte olup olmadıklarını anlamak üzere oraya *Bokatimur*'u gönderdi. *Bokatimur* buraya, buradan *Vasıt*'a gitti. *Vasıt*'ta ahaliyi bir hafta kılıçtan geçirdikten sonra *Siyah Güh*'de bulunan *Hulâgû*'nun yanına geldi.

ONUNCU DEVLET

MÜSLİM ARAPLARDAN MOĞOL PADİŞAHLARINA GEÇEN DEVLET

Tuli Han'm oğlu *Hulâgû Han*, *Bağdat*'ı alıp buraya Vali ve Şahne koyduktan sonra *Musul* padişahı *Bedreddin Lu'lu'* (Musul Atabeylerinden) kendi oğlu *Elmeliküssalih İsmail*'i birtakım askerlerle beraber *Hulâgû*'ye yardıma gönderdi. *Hulâgû* buna yüz göstermiyerek: “siz, bizim hakkımızda daha şüphedesiniz. Hangi tarafım galip geleceğini kestiremiyordunuz ve hâlâ da kestiremiyorsunuz. Daima tereddüt içinde idiniz. İleri bir adım atacak olursanız hemen o adımı geri alıyor idiniz. Eğer Halife galip olsa idi bu geliş bize değil, ona olacaktı. Benim tarafımdan atana şöyle: Nasıl oldu da doğruyu görmedin. . . ve nasıl oldu da yolu sapıttım; yakini güman kıyas ettin; sabahın aydınlığı yayıldığı halde sabah olduğunu görmedin?. . . söyle dedi.

Elmeliküssalih, *Musul*'a dönüp atasına bu korkunç sözleri getirince *Bedreddin* karşısında ölümün dişlerinin sırtıttığını görür gibi oldu ve büyük bir korku içine düştü.

Korkudan ölüm derecelerine geldi. Hazinelerinde bulunan mallar, inciler, cevherler, kumaşlar ve ahalinin zenginlerinin ellerinde bulunan servetleri ve kendi gözdelelerinin ziynetlerini ve çocuklarının boyunlarındaki incileri toplayıp *Hemedan* dağlarında oturan *Hulâgû*'ye itaat ve sadakat göstermeğe koştu. *Hulâgû* geçkin yaşlı olan bu padişaha acıdığından kendisini iyi karşıladı. Ve güzel güzel sözlerle ihtiyarım korkusunu giderdi ve vaitlerde bulunarak gönlünü aldı ve kendisile birtakım şakalar yaptı ve kendisini oturmakta olduğu tahtın üzerine oturttu ve getirmiş olduğu armağanların arasında bulunan iki iri incili küpeyi de bu ihtiyarım elile *Hulâgû* kendi kulaklarına taktırdı. Gönlü tamamen rahat etmiş olan bu ihtiyar padişah günlerce *Hulâgû*'nun yanında kaldıktan sonra memnun ve mesrur olarak, daha doğrusu *Hulâgû*'de görmüş olduğu büyüklükten ve korkusalıcılıktan ve akıldan, çok bilmişlikten hâsıl olan bir korku ve hürmet içinde Musula döndü. Gene bu yıl (656 H.) de *Meyyafarkın* padişahı *Eleşrefibnilmelikülgaazi ibnilmelikülâdil* (Elcezire Eyyübîlerinden) Moğolları Şa-

ma sokmamak üzere yardım istemek için *Halep* padişahı *Elmelikün-nasır* (*Halep Eyyübîlerinden*) a gitti. *Elmelikün-nasır*, *Eleşref*'in sözüne ehemmiyet vermedi ve vaziyetten gafil olduğunu görerek avutacak sözler ile *Eleşref*'i başından savdı. *Eleşref*, *Meyyafarkın*'a döndüğü vakit oradaki Moğol Şihnelerini kovdu ve kendisine *Payzeler* [1] ve yarlıklar ile *Kaan* tarafından gönderilmiş olan bir papazı astı. Kendisi bu işleri yapıyorken *Hulâgû*'nun oğlu *Yeşmut* kumandasında bulunan *Moğollar* gelip *Meyyafarkın*'ı kuşattılar. Bir gün ve bir gece içinde Moğollar şehrin çevresine (sur?) yaptılar ve derin hendekler açtılar ve mancınıklar koyarak savaşa başladılar. Her iki taraftan gayet şiddetli ve kızgın bir muharebe oldu. Moğollar şehri hücum ile almak kabil omlandığını görünce kuşatmağa devam ile ahalinin girip çıkmalarının önüne geçtiler.

(657 H.) de *Hulâgû*, *Halep* padişahı *Elmelikün-nasır*'a elçileriyle şöyle bir mektup gönderdi:

“*Elmelikün-nasır* bilir ki biz (656 H.) de *Bağdat* üzerine inip Tanrının kılıcile orayı aldık ve oranın sahibini yanımıza çağırarak kendisine iki sorgu sorduk. Sorgularımıza cevap veremedi. Bundan dolayı sizin Kuranımızda: “Tanrı hiçbir kavmin elindeki nimeti, o kavim kendi kendini bozmayınca bozmaz. *Raid* suresi, ayet II” denildiği gibi bizim azabımıza kendisinin yapmış olduğu işler yüzünden müstahak oldu. Mallarını kırsırgandığı için malına gelecek olan, canına geldi ve tatlı canlarını adi madenlere değiştiler. Bunun sonucu gene Tanrının dediği: “her ne yaptılarsa orada hazır buldular *Kehf* suresi, ayet 49” gibi oldu. Çünkü biz, Tanrının kuvvetile kalktık ve onun kuvvetile muvaffak olduk ve olmaktayız. Hiç şüphe yoktur ki biz, yeryüzünde Tanrının askerleriyiz. Kendisi, gazabına uğratmak istediği kimseler üzerine bizi gönderir. Olup biten vak’alar size ibret ve sözlerimiz nasihat olsun. Bizim önümüzde kale para etmez ve karşımıza geçen ordular bir işe yaramaz ve hakkımızda yaptığınız karışmalar (beddua) bize geçmez. Başkalarımıza bakıp onların başlarına gelenlerden ibret alın ve örtü açılıp altındakiler meydana çıkmadan ve size bir hata gelmeden önce işlerinizi bizim elimize verin, biz sonradan ağlıyanlara ve şikâyet feryatları koparanlara acımayız. Nice şehirleri yaktık ve nice kimseleri

[1] Payze: Ol hükmü padişahiye dinur ki yedinde olan kimesne muta olmak babında tarafı sultaniden ita olunur.

Burhanı Katı' Tercümesi

Payze; bugünkü nişan gibidir. Altından, gümüşten, bakırdan ve tahtadan olanları vardır. Bunların üzerlerine tanrının adı ve hükümdarın arması kazılır ve bunlar ekseriya askerî kumandanlara verilir. Bunların bazılarının üzerlerine aslan kafası kazılır ki buna (payzei serşir) denilir ve nişanların en büyüğü budur.

yokettik ve nice çocukları atasız bıraktık ve yer yüzüne fesat saldı. Size kaçmak varsa bize de kaçanları yakalamak var. Sizin için bizim kılıcımızdan kurtuluş yoktur. Oklarımız size nerede olursanız yetişir. Atlarımız her attan daha ziyade koşar ve oklarımız her nesneyi yarar geçer, kılıçlarımız indiği yere yıldırım iner gibi iner. Akıllarımız dağlar gibi sağlamdır. Sayımız kumlar kadar çoktur. Bizden aman dileyen selâmete erer. Bizim ile savaş etmeğe yeltenenler sonunda pişman olurlar. Eğer siz bizim emrimize itaat ile şartlarımızı kabul edecek olursanız canlarımız bizim canlarımız ve mallarımız bizim malarımız gibi olur. Yok, emrimize karşı gelir ve muhalefette ayak direrseniz başlarınıza gelecekler geldiği zaman bizi değil, kendinizi kmayın, ey zalimler!... Tanrı sizin aleyhinizedir. Gelecek musibet ve belâlara hazırlan!... sonucun fena geleceğini önden söyleyen kimsede şüphe yoktur ki hiçbir kabahat kalmamıştır. Sizler haram yediniz. . . ve imanımıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atler alana koydunuz. Sabi çocukları kullanmağı âdet ettiniz şimdi; buyrun zillet ve hakarete!... Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz, ettiklerinizi biçeceksiniz!... “Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıklılacaklarını yakında görür ve bilirler. Şuara suresi, ayet 227”. Siz, bize kâfir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir ediyoruz. Bütün işleri takdir ve tedbir eden kimse tarafımdan biz size musallat edildik. Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler. Sizin zenginleriniz bizim yanımda yoksuldurlar. Yeryüzünün batı ve doğusu bizim elimizdedir. Yeryüzünde nekadarmal sahipleri varsa onların hepsinin ellerindeki mallar ve kendileri bizim demektir. İstedığımız vakit o malları onların ellerinden alırız ve her gemiyi gasbederiz [1]. Kâfirler ateşlerini alevlendirmeden, kıvılcıklarını saçmadan ve sizin hepinizi yokedip yeryüzünde sizden bir kimseyi bırakmadan önce akıllarımızı başlarımıza devşirin; doğruyu iğriden ayırın. Bu mektubumuz ile biz, sizi uyukudan uyandırdık. Apansız başımıza ateşler yağmamasını istiyorsanız hemen bu mektubumuza cevap verin. Sonrasını siz bilirsiniz. . .”

Bu mektup ile beraber aynı zamanda *Hulâgû* bu padişahın kendi yanına gelmesini emreyledi.

Halep padişahı *Emelikünnasır*, beyleriyle, *Hulâgû*'nun yanına gidip gitmemiği müzakere etti. Bunlar gitmeği muvafık bulmadılar.

[1] Kur'anı Kerimde hikâye buyrulduğu ve hile *Musa* Peygamber *Hızır* ile yoldaşlık ederken *Hızır* binmiş oldukları gemiyi delmiş ve *Musa* Peygamber buna itiraz etmiş idi. İtiraza *Hızır* şu cevabı vermiş idi:

Geminin önünde her sağlam gemiyi gasbeden bir padişah var idi. Onun için gemiyi deldim.

Kehf suresi; ayet 79.

Buradaki: *Biz; her gemiyi gasbederiz* sözü bu ayete işarettir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Kendisi korku içinde kalıp ne yapacağını şaşırdı. Nihayet birçok mallar ve armağanlar ile kendi yerine oğlu *Elmelikülaziz*'i göndermeğe karar verdi ve kış başında oğlu *Elmelikülaziz*'i gönderdi.

Bahara kadar *Hulâgû*'nun yanında kalmış olan *Elmelikülaziz*, *Hulâgû*'den atasına şu haberi getirdi:

“Yeryüzünün padişahı dedi ki: biz, *Elmelikünnasır*'ı istemiş idik. Oğlunu değil. . . şimdi onun gönlü bize karşı doğru ise kendi gelir. Yoksa biz, ona gideriz. . .”

Elmelikünnasır, bu sözü işitince korkusundan *Halep*'te oturamaz olmuştu. *Hulâgû*'ye gitmek ve sadakat ve itaat arz etmek istiyordu. Fakat beylerinin gitmek hususunda reyleri yoktu. Sonra *Hulâgû* Rum hükümdarları *İzzeddin* ile kardeşi *Rükneddin*'i yanına çağırdı. Bunlar hemen itatle *Hulâgû*'nun yanına gittiler. *Hulâgû* bunları memnuniyetle karşıladı ve *İzzeddin*'in, *Kayseri*'den büyük Ermenistan sınırlarına kadar olan yerlere ve *Rükneddin*'in, *Aksaray*'dan *Efrenç - İznik* İmparatorluğu hududu ile deniz kıyısına (Akdeniz) kadar bulunan yerlere padişah olmalarını emretti. Bundan sonra *Hulâgû*, *Şam* üzerine doğru yola çıktı ki bu iki kardeş te *Fırat* yakımlarına kadar kendisile birlikte geldiler ve oradan sevinç içinde kendi memleketlerine döndüler. (658 H.) de dört yüz bin asker ile *Hulâgû İlhan*, *Şam*'a girdi. Kendisi *Harran* üzerine inip burayı ve *Raha*'yı aman ile aldı. Bu ki şehirde kimseye bir fenalık olmadı. *Suruc*'lular Moğollara ehemmiyet vermediklerinden hiçbir kimse kalmamak üzere kılıçtan geçirildiler.

Hulâgû biri *Malatya* yakımlarında ve biri Rum kalesi [1] yanında ve biri de *Kırkısa* [2] da olmak üzere *Fırat* üzerine üç yerden köprü kurdurdu ve askerinin hepsini bu köprülerden geçirdi. *Menbiç* civarında büyük bir savaşta birçok kimseleri öldürdükten sonra Moğollar kalelere ve şehirlere dağıldılar. Biraz asker de *Halep* üzerine gitti. Bunların karşılarına *Büyük Selâhaddin Eyyübî*'nin oğlu *Elmelikülmüazzam* (bu *Elmelikülmüazzam Turanşah* o tarihte kardeşinin oğlu *Elmelikünnasır*'a naip olarak *Halep*'te bulunuyordu) çıkması da Moğollar'ın önünde yenilip şehre girdi. Moğollar'ın *Maara*'ya gelmiş olanları bu şehri yıkmıştılar. *Hamat - Hama* ve *Hıms*'ı aman ile aldılar. *Elmelikünnasır*, bu işleri duyunca çocuklarını ve kıymetli eşyasını alıp *Gerek* ve *Şevbek* çöllerine doğru kaçtı. Moğollar *Demeşk*'a geldikleri vakit bu şehrin büyükleri karşıcı çıktılar ve şehri

[1] *Fırat*'ın batısında muhkem bir kale olup *Sümeysat* ile *Bire* arasındadır. *Mucemülbülâdan*.

[2] *Habur* nehrinin *Fırat*'a döküldüğü yerde bir beldedir.

Mucemülbülâdan.

aman ile kendilerine teslim ettiler. Bunun için, Moğallar *Demeşk*'lılardan hiçbir kimseye ilişmediler. Bundan sonra *Hulâgû*'nun kendisi *Halep* üzerine indi ve buraya *Siba*'lar yaptı ve mancınıklar kurdu ve bu şehrin surunun *Irak kapısı* yanında zayıf bulunduğu bir noktası üzerine hücumları arttırarak birkaç gün sonra bu yılm ikinci kânunun yirmi üçüncü günü olan bir pazar günü şehri aldı ve burada *Bağdat*'ta kestiği kimselerden daha çoğunu kılıçtan geçirdi. Bundan sonra şehrin kalesini de pek az bir zaman içinde elde etti. *Hulâgû* buradan sonra *Hârim* (Antakya karşısında) kalesini kuşattı ve ahaliye aman vererek kaleyi teslim etmelerini istedi. Ahali *Hulâgû*'nun verdiği amana güvenemiyerek kendisinden Mushaf üzere ve zevcesinin boş olması üzerine yemin ederek kendilerini temin edecek dindar bir kimseyi göndermesini istediler. *Hulâgû*, bunlara kimi istediklerini sordu. Bunlar da *Halep* kalesi valisi *Fahreddin*'i istediklerini söylediler. *Hulâgû*'nun emrile *Fahreddin* gidip onlara istedikleri yemini etti. Bunun üzerine kapılar açıldı ve birçok halk dışarı çıktılar ve Moğollar kaleyi teslim aldılar. Bundan sonra *Hulâgû*, ilkönce *Fahreddin*'in öldürülmesi için emir verdi. Arkasından beşikteki çocuklara varıncıya kadar büyük, küçük, kadın ve erkek ne kadar insan varsa hepsini kılıçtan geçirdi. *Hulâgû*, buradan şarktaki şehirlere döndü ve Şam üzerinde 10,000 asker ile *Ketbuga* denilen büyük bir beyi bıraktı. *Hulâgû*, *Tellibaşir* [1] e vardığı vakit iki yıl önce *Meyyafarkın*'ı kuşatmış olan askerler, yanlarında *Meyyafarkın* padişahı *Eleşref* olduğu halde *Hulâgû*'ye yetişmiştiler ki bunlar *Meyyafarkın*'ı almış ve ahalinin açlıktan ölmeyenlerini de hiçbir kimse kalmayınca kadar öldürmüş idiler. Eğer bu açlık ve ölüm olmasaydı Moğollar burayı alamıyacaktı. *Hulâgû*, *Meyyafarkın* padişahı *Eleşref*'i öldürttü ise de sonradan pişman oldu [2]. *Hulâgû*, *Meyyafarkın*'a *Eleşref*'in beylerinden *Abdullah* adlı bir kimseyi vali koydu.

Hulâgû, *Mardin* şehrine yaklaştığı vakit *Mardin* padişahı *Elmeliküssait Necmeddin*'i yanına çağırdı. Bu padişah, emri dinlemedi ve kalesinden çıkmadı. Yalnız, *Hulâgû*, *Şam*'da iken *Sultan Bedreddin* (Musul atabeylerinden) in oğlu *Elmeliküssalih* ile birlikte

[1] *Halep* şimalinde muhkem bir kale olup etrafında geniş bir arazi vardır. *Halepe* iki saatlik mesafededir. Ahalisi ermenilerdir.

Mucemülbüdan.

[2] Moğolların burayı kuşatmaları iki yıl uzamış ve bir türlü elde edememiş idiler. En sonunda yiyecek bittiği gibi veba dahi çıktığından açlık ve hastalık ahaliyi bitirmiş idi. Ve bu suretle Moğollar burayı almıştı. *Eleşrûşül — Melikil Kâmil Muhammed-ibnil melikil Muzaffer Şihabeddin Gazi* — öldürüldükten sonra kesik başı bir kargı üzerinde şehir şehir dolaştırılmış ve nihayet (658 H.) in beşinci ayının yirmi yedisinde *Demeşk*'a getirilip burada dahi davul ve zurna ile sokak sokak dolaştırılmıştı.

Ebülfida Tarihi c. 3, s. 203 - 204

Hulâgû'nur hizmetinde bulunmuş olan oğlu *Muzafferüddin Kâa Aslan'ı* gönderdi.

Hulâgû buna şöyle söyledi:

“Atana çık (Mardin kalesine), ona inmesini (kaleden), asi olmasını söyle. . . eğer asi olacak olursa başına hayır gelmez. . .”

Muzafferüddin kaleye çıkıp atasına *Hulâgû'nun* bu sözlerini söyledi. Atası bu sözlerle kulak asmadı ve oğlunu bukağlayıp yanında hapsetti. Bu sırada Moğollar *Mardin'i* kuşatmış ve savaşa başlamışlardır.

Eğer burada dahi *Meyyafarkın'daki* gibi vebadan ahalinin çoğu ölmüş olmasaydılar, hususile *Mardin* padişahı *Elmeliküssait* ölmüyeydi, Moğollar burayı ne iki ve ne üç yılda alamıyacaklardı. Padişah ölünce oğlu *Elmelikiülmuzaffer - Muzafferüddin* kaleden inip kaleyi ve hazineleri ve bütün malları Moğollara teslim etti. *Elmelikiülmuzaffer'e* atası *Elmeliküssait'in* yaptıkları, yeryüzünün padişahı *Hulâgû* katında sabit olunca kendisine ikram ve ihsanlarda bulunup atasının yerine kendisini padişah yaptı. *Hulâgû'nun* *Şam* üzerine bırakmış olduğu *Ketbuga*, *Şevbek* çölllerine kaçmış olan *Elmelikünnasır'ı* aratmakta idi. Nihayet kendisini yakalatı ve *Hulâgû'ye* gönderdi. *Elmelikünnasır, Tak* [1] dağlarında bulunan *Hulâgû'nun* yanına çıkarıldığı zaman, *Hulâgû* memnun olarak *Elmelikünnasır'a* birçok vaitlerde bulunmuş ve gene kendisine padişahlığını vereceğini söylemişti. Mısır padişahı Türkmenlerden (*Kotoz - Elmelikiülmuzaffer Seyfeddin Kotoz - Gulamanı Etrakten*) *Hulâgû'nun* *Şam'dan* göçetmiş ve bu diyarda 10,000 askerle yalnız *Ketbuga'nın* kalmış olduğunu duyduğundan, toplamış olduğu birçok asker ile (658 H.) nin dokuzuncu ayının yirmi yedisinde *Ketbuga* ile karşılaşmış ve *Ketbuga'yı* yenerek kendisini öldürmüş ve çoluk ve çocuklarını tutsak almıştı. *Tak* dağlarında bulunan *Hulâgû*, bu haberden kızmış ve yanında bulunan *Elmelikünnasır'ı* ve kardeşi *Elmelikültahir'i* bütün adanlarla beraber öldürtmüştü. Bunlardan *Muhiddin* adlı *Magrip'li* bir müneccimden başka kimse kurtulmamıştır. Bu adam: “ben müneccimim. Göğü ve yıldızları bilir ve onlara bakarak yeryüzünde olacak işleri olmadan önce haber veririm. Yeryüzünün padişahına verecek haberlerim ve söyleyecek sözlerim var. . .” dediği için öldürülmemiştir.

Bu *Muhiddin* ile *Merag'da* görüştüğümüz zaman kendisi bana şöyle söyledi:

[1] *Taberistan'da* bir kaledir.

Mucemülbülden.

Ben bu sözleri söyledikten sonra beni alıp *Hulâgû*'nun yanına çıkardılar. O da beni *Hoca Nasiredin* [1] e teslim etmelerini emretti.

Bu *Muhiddin* bize *Elmelikünnasır*'m öldürülmesine dair şu sözleri söyledi:

Ben, onuncu ayın yirminci çarşamba günü *Elmelikünnasır*'m yanında idim. Doğduğu saat hakkında sorgular soruyordu. Bir de baktık ki yanında elli kadar atlı ile bir Moğol beyi geldi. *Elmelikünnasır* çadırından çıkıp bu beyi karşıladı ve çadırına inmesini teklif etti. Bu bey bu teklifi kabul etmedi. Beni *Hulâgû* gönderdi dedi. Ve: “Bugün bizim sevinçli bir günümüzdür. Ziyafetimiz var. . . Beylerin hepsi bu ziyafette bulunacaklardır. *Elmelikünnasır* ve kardeşi ve çocukları da gelsinler. . .” dediğini söyledi. *Elmelikünnasır*, adamlarından yirmi kişiye yakın kimseleri yanına aldı. Bunlar atlanıp; gelmiş olan Moğol beyile yola çıktılar. Bir müddet sonra yirmi atlı daha geldi. Çadırlardaki hizmetçiler, küçük köleler, aşçılar ve oğlanlardan başka kimse kalmamış; kâtiplerden ve seyislerden kimler varsa hepsi ziyafete gelsinler diye bizi de aldılar. Hepimizi yüksek kayalar aralarında derin derinlere götürdüler. Atlardan indik, bu yirmi atlıdan herbiri bizim birimizi yakaladı ve kollarımızı arkamıza bağladı, ben bunu görünce yüksek sesle: “ben; müneccimim... yıldızların hareketlerini bilirim. Yeryüzünün padişahına söyleyecek sözüm var...” diye haykırmağa başladım. Bunun üzerine bunlar beni alıp arkalarında bulunan uşaklarının yanlarına oturttular. Yalnız beni ve *Elmelikünnasır*'m iki oğlunu alakoyup geri kalanları öldürmeğe başladılar. Öldürme işi bittikten sonra atlanıp *Elmelikünnasır*'m çadırlarına döndüler ve buldukları eşyayı yağma ettiler ve orada kalmış olan kimseleri de öldürdüler. *Hulâgû*, beni *Meraga*'da *Hoca Nasiredin*'in yapmakta olduğu rasat hizmetine verdi. *Elmelikünnasır*'m iki oğlunu da kendi hizmetine aldı.

***Kubilây Kaan*'ın tahta oturması:**

Evvelce *Hata* hükümdarlarından biri baş kaldırmıştır. Çünkü bunun askeri çok ve dört yüz kadar şehre hâkimdi. Bunun için *Munk-kâ Kaan* küçük kardeşi *Erigbuka*'yı yerine bırakmış ve başka kardeşi *Kublay*'ı yanına alarak bu baş kaldırmış olan *Hata* hükümdarının üzerine yürümüştü. Fakat bunlar ile ilk karşılaştıkları vakit bir ok

[1] Adı *Muhammed*'tir. *Tus*'ta dünyaya gelmiştir. *Hulâgû* ile *Bagdad*'a girmiştir. *Kelâm, heyet, hendese, fe'sefe* ve *ahlâk*'a dair eserler yazmıştır. Arapça ve *menecce* şii'leri dahi vardır. (597 H.) de doğmuş ve (672 H.) de ölmüştür.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

değerek *Munkkâ Kaan* ölmüştü [¹]. Bunun üzerine yanındaki kardeşi *Kubilây* Moğol ordusunu *Hata* toprağından çıkarmış ve *Hanbalıg*'a gelmişti. Moğolların büyükleri içlerinde oldukları halde çoğu; *Kubilây*'ın padişah olmasını istiyorlardı.

Küçük kardeşleri *Erigbuga* ise *Munkkâ Kaan*, *Hata*'ya giderken yerine kendisini bırakmış olduğunu ve mülkü kendisine teslim etmiş bulunduğunu ileri sürerek *Yasa* mucibince kardeşinin yerine kendisinin geçmesinin doğru olacağını iddia ediyordu [²].

Bu iki kardeş arasında taht kavgası on yedi yıl sürdü. Nihayet küçük kardeşi sahadan çekilmeğe mecbur olmuştu [³]. *Kubilây* güç ve kuvvet sahibi olmuştu. Bundan başka kendisinde dirayet ve tedbir ve büyük bir adalet görünmeğe başladı. Bu padişah hangi din ve mezhepte olursa olsun âlimleri, filosofları ve din ehli olanları severdi. Kendisi hayatta perhizkârdı. Kadınlar ile az münasehette bulunur ve az şarap içer ve oyun nev'inden olan şeylerle meşgul olmaz ve vakitlerini boş geçirmezdi [⁴]. Başka Moğolların hilâfına olarak etlerin de en hafiflerini verdi.

Mısır hükümdarı *Türkman Kotoz*'a gelince: *Kelbuga*'yı yenip *Şam* diyarında yerleştikten sonra *Halep*, ve *Demeşk* vesair şehirlere şahne ve valiler koydu ve Moğollara karşı durmak için asker toplamak üzere *Mısır*'a döndü. *Gazze*'ye geldiği vakit *Büyük Bindikdar*'ın

[¹] *Habibüssiyer* c. 3, s. 36 da Moğollar arasında veba çıkmış ve *Mengü Kaan* kendisinin vebaya tutulmaması için durmadan şarap içmiş olduğundan hastalanarak sekiz gün içinde ölmüş olduğu yazılıdır. Öldüğü vakit 52 yaşında idi, dokuz yıl padişahlık etmişti.

[²] *Erig Buga*'nın *Karakurum*'da büyük bir ordusu vardı. Bu ordunun başında *Munkkâ*'nın oğullarından *Alantar* vardı. Bu *Alantar*'ın kardeşleri dahi *Erig Buga*'nın tarafını tutuyorlardı.

[³] *Erig Buga*, *Karakurum*'da bir kurultay tarafından hakan intihap edilmiş ve üç defa kardeşi *Kubilây* ile çarpışmış ve ikisinde yenilip üçüncüsünde *Kubilây*'ı yenmişti. Bu hususta *Habibüssiyer*, c. 3, s. 36 sahibi diyor ki:

Kubilây yeni diktikten sonra *Hata*'ya döndü ve *Erig Buga*'yı ıktısat cihetinden sıkıştırdı. İktısatı buhrandan dolayı *Erig Buga*'nın işleri günden güne kötüleştiğinden kardeşi *Kubilây*'a bir elçi gönderdi. *Kubilây* bu elçiyi iyi karşıladı. *Erig Buga* bundan cesaret alarak *Kubilây*'ın yanına gitti. *Kubilây* kendisinden iki taraftan hangisinin haklı olduğunu sordu. *Erig Buga* hiç ırkılmeden: "O zaman saltanat hakkı bizimdi. Şimdi *Kubilây* Kaanın'dır..." dedi. Bundan sonra *Kubilây* kendisine huzurunda oturmağa müsaade etti. Ertesi günü *Kubilây*'ın emrile bir kurultay kuruldu. Bu kurultay *Erig Buga*'nın dört tarafı sivri dikenlerle örtülü bir yerde hapsedilmesine karar verdi. Kurultayın kararı icra edilerek *Erig Buga* ve zevce ve çocukları ve kendi adamları böyle bir yere hapsedildiler. Bir yıl sonra *Erig Buga* burada öldü.

[⁴] *Kubilây*'ın ilim ve fenne hürmet ve hizmeti vardı. Şimalde 55 arz derece ve cenupta 16,15 dereceye kadar riyaziler göndererek tetkikler yaptırmış ve eski kitapları ve en mahir âlimleri *Çin*'e getirterek bunlardan bir akademî yapmış ve Kur'anı Kerim ve Tevrat ve İncil ve Budanın kitabını ve bunlardan başka birçok eserleri moğolcaya çevirtirmiş ve tarihler yazdırtmış ve Uygur harfleri yerine bir *Lama*'ya yeni Moğol harfleri yaptırtmış olduğu gibi birçok umranî eserler dahi meydana getirmişti. Kendisi dünyanın en büyük padişahlarından biridir.

kölesi olup *Küçük Bindikdar* diye anılan *Baybars* bunun üzerine hücum ile kendisini öldürdü ve cemaatle *Mısır*'a girip burayı teslim aldı ve kuvvetlenerek yerleşti ve *Rükneddinelmelikizzahir* diye lâkap aldı. Güç ve kuvvetli çoğalan bu padişah deniz kıyısında firenklerin ellerinde nekadar şehir ve kaleler var ise hepsini aldı. (659 H.) de Moğollar *Gökalki* adlı bir kumandanlarının idaresinde gene *Şam* üzerine geldiler ve *Humus* yakımlarına kadar ilerlediler. Buraları yağma ederek birçok kimseleri kılıçtan geçirdiler ve kadın ve çoluk, çocuğu tutsak aldılar. Sonra *Haleb*'e döndüler. Civardaki köylerin bütün ahalişi *Haleb*'e sığınmış ve buraya sığınmıştiler. Şehirlerden dahi buraya gelmiş olanlar vardı. *Gökalki* ahaliyi saymak ve hepsini kendi şehir ve köylerine göndermek bahanesile her şehir ve her köy ahalisinin *Haleb* dışında ayrı ayrı bir yere toplanmalarını emretti. Moğollar, bu şehirler ve köyler ahalisini toplu oldukları yerlerden ayrı ayrı alıp uzaklaştırdıktan sonra: "eğer siz; iç yüzünüzden bizimle beraber olsaydınız bizden kaçıp buraya gelmezдіңiz. . ." diyerek bunların hepsini bir kimse kalmamak üzere kılıçtan geçirdiler. *Haleb*'li-ler yerlerinden kıpırdamamış olduklarından yalnız bu şehir ahalişi Moğolların kılıçlarından kurtuldular. Bundan sonra Moğollar, *Şam* diyarını bırakıp gittiler. Bunların arkalarından *Şam* şehirlerine *Mısır*'lılar gelip yerleştiler.

Sencar padişahı *Bedreddin Lu'lu*'un oğlu *Alâeddin*'in *Mısır*'a kaçması da bu yıl içinde olmuştu. *Alâeddin* burada bir müddet oturduktan sonra kardeşi *Elmeliküssalih İsmail*'e *Bindikdar*'ın kuvvet ve şevketini bildirerek *Musul*'u buna bırakıp hizmete koymasını ve *Bindiktar*'ın Moğolları yenip ellerindeki şehirleri aldığı zaman kendisinin *Bindikdar*'ın yanında mevkii olacağından *Musulu* ve *Musul*'dan başka şarktaki beldeleri de kendisine vereceğini söyledi. Bu mektubu alan *Elmeliküssalih İsmail* içindekileri okuduktan sonra mektubu minderinin altına koymuştu.

Bu sırada atası *Bedreddin Lu'lu*'un beylerinden *Nineva Valisi Ba'şika* (*Musul*'a üç fersah uzak bir köydür) ı *Şemseddin Mehmed bini Yunus*, *Elmeliküssalih*'in yanında idi. Bu kimse *Elmeliküssalih*'i gafil avlayıp minder altındaki mektubu almış ve hiç durmadan köyüne kaçmıştı. Biraz sonra *Elmeliküssalih* mektubu aramış ve koyduğu yerde bulamamış olmakla *Şemseddin*'in almış olduğuna hükümle büyük bir sıkıntıya düşmüş ve hemen arkasından adamlar saldırmış ve elegeçtiği zaman kendisini öldürmeğe karar vermişti. *Elmeliküssalih*'in *Şemseddin*'in arkasından saldırmış olduğu köleler kendisini köyünde bulmuş idilerse de *Şemseddin* bu köleleri ye-

mek ve içmek ile avutarak sabahleyin hep beraber gideceklerini söylemiş ve bu köleleri ağır surette sarhoş etmişti. Bunlar sızmışken *Şemseddin* çoluk ve çocuklarını ve kıymetli eşyasını alıp gece iptidasında *Erbil*'e doğru yola çıkmıştı. Kendisini kendilerine dost bilen *Bertulli*'ye (*Nineva*'ya yakın şehir gibi büyük bir köydür, *Mu'cemül-büldan*) uğradığı vakit hristiyanların ileri gelenlerine *Elmeliküssalih*'in *Nineva*'daki hristiyanların hepsini öldüreceğini ve ondan sonra *Şam* tarafına geçeceğini söyledi.

Bertulli ahalisi bu padişahın kendilerinin haklarında böyle bir niyet beslediğini sezmekte olduklarından kendisini tasdik ettiler ve çoluk ve çocuklarını ve kıymetli eşyalarını göç için hazırlamağa başladılar. Bu haber *Nineva* hristiyanları arasında da yayılıp hepsi *Erbil*'e geçtiler.

Şemseddin'in arkasından gelmiş olan köleler, sabahleyin ayrıldıkları vakit hiç kimseyi göremediklerinden *Şemseddin*'in kendilerinden önce *Elmeliküssalih*'in yanına gitmiş olduğu zannına düşerek *Musul*'a geldiler. *Şemseddin*'i burada bulamayınca işin ne yolda cereyan ettiğini *Elmeliküssalih*'e bildirdiler. *Elmeliküssalih*'in sıkıntı ve korkusu daha ziyade artmıştı. *Şemseddin*ibni *Yunus*'un gidip Moğollara haber vereceğine ve Moğolların da kendi üzerine asker göndereceklerine hüküm vermiş olduğundan kendi ve oğulları ve beyleri yükte hafif, pahada ağır eşyalarını alıp *Şemseddin*ibni *Yunus*'un ve hristiyanların *Erbil*'e geçtikleri günün ertesi gün - ki bir cuma günü idi - Cuma namazını kıldıktan sonra bunlar da *Musul*'dan çıkıp *Şam*'a doğru yollandılar.

Hakikaten *Elmeliküssalih*, asker ile *Nineva*'ya gidip hristiyan ulularının ellerindeki paraları ve malları almak ve kendilerini öldürmek ve sonra *Şam*'a gitmek niyetindeydi. Fakat bu niyeti artık suya düşmüştü. *Elmeliküssalih*'in *Musul*'dan çıkmasından sonra beyler arasında yolda ihtilâf çıkmıştı. Bunlardan kendisine uyanlar olduğu gibi kendisine uymayıp yoldan *Musul*'a dönenler dahi oldular. Bu dönenlerin en büyüğü *Emir Âlemeddin Sencer* idi. Bunlar *Musul*'un önüne geldikleri vakit *Elmeliküssalih*'in zevcesi olup zevcile beraber şehirden çıkmamış ve zevcine uymamış olan *Harzem*'li *Türkân* [*Celâled-dini Menküberdi*'nin kızı] *Musul*'un şahnesi *Yasan* ile elbirliği ederek bu dönenlere şehrin kapılarını kapamış olduklarından dönenler ile şehirde kalanlar arasında birkaç gün savaş oldu. Bu sırada *Sultan Bedreddin Lu'lu*'un kâtiplerinden *Muhiddin Zablak* adlı biri ve ahaliden bazıları araya girerek bunlara şehrin kapılarını açtılar. *Emir Âlemeddin Sencer* ve yanındakiler şehre girince şehne *Yasan* ve Tür-

kân ve bunların adamları kaçıp *Musul'un kalesine girdiler. Musul'lular* hristiyanların avam takımı hücum ile bunların neleri varsa yağma ettiler ve ellerine geçenleri öldürdüler. Ancak bunlardan islâm dine girenler hayatlarını kurtarabildiler. Dağlardaki Kürtler ise *Elmeliküssalih* ile sözleşmiş olduklarından *Elmeliküssalih'in Musul'dan* çıkmış olduğu cumanın ertesi günü *Nineva'ya* inmiştiler. Bunlar orada kalmış olan hristiyanların mallarını yağma edip kendilerini öldürdüler ve çoluk ve çocuklarını tutsak aldılar. Kürtler bu işleri yapıyorlarken bu yılın (659 H.) mayısı içinde *Elcezire* taraflarında Moğolların görünmüş oldukları haberi çıktı. *Emir Âlemeddin Sencer* ve cemaati *Musul'dan* çıkarak Kürt beyleriyle birleştiler ve Moğolları beklediler.

Karşılaştıkları vakit Moğolların kumandanı olan *Turin, Alemeddin Sencer'i* çember içine aldı ve hiçbir kurtulmamak üzere hepsini öldürdü. Bundan sonra *Musul* ve *Musul'lular* bir müddet başları boş bırakıldılar. Yazın sonlarına doğru Moğol askerinin gelmekte olduğu haberi dilden dile dolaşmağa başladı. Birincikânun yaklaştığı zamanlarda *Musul'u* Moğollar *Semedgo* adlı hristiyansever bir büyük kumandanlarının kumandasında kuşatmağa başladılar. Bu sırada *Elmeliküssalih'in Şam'dan* döndüğü işitildi. Bu haberi işiten Moğollar *Elmeliküssalih'in Musul'a* girmesi için şehirden geri çekildiler. *Elmeliküssalih Musul'a* girdikten sonra gelip gene şehri kuşattılar. Ve bir gece içinde şehrin çevresine *Siba* yaparak birincikânundan ilkbahara kadar savaş yaptılar. *Musul'un* içindeki yiyecek azalmıştı. *Semedgo, Elmeliküssalih'e* karşı hud'aya başlamış ve kendisine güzel güzel vaitlerde bulunmuş olduğundan savaşa nihayet verilerek herkes yerlerine oturmuştu.

Moğolların şehri kuşatmış oldukları müddetin ortalarında idi ki *Şam'dan Berlova* adlı bir beyin kumandasında *Elmeliküssalih'e* bir imdat kuvveti gelmişti. Moğollar hemen kalkıp *Sincar'da* bunlarla karşılaştılar ve bunları çember içine alarak hepsini öldürdüler ve at ve silâh ve başka ne buldularsa aldılar [¹].

[*Elmeliküssalih'in Semedgo'nun* vaitlerine aldanmış olmasına bu imdat kuvvetinden ümidini kesmiş olması da ilâve olunmalıdır.] *Elmeliküssalih* Moğollara şehrin kapılarını açtı. Ve çalgı, çığırçı

[¹] Habibisiyer, c. 3, s. 57 de görüldüğü veçhile *Mısır* Padişahı *Bındıkdar'm, Elmeliküssalih'e* göndermiş olduğu imdat kuvveti *Sencar'a* varmış ve buradan kendilerinin gelmekte olduklarını bir güvercinin kanadı altına koydukları mektupla *Musul'lulara* bildirmiştiler. Bu güvercin Moğolların mancınıklarından biri üzerine konmuş ve böyle bir tesadüfle Moğollar bundan haber alarak *Sencar'a* gelmiş ve bu imdat kuvvetini yok etmiştiler.

ve maskaralar ile bunlara karşı çıktı. *Elmeliküssalih*, *Semedgo*'nun karşısına çıkınca Moğollar kendisini yakaladılar. Moğol askeri şehir girdi ve sekiz gün şehir içinde önlerine kim geldise kestiler ve ne buldularsa yağma ettiler. Öldürdükleri kimselerin had ve hesabı yoktu. Çoluk ve çocukları tutsak aldılar. Bu sekiz günden sonra *Şemseddinibni Yunus*'u *Musul* üzerine hâkim bırakan *Semedgo* oradan kalktı. Moğollar *Elmeliküssalih*'in oğlu küçücük *Alâülmülk*'e birçok şarap içirmiş ve sonra ellerini ve kollarını bağlayarak baştan aşağı ikiye biçmek suretile bu sabiyi *Musul* kalesi yanında şehit etmiştiler. Atası *Elmeliküssalih*'i yanlarına alarak *Hulâgû*'ye götürmüş ve orada öldürmüştiler.

(661 H.) de *Musul* atpazarının dellalı *Erbi*'li *Zeki* adlı bir eski *Musul* askeri; Moğolların *Musul*'a hâkim bıraktıkları *Şemseddinibni Yunus*'un *Bedreddibni Lu'lu*' ailesinin hazinesini soyarak cevherler ve mallar elde ettiğini ve *Bedreddin*'i öldürmek maksadile zehirlemiş olduğunu ve *Bedreddin*'i, *Nusaybin*'li *Muvaffak* adlı bir hristiyan hekimin tedavi edip ölümden kurtardığını söyleyerek hakkın da ortaya bir alay dedikodular koydu.

İbni Yunus bunları inkâr etti. İkrar etmesi için kendisini fena halde dövdüler. Bu sırada *İbni Yunus*'un elbisesi arasından üzerinde Kur'an ayetlerinden bir ayet yazılı bir kâğıt düştü. *Zeki* bunun Moğollara yapılmış bir sihir olduğunu söylediğinden *İbni Yunus* öldürüldü. Ve bunun yerine kendisi geçti.

(664 H.) de *Hulâgû* öldü. Kendisi filosof ve ağırbaşlı idi. Ve kendi gibi filosof ve âlimleri severdi. Kendisinden pek az zaman sonra zevcesi *Tokuz Hatun* dahi öldü. Bu da zevci gibi akıllı ve fikirli bir kadındı.

ABAKA İLHAN

Hulâgû'nun ölümünden sonra oğullar, beyler ve hatunlar toplanıp *Hulâgû*'nun oğlu *Abaka*'nın tahta geçmesine ittifak ile karar verdiler. Çünkü *Abaka* akıllı, bilgili, anlayışlı ve becerikli idi. Tahta oturduktan sonra her yaptığı işte muvaffakiyet kendisine koşuyor ve herkes kendisini seviyordu. Atası *Hulâgû*, *İstanbul* İmparatorunun kızını [1] almak için bir elçi göndermişti. Elçi ile bu kız geliyorlarken *Kayseri*'de *Hulâgû*'nun ölmüş olduğunu duymuşlardı. Fakat bu kız *İstanbul*'a dönemiş ve *Abaka*'nın yanına gitmiş ve *Abaka*'ya zevce olmuştu.

[1] *İstanbul* İmparatorunun tabii kızı *Meri*.

Yine bu yıl (664 H.) de sahibi divan *Alâeddin - Cihanküşa* tarihini yazan *Hoca Alâeddin Ata Melîsi Cüveynî* - nin *Bağdat* üzerinde mutlak surette hâkim olması için *Abaka*'dan *Bağdat*'a bir yarlık geldi. *Bağdat* şihnesi *Kara Buga* ve bunun naibi *İshakulermenî Alâeddin*'e karşı güçlük çıkarmağa uğraşıyorlarken bu işten vazgeçmiş gibi göründüler. Bunlar, arkadan arkaya yine *Alâeddin*'in aleyhinde bulunuyorlardı. Bunlar, bir bedevî Arap buldular. Ve buna: "beni *Alâeddin* çölden getirtti. Çoluk ve çocuklarımı ve emval ve eşyasımı alıp *Şam*'a gidecek ve ben de kendisine kılavuzluk edeceğim. . . ." demegi öğretiler. Bedevî her nerede olursa olsun bu sözü söylemekten şaşmıyacaktır. Bunun üzerine *Sahibi divan*'ın evini abluka altına aldılar ve bedevîyi *ordu*'ya gönderdiler.

Bedevî doğruyu söylemek üzere sıkıştırılıp dövülmeğe başlanılınca bu sözleri kendisine *İshakulermenî*'nin öğrettiğini söyledi. Bunun için *İshakulermenî* ve bedevî öldürüldüler.

Yine bu yıl (664 H.) de *Mısır* Padişahı *Bindikdar*, ermeni Kıralları *Hatum*'a kendisine itaat etmesi ve vergi vermesi ve memleketinin her tarafından at, katır, arpa, buğday ve demir alınmasının serbest olması ve kendilerinin dahi *Şam* şehirleriyle alış veriş etmeleri için bir elçi gönderdi. Ermeni padişahı, Moğolların korkusundan buna bir cevap veremedi. Bunun üzerine *Bindikdar* Ermenistana asker gönderdi.

Hatum, *Bindikdar*'ın kendi üzerine asker gönderdiğini öğrenince *Rum*'a geçip oradaki Moğol beyi *Nefcî*'den yardım istedise de *Nefcî*, *Abaka*'nın emri olmaksızın böyle bir işi yapamayacağını söyledi. *Mısır*'lılar bu sırada Ermenistana girmişlerdi. Kıralları orada olmadığından kardeşleri ve oğulları ve beyleri *Mısır*'lılara karşı çıktılarsa da *Haceri Servend* denilen yerdeki savaşta Ermeniler yenilmiş ve *Hatum*'un oğullarından biri tutsak alınmış ve *Toros* adlı oğlu öldürülmüştü. *Mısır*'lılar her tarafı yağma ettiler ve *Sis*'deki büyük kiliseyi yıktılar. Ve bu şehir ile *Ayas*'ı pek çok harap ettiler. Buralarda kaldıkları yirmi günde yağmadan ve yakıp yıkmadan hiçbir an boş kalmadılar. Bunlar *Sis*'den çekildikten sonra Moğol ve Rum askerleri ve Ermenistan Kıralları *Hatum* geldilerse de şehrin tamamen yıkılmış ve içinde hiç kimse kalmamış olduğunu gördüler. Bundan sonra *Hatum* ile beraber gelen Moğol ve Rum askerleri kendilerini yeme ve içmeğe verdiler. Ve *Mısır*'lıların tamamlayamamış oldukları yakma ve yıkma işi bunlar tamamladılar. *Hatum* ise iki çocuğunun ve memleketinin uğramış olduğu felâketlerden aşırı derecede müteessir olmuş olduğundan kendi derdine düşmüştü. Bunların *Mısır*'lılardan ziyade zararları dokunmuştu. *Hatum* *Mısır*'lıların tutsak aldıkları oğlunu kurtarmak için

Bındıkdar ile haberleşmeğe başladı. Ve bu çocuğu mukabilinde şehirler, kaleler ve sair nesneler vadetti.

Bındıkdar buna karşı göndermiş olduğu cevapta: kendisinin, şehirler, kalelerde gözü olmayıp Moğolların kendilerinden tutsak almış oldukları *Sungurleşkar* adlı arkadaşlarının karşılığında oğlunun kendisine gönderileceğini bildirdi. *Hatum* bu *Sungur*'u kurtarıp oğluna kavuşmağa muvaffak oldu. Şöyle ki:

(668 H.) de Ermenistan Kırallı *Hatum* yeryüzünün padişahı *Abaka*'ya gidip birçok ağladı. *Abaka* bunun ağlamasına acıdı: "Sen; memleketine git; rahat et, biz; bu *Sungur* nerede ise buldurur ve sana göndeririz. . ." dedi.

Hatum buradan dönüyorken yanında bulunan kendi beylerinden biri bir mühim iş için *Hatum*'dan önce dönmüş ve şehirlerine - *Sis* - gelmişti. Bu sırada *Pervane* [¹] *Sis*'e gelmiş ve *Hatum*'un kızını istiyeceğini söyleyip bu hususta nasıl davranması lâzımgeleceğini bu beye sormuştu. Bu bey arkasından gelmekte olan *Hatum*'u karşılayıp hakkında hümet gösterdiği takdirde bu maksada nail olacağını söyledi. Kendisile beraber *Sis*'e gelmiş olanlarla birlikte *Hatum*'u karşılamağa çıkmış olan *Pervane*, *Hatum*'u pek güzel bir surette karşılayarak ikram ve izzet etmiş ve nefis hediyeler vermiş olduğundan bu hümet ve ikramın sebebini bilmeyen *Hatum* bundan pek sıkılmış ve utanmıştı. *Pervane* maksadının ne olduğunu söyleyince hemen sevinç ve memnuniyetle muvafakat göstermiş ve yalnız düğünü kızın kardeşinin kurtulmasından sonraya bırakmıştı.

(669 H.) de *Semerkan*d taraflarından *Sungur* geldi ve *Hatum*'a teslim edildi. O da bunu ikramlar ve ihsanlar içinde *Bındıkdar*'a gönderdi.

Bunun karşılığında *Bındıkdar* dahi aynı suretle bir hümet içinde maiyetinde birçok atlılar olduğu halde *Hatum*'un oğlunu kendisine gönderdi.

Bu yıl *Bındıkdar*, *Antakya*'yı muhasara ile aldı. Ve ahalisini öldürdü. Ve çoluk ve çocukları tutsak etti. Dünyaca meşhur olan kiliselerini [²] yaktı.

Gene bu yılda Ermenistan Kırallı *Hatum* oğlunun kurtulmasından dolayı *Abaka*'ya teşekkür etti ve ihtiyar olduğundan yerine oğlunun kral olmasını rica ile kendisi kralılıktan istifa etti.

[¹] *Muinüddin Süleyman*'dır ki, kendisi *Rum Selçuk Oğulları*'nın *Pervane*'si idi. *Pervane* lakabı *Hacip*'e verilirdi.

Ebülfida c. 3, s. 10

[²] Dünyada hristiyanlığın ilk defa açıktan açığa görüldüğü şehir olan bu *Antakya*'ya hristiyanlar: *Tanrı'nın şehri ve şehirlerin anası* derler. *Şem'un Roma*'ya buradan gitmişti.

Abaka buna: “Eğer oğlun buraya gelirse onu kırıl yaparız...” cevabını verdi. Bunun üzerine kendisi dönüp oğlunu *Abaka*’nın hizmetine gönderdi.

(670 H.) nisanında Ermenistanda bir zelzele olup birçok kaleler yıkıldı. Hayvanlardan başka yalnız 100,000 insan öldü.

(675 H.) de *Abaka* kıslamak için *Bağdat*’a indi. Bu sırada eşyanın pahası artmış ve açlık başgöstermişti.

(675 H.) inci yıldaki *İskender* yılının 1587 nci yılıdır. *Bındıkdar Rum*’a girmeye karar vermişti. *Rum*’dan *Şam*’a kaçmış ve buradan da *Mısır*’a gelmiş olanlardan birçok kimseler kendisinin bu husustaki niyetini kuvvetlendirmiştiler. Ermenistan Kırallmın oğlu *Lavon*, *Bındıkdar*’m bu karardan *Rum*’daki Moğol beylerini haberdar etti. *Pervane* ise *Bındıkdar* ile elaltından birleşmiş ve sözleşmiş bulunduğu gibi aynı zamanda sevmediği *Lavon*’un bu haberini de başka haberleri gibi tezyif ve tekzip etmeye uğraşıyordu. Moğol beyleri de işi ehemmiyetle karşılamamıştılar.

Bunlar, sarhoş oldukları bir günde *Mısır*’lılar apansız bunların üzerlerine hücum ettiler. Moğollar atlanmağa vakit bulamamış idiler. *Yasa*’ya göre düşmanla karşılaşmadan kaçmak olmadığmdan Moğol’lar *Mısır*’lılar ile karşılaşmış idilerse de yenilmiş ve *Togo* ve *Tuzan Bahadır* gibi Moğol büyükleri hep ölmüştüler.

Moğollar ile beraber bulunan üç bin Gürcü de güçleri yettiği kadar *Mısır*’lılar ile savaşmış ve kırılarak yalnız bin kişileri kalmıştı *Mısır* askerinden de birçokları ölmüştü ^[1]. *Pervane* Moğolların yenilmelerini haber alması üzerine kaçtı ve bir kaleye girip saklandı.

Bındıkdar buradan sonra *Kayseri* yakınındaki *Keykubad-Keykubad* denilen yere indi. Ve burada on beş gün oturdu. Ve bu on beş gün içinde yalnız bir kere *Kayseri*’ye girdi. Ahaliden hiçbir kimseye bir zarar dokunmadı. Kendilerine hiçbir angarya teklif edilmedi. Her ne alırsa para mukabilinde almıyordu. *Bındıkdar*: “ben; buraya şehir yıkmak için değil; buraların padişahını esirlikten kurtarmak için geldim. . .” diyordu ^[2].

Abaka İlhan, Moğolların bu yenilmelerini işitince son derece öfkelenildi. Ve topladığı askerin başma geçerek *Rum*’a doğru yollandı. *Bındıkdar*, *Abaka*’ya karşı koyamayacağını bildiğinden *Rum*’dan *Şam*’a geçti. *Abaka*, *Rum*’a geldiği vakit *Mısır*’lılardan kimseyi bula-

[1] *Mısır*’lılarla Moğollar *İblistey — Elbistan*’da (675 H.) yılının zilkadesinin onuncu cuma günü karşılaştılar. Moğolların başında *Tenavun* adlı bir kumandan vardı. *Ebülîda* c. 4, s. 9

[2] *Bındıkdar* burada *Pervane*’yi bekliyordu. *Ebülîda*, c. 4, s. 9

madı ^[1]. *Pervane*, *Abaka*'nın *Rum*'a geldiğini duyunca hemen olduğu yerden çıkarak *Abaka*'nın yanına geldi. *Abaka* bunun yüzüne karşı hiç öfke göstermedi. Kendisine ikram ve iltifat etti. Ve *Mısır*'lılara karşı koymak için *Rum*'a ne kadar asker lâzım olduğu hususunda kendisile müzakere ediyor gibi görünerek *Tak*'a dönüşünde kendisini yanında götürdü. *Abaka* burada büyük bir ziyafet verdi. *Pervane* şarap içmediğinden kendisine bol bol at sütü verildi. *Pervane* su dökmek için dışarıya çıkmıştı. Bu sırada *Abaka*, *Pervane*'nin öldürülmesi için etrafındakilere işaret verdi. Hemen *Pervane* öldürülüp parça parça edildi. *Pervane*'nin ölümü bu yılın (675 H.) ağustosunun ikinci gününde idi.

Bındıkdar dahi *Rum*'dan dönüşünde *Hıms*'a yaklaştığı vakit ecelile öldü. Moğollar ile savaşta uyluğuna bir ok girmiş ve okun ucundaki demir birçok günler içerde kalmış olduğundan her ne olursa olsun bu demiri çıkarmak için cerraha verdiği emir üzerine cerrahın demiri çıkarmasıyla ölmüş olduğu dahi söylenmektedir.

Başka bir rivayete göre kendi adamlarından biri kendisine zehirli at sütü içirmiş kendi dahi bu adama aynı süttten içirmiş olmakla her ikisi dahi bu suretle aynı zamanda ölmüşler.

(679 H.) de *Elfi* ^[2] *Mısır* ve *Şam*'ı ele geçirmeğe kalktığı vakit *Sungurüleşkar* kendisine muvafakat etmemişti. *Elfi* kuvvetlenip taraftarları çoğalınca *Sungur* kaçmış ve *Rahbe* ^[3] ye gelmişti. *Sungur* burada *İsaibni Mühenna* adlı bir bedevî emîr ile birleşip *Şam* ve *Mısır* şehirlerini kendisine teslim edeceklerine dair *Abaka İlhan*'a elçi gönderdiler ve kendisinin *Şam*'a gelmesini istediler. Moğollar *Şam*'a geldikleri vakit *Sungurüleşkar* bunların kendisini öldürmelerinden korktuğundan kendileriyle görüşmiyerek kaçıp *Sahyun* ^[4] kalesine kapandı. Moğollar *Haleb*'e geldiler ve önlerine gelen yerleri yıktılar. Bunların *Şam*'a gelmeleri (680 H.) yılının kışında idi. Kumandanları

[1] *Abaka*, Elbistandaki savaş yerinde kendi askerlerinin ölüleri arasında *Rum Selçukî* askerinden bir ölü göremeyince pek çok öfkelenmiş olduğundan *Rum* diyarının baştan başa yağma edilmesini ve rasgeldikleri müslimân öldürülmesini emretmişti.

Ebülfida, c. 4, s. 9 - 10

[2] *Sultan Mansur Kalavun*'dur ki, küçüklüğünde bin dinara satılmış olduğu için kendisine *Elfi* (bine mensup) denilmiştir.

[3] *Rahbe* arapçada genişlik demektir. Evlerin ve mescitlerin avlularına ve aynı zamanda derelerin bataklıklarına (rahbe) denilir. Bazı kimselere ve bazı şehirlere izafette (Rahbeti Halit), (Rahbeti Demeşk) gibi mahalle ve köy ve şehir adları vardır. Buradaki *Rahbe*, *Rahbeti Malik bin Tavk* olmalıdır ki, burası *Demeşk*'a sekiz, *Haleb*'e beş günlük mesafededir.

Mucemülbüldan.

[4] Akdeniz üzerinde muhkem bir kale olup *Hısn*'a tâbidir. Bu kaleyi *Salâhaddin*'i Eyyubî firenklerin elinden kurtarmıştı.

Mucemülbüldan

Abaka'nın küçük kardeşi *Kongurtay* idi. Bunlar *Şam'a* gelmelerinden sonra durmayıp yerlerine döndüler. Ertesi yıl (681 H.) *Abaka'nın* en küçük kardeşi *Munkkâtîmur'un* kumandasında elli bin Moğol *Şam'a* geldiler ki yanlarında Ermenistan Kralı dahi askerlerle beraberdi. *Elfi* ile *Sungurüleşkar* biribirleriyle barışarak Moğollara karşı *Şam* askerinin başma geçmiştiler. Bu iki ordu bu yılın (681 H.) birinci teğrininin sonuncu perşembe günü *Hama* ile *Humus* arasında karşılaştılar. Moğollar *Şam* ordusunu yeniyorlarken bu ordunun solunda pusuda bulunan *Beni Taglip* Arapları çıkınca, Moğollar birçok askerlerin kendilerini önlerinden ve ardlarından kuşatmış oldukları zannına düşerek bir harekete geçmemiş olmaları ile bu sol kol ve kalp Moğolları yenmiştiler. Beş bin Gürcü asker ile Ermeni Kralının bulunduğu Moğolların sağ kolları ise sol kolun yenildiğinden haberdar olmıyarak ilerlemiş ve karşılarında olan *Mısır'lıları* önlerine katıp *Humus* kapılarına kadar kovalamış ve bunun birçoklarını öldürmüşütiler.

Bunlar sol kollarının yenilmiş olduğunu duyunca dönmüşler ve dönüşlerinde sol kollarını yenmiş olan *Mısır'lılara* rasgelerek aralarında yine bir savaş olup iki taraftan yine birçok kimseler ölmüşlerdi.

Mısır'lıların ellerine pek çok mal, at ve silâh geçmişti. Bu savaştan sonra *Munkkâtîmur*, *Cezirei İbni Ömer'e* geldiği vakit hamama girmiş ve hamamdan çıktıktan sonra şaraptarlarından bazıları elde edilerek kendisine zehirli şerbet içirilmişti. *Munkkâtîmur* mizacının bozulmuş olduğunu hissedince *Nuseybin'e* doğru yola çıkmış ve yolda ölmüştü [1]. *Cezirei İbni Ömer* ahalisi bunun kendi şehirlerinde zehirlenmiş olduğunu haber almaları üzerine büyük bir korkuya düşüklerinden *Safiyi Karkubî'yi* yakalrıyarak ellerini arkasına bağlayıp *Cezire* sokaklarında gezdirdikten sonra kendisini öldürmüşütiler.

Abaka İlhan'a gelince: *Bağdat'a* ve oradan *Hemedan'a* gitmiş idi [2]. Bu yılda hristiyanların büyük paskalyasında *Hemedan'da* hristiyanlarla kiliseye girmiş ve bunlar ile paskalya yapmıştı.

Paskalyanın ikinci pazartesi günü *Bihnam* adlı bir İranlı evinde *Abaka'ya* büyük bir ziyafet verdi. Salı gecesi *Abaka'nın* mizacı bozulup havada hayaller görmeğe başladı. Ve çarşamba günü yani bu yılın nisanının ilk ve on birinci kamerî ayın yirminci günü bu dünya-

[1] *Ebülfida'da* c. 4, s. 14 - 15 *Cezirei ibni Ömer'de* kederinden öldüğü yazılıdır. *Habibissiyer'de* ise (c. 3, s. 62) başka rivayetler vardır.

[2] *Ebülfida'da* (c. 4, s. 14) görüldüğü veçhile (681 H.) de *Munkkâtîmur* ile beraber *Abaka* dahi *Şam'a* gelmiş ve *Munkkâtîmur*, *Humus'a* ve kendisi *Rahbe'ye* gitmişti.

dan göçtü [1]. *Munkkâtımur*'un ölümü ise *Cezirei İbni Ömer*'de bu yılın muharreminin on altıncı pazar günü idi.

SULTAN AHMET

Abaka İlhan ölünce oğullar ve beyler toplanıp *Hulâgû*'nun *Kutay* hatundan olan oğlu *Ahmed*'in hükümdar olması hususunda ittifak ettiler. Çünkü *Abaka*'dan sonra taht onundu. Tahta kendisi müstahaktır.

(681 H.) yılının haziranının yirmi birinci pazar günü, kifayet ve dirayct ve kerem ile tahta oturdu. Orta yere hazineleri döktü ve oğullara ve beylere ve askerlere birçok mal taksim etti. Ve bütün Moğollara ve başka milletlere hususiyle hristiyan büyüklerine ihsanlar-da bulundu.

Ve barışıklık için *Mısır* sultanına elçiler ile şu mektubu gönder-di: "Tanrı Taalânın kuvvete, Kaanın ikbalile *Ahmed*'in fermanıdır: Bundan sonra bilsin ki; Tanrı Taalâ bizi kılavuzlamasının nurile ve ezeldeki inayete yeni yetişme çağınızdanberi kendisini ikrara ve birliğini itirafa ve (*Muhammed - S. A.*) in doğru peygamber olduğuna tanıklık getirmeğe ve yaratmış olduğu kulları içerisindeki dostlarını sevmeğe sevketti. (Tanrı kılavuzlamak istediği kulların göğüslerini islâm dini için açar, Sure 6, ayet 125) kendimizi bildik bileli dini yüceltmek ve islâmın ve müslimlerin işlerini düzeltmekteydik. Atamız ve büyük kardeşimizden sonra padişahlık nöbeti bize gelince Tanrı bize gönlümüzde taşmakta olduğumuz emelimizi verdi ve beslediğimiz ülkümüzü tahakkuk ettirdi. Lûtf ve keremile bizi meramımıza kavuşturdu.

Kutlu Kurultay, ki bütün kardeşler, oğullar, büyük beylerin, subaşların ve valilerin toplanıp fikirlerini ileri sürdükleri dernektir, toplanıp oraya gelenlerin hepsi büyük kardeşimizin vermiş olduğu hüküm ve kararı üzere o tarafa (*Mısır*) birçok asker göndermeği elbirliğiyle ileri sürdüler. Öyle asker ki onların çokluğundan yeryüzü, genişliğine rağmen onları kendisine sığdıramaz. Ve onların saldırmalarının korkunçluğundan ve yakalamalarının zorluluğundan bütün insanların gönülleri korku ile dolmuştur. Kurultayda toplananların bu askeri göndermek hususundaki azim ve himmetleri ise yüce dağ-

[1] Ağu verilerek öldürülmüş olduğu da söylenir. *Ebülfida*, c. 4, s. 16

ları aşağılatacak ve katı kayaları yumuşatacak kadar kuvvetli büyüktü. Tanrının buyruklarını yüceleme ve Tanrının yaratmış olduğu kimselere acmak saikası ile müslimlerin bütün şehirlerde şefakat ve ihsan beşiklerinde rahat etmelerini ve her iklimde emn ve amanın hafif ve güzel rüzgârının esmesini ve kavgâ ve gürültü olmadan ve kan dökülmeden herkesin rahat yaşamasını ve umurunun hayrını istediğimden bunların ileri sürmüş oldukları askeri gönderineği kendi arzuma muvafık bulmadım. Bunun için Tanrı benim içime bu odu söndürmeği ve bu kayrıyan fitneyi sakın kılmağı ilham etti. Biz, bu ilhamı asker göndermek fikrini ileri sürenlere bildirdik. Ve âlemdeki hastalığın şifa ve çareleri varken hastalığın iyi olması için en son çare olan dağlamağı [1] geri bıraktık. Ve aynı zamanda, biz karşımızdaki kimselere haklı olduğumuzu uzun uzadıya anlatmadıkça ve yolu açıkça göstermedikçe hemen kargıları sallamağı sevmeyiz. Ve bunu doğru bulmayız. Bununla beraber bu husustaki azmimizi ariflerin muktedası olan *Şeyhülislâm Kemaleddin Abdürrahman* [2] dahi kuvvetlendirmiş olmakla, Tanrı katından kendisine itaat edenlere bir merhamet ve itaat etmeyenlere bir azap ve şiddet olmak üzere bu vesikamızı çıkarttık. Ve ne yolda gittiğimizi size anlatmak ve bütün müslimler hakkında içimizde beslediğimiz iyi niyetleri bildirmek ve yaptıklarımızı bilerek ve görerek yapmakta olduğumuzu ve islâm dinine girmenin islâm dinine girmeden önce yapılan kötülüklerden insanın alâkasını kestiğini [3] ve Tanrının bizim gönlümüze hak ve hakikat ve bunların ehillerine uymağı ilham etmiş olduğunu göstermek üzere bu yenilmez devletimizin itimadını kazanmış olan kimselerden *Kadı Kutbüddin* [4] ile *Atabey Bahaeddin*'i gönderdik. Bunların verecekleri haberlerden bizim, herkes hakkında iyilikler beslediğimiz anlaşılacak ve herkes hakkında Tanrının büyük bir nimeti zuhur ettiği bilinecek, artık önceki hallerimiz unutulmuş olacaktır. (Tanrının her gün bir türlü kudretini icrası vardır [5]). Bizim bu yolu tuttuğumuza inanmak için bir delil aramak lüzumunu duyanlar ve bu iyi yola girdiğimize hüccet arıyanlar, haberleri her tarafta çalkanmakta olan, yaptığımız işlere baksınlar. Çünkü biz, Tanrının yardım ile din bayraklarını yükseltmeğe *Muhammed S. A.*'in şeriatini yüceltmeğe başladık.

[1] Arapçadaki [Abirüddeva ülkey — devaların sonuncusu dağlamağı] sözüne işarettir.

[2] *Şeyh Kemaleddin Abdürrahman Rafiî* ki, *Ahmet* zamanında bütün vakıf işleri kendisine bırakılmıştır.

[3] *El'islâmü yecübbü* makablehu hâdisine işarettir.

[4] Mahmut bin Mesut - Kutbüddini Şirazi (634 - 710 H.) dir ki, kendisi o tarihte Sivas kadısı idi.

[5] [Külle yevmin hüve fi şe'n — Rahman süresi, ayet 29] e işarettir.

Şimdiye kadar her kim ne kötülük yapmış ise onu kendisine bağışladık. Ve herkesi sevindirdik, mescitler, türbeler ve medreseler gibi müslimlerin vakıflarının düzeltilmesi hakkında emirler verdik. Hayır evlerini ve eskimiş tekkeleri yeni baştan yaptırarak. Ve bunları vakfeden kimselerin koştukları şartlar mucibince giderek bunların avaidini müstahaklarına verdik [1]. Ve bu vakıflar üzerine sonradan yapılan her türlü değişikliklerin düzeltilmesini emrettik. Ve hac işinin ehemmiyetli tutulmasını buyurduk. Ve kafilelerin yollarda rahat ve emniyetle gidip gelmelerini temin ettik. Ve ticaret için şehirden şehre giden tacirlerin ve yolcuların her istedikleri yere gidip gelmeleri için yolları açtık. Bunların gidip gelmelerine ilişmemelerini her taraftaki askerlere ve şihnelere bildirdik. Karakolumuz derviş kıyafetinde casuslar yakalamış olduğu halde bu türlü adamların öldürülmeleri ötedenberi âdet olmuş iken sırf Tanrının haram kılmış olduğu bir işi yapmamak için bunların kanlarını dökmedik ve kendilerini geldikleri yere döndürdük. Casusları bu türlü derviş kıyafetinde göndermekte müslimlere ne derecede zarar olduğu meydandadır. Çünkü askerimiz casusları böyle daima derviş kıyafetinde gördüklerinden hakikî dervişlerden nicelerini casus zannile öldürmüşlerdir.

Yolları açmış ve tacirlerin ve yolcuların serbest surette her istedikleri yere gidip gelmeleri için izin vermiş olduğumuzdan, artık kimsenin kimseye bir söz söylemesine ve ilişmesine hacet kalmamıştır. Bu işleri iyice düşünenler bilirler ve görürler ki bunlar, tarafımızdan zorla yapılmış değildir. Tekellüf ve tasannudan hali ve âri olan cibillî ve tabîî huyumuzdur. İşler bu merkezde olduktan sonra aramızdaki soğukluk ve muhalifimizi mucip olan biribirimizi sevmemek ortadan kalkmıştır. Şimdiye kadar bize olan muhalefetiniz, din saikası ve müslimlerin çevrelerinden düşmanları kovmak niyetiyle idise Tanrının lûtfi ve bizim devletimizin uğur ile açık ışıq aşikâr oldu.

Din saikası değil de; geçmişteki sebeplerden dolayı idise şimdiden sonrasına bakılmak ve hangi taraf doğru yola giderse o tarafın sözü tutulmak gerek olacağını söyleriz. Doğru ve açık sözler ile aradaki perdeyi kaldırarak niyetinizin ne olduğunu bildirdik. Tanrıyı ve Tanrının elçisini razı ve hoşnut etmek için bu tuttuğumuz yol hilâfında bir işte bulunmamaları hakkında askerlerimizin hepsine emirler verdik. Artık bu millet ihtilâftan kurtulmuş ve barışıklık ışığı ortadan karanlıklar kalkmış demektir. Şimdiden sonra, göçüp konanlardan olsun; şehirlerde oturanlardan bulunsun herkes bu barışıklığın

[1] Müslimlerin vakıflarından gelen paraları biristiyân ve yahudi bekim ve müneccimlere veriyorlardı.

gölgesinde rahat rahat oturabilir. Ve insanların sıkıntılarından boğazlarına; ağızlarına gelmiş olan yürekleri yerlerine dönebilir.

Eğer; Tanrı *Mısır* sultanını âlemin iyileşmesi ve Adem oğullarının işlerinin yoluna girmesi için çalışmağa muvaffak edecek olursa memleketlerin ve şehirlerin *abadan* olması ve fitnenin bir daha başkaldırmaması ve kesici kırılırların kılmalarına girmesi ve müslimlerin boyunlarının zilletten kurtulması ve herkesin rahata ermesi hususlarında bize itaat eylemesi ve bizimle birleşmek kapılarını açması ve *ihlas* göstermesi gerektir.

Merhamet sahibi Tanrı'nın bize etmiş olduğu ihsanlarını takdir edemiyerek bize kötü göz ile bakacak ve bu nimetin kadrini bilemiyecek olursa biz; kendi çalışmamızın Tanrı katında bir değeri olmasını ve aynı zamanda bizim bu çalışmamızdan sonra siz; fena bir neticenin meydana gelmesine sebep olacak olursanız bizim onun katında mazur olmamızı kendisinden isteriz. "Biz; önceden bir elçi göndermek sizin; haber vermeksizin kimseyi tazip etmedik" [1].

(681 H.) Cemaziyevvelinde *Tok*'da yazıldı.

Sultan Ahmed'in bu mektubuna *Mısır*'lıların cevabı:

Mısır padişahı *Seyfüddin Ebu Muzaffer Kılavun*'dan:

— Tanrı'ya hamdüsena ve peygamberimize selâm ve devrin halifesine duadan sonra —

İçerisinde pek büyük bir haber hulunan yani İslâm dinine girdiğinizi ve aşiret ve akrabanız ile şimdiye kadar tutmuş olduğunuz yolu bırakmış olduğunuzu bildiren mektubunuzu hürmet ve ikram ile karşıladık. Bu mektup açılınca içerisindeki bu sevindirici haber de bize yüzünü açtı. Hemen, bu dinde, sizin ayaklarınızı berk tutmasını ve bu dinin sevilmesi tohumunu sizin gönlünüzde yaşartmasını, yeşillendirmesini Tanrı'dan istedik. Ve gençliğinizdenberi Tanrı'nın birliğine tanıklık getirmeniz ve gerek kavl ve gerek fiil ile İslâm dinine girmiş olmanız hususundaki Tanrı'nın sizin hakkınızdaki lûtfunu düşündük. Ve bu lûtfu sizden önce bize yapmış olan Tanrı'ya hamdettik. Padişahlık nevbetinin atanızdan ve büyük kardeşinizden sonra size gelmesi ve bu büyük nimetin sizin elinize geçmesine gelince; bu da Tanrı'nın kullarından dilediğine verdiği lûtuflardan biridir. Kurultayda kardeşler ve oğullar ve sübaşılar toplanıp büyük kardeşinizin vermiş olduğu hüküm ve kararı üzere ittifak ile üzerimize asker göndermek istedikleri halde sizin âlemin rahat etmesini istediğinizden dolayı bu ateşi söndürdüğünüz ve bu fitneyi teskin etti-

[1] [Ve ma küinna muazzibine hattâ neb'ase resula — İsrâ' suresi, ayet 15] ye işarettir.

ğınız pek iyi olmuştur. Kendi ahalisine acıyan her padişahın yapacağı ve iyi düşünerek sonucun fena geleceğini anlayan kimselerin yapacakları budur. Yoksa onlar havalarla uyup üzerimize asker göndermiş olsalardı bu sefer bizden görecekları hücum şimdiye kadar görmedikleri ve işitmedikleri hücum olurdu.

Karşımızda bulunan kimselere haklı olduğunuzu anlatmadıkça ve bunu açıkça göstermedikçe hemen kargıya yapışmamakta olduğunuz ise zaten iman yolunda bulunan gerek sizin ve gerek bizim, iman yolunda bulunmayanlara karşı onları susmağa ve hiçbir cevap bulamağa mecbur eden hüccetimizdir. Tanrı başta olduğu halde herkes bilir ki: bizim ayağa kalkmamız ancak bu dine yardım içindir. Çalışıp çabalamamız yalnız Tanrı içindir. Bundan dolayı, madem ki siz de bizimle beraber Tanrının dinine girmiş bulunuyorsunuz arada kin ve öc aramak için bir sebep kalmamıştır. Aradan biribirimizi sevmek kalmış; bunun yerine biribirimizi sevmek ve biribirimize yardıma koşmak gelmiştir. İman bir binaya benzer. Onun her parçası başka parçasını bağlar, perkiştirir. Her kim dinin şiarını yerine getirir ve dine girerse her gittiği yerde kendi ailesine mukabil yeni bir aile ve her tarafta komşusuna mukabil yeni bir komşu bulur. Ariflerin muktedası *Şeyhülislâm Kemaleddin Abdürrahman*'ın sizin fikir ve niyetinizi teyit edip kuvvetleştirmiş olması kendisinin akran ve emsali içinde imtiyazına sebep olacak bir muvaffakiyettir. İman şartlarının tamam olması ve İslâmın güzel bir surette kendisini toplaması namma her tarafın dari İslâm olmasını salih kulların bereketlerinden umarız. Bu varlığın bütünü kendi yüzü suyu hürmetine olan zatın (Peygamberimiz) bereketile her hakkın yerini bulacağı inkâr edilemez.

İtimadınızı kazanmış olan zatlerden olup mektubunuzu hâmil olan *Akzelkuzat Kutbüddin* ve atabey *Şihabüddin* geldiler. Ve övülmeğe değer nice güzel sözler söylediler.

İyilik yolunu tuttuğunuza delil arıyanlara gösterdiğiniz şeyler *mülkü abadan* etmek isteyen ve saltanatının devamını arzu eden kimsenin yapması zarurî olan maddelerdir.

Bu gibi şeyler esasen hayırlı olmakla beraber her mülkün iyi surette idare edilmesi için gerek olan umumî kaidelerdir. Büyük padişahlar vakıflarda vakıf sahiplerinin koşmuş oldukları şartlara riayeti temin ederek müstahak olanların haklarını kendilerine vermekle de-ğil; kaleler ve iklimler vermekle iftihar ederler.

Tacirler ve yolculara ilişilmemek üzere karakollara ve şihnelere emir vermiş olmanıza mukabil biz de hemen *Rahbe, Bire, Halep* ve *Ayıntap*'daki valilerimize emirler verdik ve bu şehirler etrafındaki

sübaşılara bu hususu bildirdik. Bu hususta verilmiş olan söze riayet edilecek olursa bizim de riayet edeceğimiz tabiidir. Derviş kıyafetinde yakalanan casusların öldürülmemeleri ve derviş kıyafetinde casus gönderilmekteki mazarrat bahsine gelince: bu kapı ilk defa sizin tarafınızdan açılmış ve sizin tarafınızdan derviş kıyafetinde nice casuslar bu tarafa gönderilmiş ve bunlar elde edilmiş oldukları halde öldürülmemişlerdir. Âlemin iyileşmesi ve Âdem oğullarının işlerinin yoluna girmesi için birleşmek gerek olduğu hakkındaki söze hiçbir diyecek yoktur.

Bu bapta hiçbir kimsenin en ufak bir şüphesi olamaz. Sulh ve barışıklık hernekadar hükümlerin en iyisi ise de bunun dayanması için baştan temellerin atılması ve sulhun bunun üzerine kurulmuş olması şarttır. Göndermiş olduğunuz mektupta barışıklık için hiçbir temel gösterilmemiştir. Her manaya giden toptan sözler söylenmiştir. Burada daha söylenecek sözler varsa da onları elçilerin ağızlarından iletirsiniz.

(Biz; önceden bir elçi göndermeksizin kimseyi tazip etmedik) mealindeki ayet ile istişhad etmeniz; sevgi kumaşını dokumanız ile uygun değildir. Din yoluna girildikten sonra adil ve hakkaniyet ve lûtf ve ihsan üzere gidildiği; ve dil ile tarif ve tavsif edilmeyecek surette iyi ve güzel hareket edildiği kadıların en büyüğü olan *Kutbüddin*'in ağızından iletildi. İslâm dininin başlangıcında İslâm dinine girmelerinden dolayı kendilerine değil; Peygamberimize bir iyilik etmişler gibi bunu Peygamberimizin başma kakanlar olmuşlular ki bunların hakkında şu: (Ey Muhammed; onlara: "Siz İslâm olmanızı benim başma kakmayım; belki sizi imana kılavuzlamış olmakla bunu sizin başımıza Tanrı'nın kakmağa hakkı vardır. *Hocurat* suresi 17) ayeti inmişti. Sizin ellerinizdeki yerlerin çokluğundan, başka kimselerin ellerinde bulunan yerlere göz dikmeğe ihtiyacınız olmadığı dahi yine bize ağızdan bildirilmiştir.

Biribirimizle dostluk temellerini kurmadan önce düzeltilmesi gerek olan işler vardır. Onlarda biribirimizle mutabık kalacak olursak ondan sonra bizim size karşı göstereceğimiz dostluğun nasıl olacağını ve müşterek düşmanlarımızı nasıl ezeceğimizi ve dostlarımızı nasıl yükselteceğimizi, önce Tanrı ve sonra bütün insanlar göreceklerdir.

Öyle dost ve arkadaşlar vardır ki insanın atası ve kardeşi ve ak-raba ve taallûkatı kendisini bıraktıkları yerde onlar insanın yardımına koşarlar. Peygamberimizin dini işte böyle ata ve kardeşleri geride bırakan dostlar ve dostluklar ile yol aldı. Ve islâm dini Peygamberimizin arkadaşlarının yardımlarile ileriledi. Eğer birleşmek ve dostluk temel-

lerini kurmak ve elbirliği ile düşmanları ezmek istiyorsanız murat hâsıl olmuştur. Yine bize ağızdan bildirilmiş olduğuna göre sizin başka bir kimsenin elindeki topraklarda gözümüz olmadığından; olmamak gerek olduğundan faydasız yere müslimlere eziyet edilmemesi tavsiye olunmuştur.

Bu tavsiyeye bizden ziyade sizin ihtiyacımız vardır. Bir insanın kendisinin yapmakta olduğu bir işten başkasını menetmesi doğru değildir. Bugüne kadar *Kongurtay, Rum - Anadolu*'dadır. Bütün *Rum* şehirleri elinizde bulunuyor. Haracını siz alıyorsunuz. Bununla beraber orada *Kongurtay* kan dökmekte ve hür olan ahaliyi esir gibi satmakta ve namuslara tecavüz etmekte ve her gün bu hal üzere devam edip gitmektedir.

Ağızdan işittiğimiz haberlerden biri de budur ki, biz eğer bu baskılara bir son vermeyecek olursak iki taraf arasında yeniden savaş başlayacağı için savaş yerinin tayin edilmesi bizden istenilecekmiş... Buna da cevabımız şudur: ordumuzun sizin ordunuz ile karşılaşmış ve size yenilmenin agusunu acı acı tattırmış olduğu bir, iki ve üç yer vardır. O agunun acılıklarını unutmamış olanlarımız herhalde yine o agunun başka bir acısını tatmak istemezler. Savaş yeri bunlardan biri olabilirse de savaşın ne vakit [ve nerede] olacağını yalnız Tanrı bilir. Her iki tarafın muhtaç olduğu yardım ancak Tanrı katından gelir.

681 Ramazanın başında yazıldı.

Bu tarihte *Sultan Ahmed*'e, kardeşi *Kongurtay* ile yeğeni yani *Abaka*'nın oğlu *Ergun*'un elbirliği ederek kendisini öldürmeğe karar vermiş oldukları bildirildi [1]. Bunun üzerine *Ahmed* vakit kaybetmeksizin *Kongurtay*'ı öldürttü. *Ergun* bundan müteessir olmuş ve *Ahmed*'e karşı içindeki muhalefeti meydana koymuştu. *Ahmed, Horasan* taraflarında bulunan *Ergun* üzerine *Elinah* adlı bir kumandan ile birçok asker gönderdi. Bunların karşısında *Ergun* yenildi. *Elinah Ergun*'un yenilmesi üzerine işi tavsatarak yeme ve içme ile meşgul oldu. Bir gece bunlar sarhoşken *Ergun* bunların üzerlerine atıldı. *Elinah*'m askerleri arasında kendisile beraber olanlar dahi olduğundan *Ergun* bunda muvaffak oldu.

Ahmed bu haberi alınca öfkeleni. Ve çok sıkıldı ve her tarafa adamlar göndererek pek çok asker topladı ve bunlar ile *Ergun*'un üzerine yürüdü.

Ergun, Ahmed'in bu yeni toplamış olduğu kuvvete karşı duramayacağını anlayınca orada - *Horasan* - yanındaki bahadırlardan 300

[1] *Ahmed*'in islâm dinine girmesini Moğollardan iyi görmeyenler *Kubilây'a* kendisinden şikâyetle bulunmuş ve Ermenistan Kırılı ile gürcüler *Ahmed*'in itaatinden dışarı çıkmış ve kardeşi ile yeğeni de bunların arasına girmiş idiler.

kişi ile bir kaleye çıkıı ise de: “çevresi kuşatılmış olan kimse tutulmuş demektir....” sözünü düşündüğünden hiçbir yerde duramıyarak türlü türlü yerler dolaşıyor ve *Sultan Ahmed*’e teslim olmağı da kendisine yediremiyordu. *Ergun* bu halde bulunuyorken atası *Abaka Han*’m sevdiği beylerinden *Buga* adlı bir bey araya girdi. Ve *Ahmed*’den *Ergun*’a bir ziyan gelmiyeceğine dair söz aldı. *Ergun*’u *Ahmed*’e getirdi. *Sultan Ahmed* sevincinden üç gün donanma yaptırdı. Ve ziyafetler verdi. Donanmanın son günü *Ahmed*’in *Ergun*’a karşı fikri değışti. Kendisini ne yolda öldürebileceğini düşünmeğe başladı. *Elinah*’ı ve onunla beraber başka kimseleri çağırıp: kendisinin anası *Kutay Hatun*’u görmek üzere *Azerbeycan*’a gideceğini ve *Ergun*’u kaçırmadan kendisinin arkasından getirmelerini emretti.

Azerbeycan’a gideceği sabahın gecesinde büyüklerden bazı kimselere *Ergun* hakkındaki fikrini açarak *Ergun*’u ve başka oğulları öldürmiyecek olursa rahat edemiyeceğini ve saltanat süremiyeceğini söyledi. *Ahmed* yola çıkmış ve arkasından yavaş yavaş *Ergun*’u getirmelerini emrelyemişti. *Buga* bu işi sezmiş olduğundan *Ahmed*’in arkasından gitmemiş ve geceye kalmıştı. Gece olunca oğulların hepsini birer birer dolaşarak *Ahmed*’in kendi haklarında beslediği fikri bildirmiş ve bunlar bundan gayrete gelerek göz hapsinde bulunan *Ergun*’u olduğu yerden alarak silâhlândırdılar ve atlınâdırdılar. Ve hepsi bunun arkasından *Elinah*’m bulunduğu yere atılarak *Elinah*’ı ve onunla çadırda bulunan bütün büyükleri öldürdüler. Ve padişah oğulları *Elinah*’ı ve onun adamlarını öldürmüşlerdir. Herkes bulunduğu yerde kalsın; yerinden kıpırdamasın ve korkmasın... diye askerler arasında tellâllar bağrıştılar. Sabahleyin *Ergun*’un bütün askeri toplanıp büyük bir kalabalık ile *Ahmed*’in arkasını kovalamağa çıktılar.

Anasının yanında kendisine yetiştiler. Ve yakalayıp ellerini ardına bağladılar ve göz hapsine aldılar. Ve ordusunu yağma ettiler. Bu sırada *Ergun*’un yanında bulunan oğullar elbirliğile kendilerine *Ergun*’un padişah olup atası *Abaka*’nın yerine geçmesine ve *Ahmed*’in kendilerini idareye kadir olmadığı için kendi kendisini azletmesine karar verdiler ve *Ahmed*’in saltanatı bu suretle sona erdi ki bu karar (683 H.) yılının Cümadelulasının on birinci çarşamba günü verilmişti.

ERGUN İLHAN

Ergun tahta oturunca Moğol beylerinin çoğu *Ahmed*’in öldürülmesinde ittifak ettiler. *Ergun* ise *Ahmed*’in öldürülmesine muva-

fakat etmiyerek kendisini *Kongurtay*'ın anasına ve oğullarına bırakmak istiyor ve onlar ne yaparlarsa yapsınlar diyordu. Bundan dolayı *Ahmed* birkaç gün daha göz hapsinde kaldı. Birkaç gün geçtikten sonra *Ahmed*'i *Kongurtay*'ın oğulları öldürerek atalarının intikamını aldılar. Bu vak'a (683 H.) yılının Cümadelahiresinin ikinci çarşamba günü idi.

Ergun tahta iyice yerleştikten sonra oğullardan her birini memleketin bir tarafında bulunan askerin başına koydu. *Ergun* tahta geçmeden önce atası *Abaka*'yı, *Sahibi divan Şemseddin*'in agı vererek öldürmüş olduğunu duymuş ve *Ahmed*'den bu *Sahibi divan*'ı istediği halde onu kendisine teslim etmediğinden bu işte *Ahmed*'in de eli bulunmuş olduğunu zannetmişti.

Bunun için *Ergun* tahta geçince *Sahibi divan Şemseddin*, *Ehvaz* dağlarına kaçarak *Lor* Kürtlerine ve bunların başları *Yusuf Şah*'a sığındı. Bu *Yusuf Şah*, *Ergun*'a itaat arzına geldiği vakit *Ergun* kendisini pek iyi karşıladı. Ve *Sahibi divan*'ın kendisine teslim olunmasını temin etti. *Yusuf Şah*, *Sahibi divan*'ı getirip kendisine teslim etti. *Sahibi divan*, *Ergun*'a yüz tumanlık mal takdim etti. Bundan sonra canını satmalmak için para toplamak üzere kendisine mühlet verildi. Elinde bulunan mülklerini sattı. Ve akrabasından ve dostlarından ödünç para da aldı. Kırk tuman altın daha takdim etti. En son gayretle bulabildiğim budur. Ne yaparsanız yapın. . . dedi. *Ergun* kendisinin öldürülmesini emretti. Ve bu yılın (684 H.) şabanının beşi olan salı günü öldürüldü ki *İskender yılı*'nın 1596 mcı yılının birinci teşrininin yedisi idi.

İşte serçe parmağı ile devleti çeviren bu büyük ve filozof adamın akıbeti böyle oldu. Kendisi hem akıllı ve hem malûmatlı idi. Siyaset ve tedbirde tekemmül etmiş bir zattı. Aynı zamanda pek alçak gönüllü ve iyi huylu idi. Herkes ona selâm vermeden önce o herkese selâm verir ve herkesin gönlünü alırdı.

İ N D E K S

Şahıs isimleri

A

Abbas oğulları, 2, 33
 Abaka İlhan, 50, 51, 52, 53
 Aceziye — Egaçeri, 30
 Abaka, 2, 26, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 59,
 60, 61
 Ağnatyus, 2
 Ahmet, 2, 7, 8, 53, 56, 59, 60, 61
 Ahmet ibni Muhammed ibni Huleydelgafiki,
 2
 Ahmet bin Abdülmelik, 57
 Akzelkuzat Kutbüddin, 57
 Alantar, 43
 Alâülmülk, 47
 Alkamî, 34,
 Alaeddin, 22, 26, 27, 44, 48
 Altun Han, 17
 Ali Bahadır, 30, 31, 32
 Alâeddin Keykubat, 18
 Anton Salkanî, 4
 Anigbukâ, 17
 Anig Buga, 24
 Aslan Han, 9
 Atabey Bahaeddin, 54
 Atabey Şahabüddin, 57
 Atabey, 21
 Aybek, 33
 Aybekelhalebî, 33

B

Bade, 5
 Bahaeddin, 21
 Bahadır, 50
 Basil, 31
 Başika, 44
 Batva, 1, 18, 23, 24, 26
 Bayço, 33

Baydu, 26
 Bayconoyen, 27, 30, 31, 32, 33, 34
 Baybars, 44
 Bedreddin Lu'lu, 36, 44, 45, 47
 Belktoy, 15
 Besur Noyen, 12
 Berkeoğul, 24
 Berkcar, 15, 18
 Berlova, 46
 Besaver, 21
 Berke, 6, 18
 Bertalli, 45
 Belgay, 26
 Bihnam, 52
 Bitikçi Karakay, 29
 Bindikdar, 43, 44, 46, 48, 49, 50, 51
 Bişkâm — Bensele, 28
 Bower, 4
 Bocek, 24
 Büyük Elçitay, 24
 Büyük Salâhaddini Eyubî, 39
 Bulgay oğul, 29
 Buhi oğul, 26
 Bukaytimur, 26
 Buga Timur, 15, 24, 26, 33, 34
 Buga, 60

C

Camkiya — Hamkiya, 17
 Celâlettin, 13, 14, 15
 Cenetli Emir Hasanoğlu Abdullah, 8
 Celâleddini Menküberdi, 45
 Cermogon noyen, 19
 Cemaletdin, 1, 32
 Celâleddin Karatay, 26
 Cengiz Han, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16,
 17, 24
 Comgar, 26

Corithay - Batu,
Cormagon, 15
Cihkân Beygi, 26
Cuci Kryalıg, 6
Cutibey, 30
Culhalar, 31

Ç

Çağatay, 6, 9, 11, 14, 15, 16, 24, 26
Çinkay — Çinbikay, 2 2

D

Davut, 2 2
Dernuş, 34
Devidar, 33, 34
Deguignes, 18
D. Corci Subhî, 2
Diyonisyus, 2
Diyonisyus Ancur, 1
Dinosyas, 20
Dokuz — Tıkız Koz Hatun, 26

E

Ebulfida, 6, 49, 51, 52, 53
Ebülferec, 1
Edvard Tocooh, 4
Erhun, 1
Eknas, 15
Eketaynoyen, 15
Elinah, 59, 60
Elmelikülmuzaffer, 41
Elmeliküssait, 41
Elmelikültahir, 41
Elmeliküssait Necmeddin, 40
Elmeliküssalih, 36, 40, 44, 45, 46, 47
Elmelikülmuzazzan Taranşah, 39
Eleşrefül Melikil Kâmil Muhamed-ibnül me-
likil Muzaffer Şahabeddin Gazi, 40
Elmüsta'sim Billah, 22
Eleşref, 37
Eleşkın, 40
Elmelikülâziz, 39
Elmeliküssalih İsmail, 36, 44
Elmelikünnasır, 2, 22, 37, 38, 39, 41, 42
Elfî, 51, 52
Emir Amid, 12

Emir Âlemeddin Sencer, 45, 46
Emir Mesut Bey, 21
Enküriknoyen, 30
Ergun, 22, 25, 27, 59, 60, 61
Erigbuga, 42, 43
Essahibülmuazzam Yalvaç Mahmut, 25
Esireddini Omani, 32
Eşrefibnûlmelikülğazi ibnimelikülâdil, 36
Etmil, 15

F

Fahreddin Ayaz, 31, 40
Fahreddin, 22

G

Golak Noyen, 12
Gazan, 26
Giyasiddin Keyhüsrev II., 19, 20, 21
Gök Han, 10
Gökalki, 44
Gür Han, 10
Güçlü Han, 10

H

Hatom, 2, 22
Hatun, 48, 49
Harcabenoyeksın, 16
Hacip, 49
Habibissiyer, 15, 52, 55
Harmanî — Horanî, 9
Herdu, 15, 18
Hoca Alâeddin Ata Meliki Cüveyni, 48
Hoca Nesireddin, 42
Hoca oğul, 24
Horşah, 29
Hucentli Ahmet, 8
Hulâgû, 2, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32,
33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 47,
53
Hulâgû İlhan, 26

İ

İbnülibrî, 1, 2
İbni Arapşahın Fakihetül-Hulefası, 5
İblisteyn, 49

İbnülcevzî — Muhyeddin Ebulmehasin, 32
 İbni-Âyaz, 6
 İbni Belas, 30
 İbnilmühenna, 18
 İbni Batuta, 23
 İbni Muhenna, 11
 İbni Dernuş, 34
 İbni Yunus, 47
 İdi Kut, 7, 9
 İlçiktay, 22
 İlhan - Hulâgû, 28
 İlçay Hatun, 26
 İnnokent, 2 2
 İro, 15
 İshakülermenî, 48
 İsa Şihabeddin, 31
 İzzeddin, 22, 26, 27, 30, 32, 39
 İzzeddin Keykâvus II, 21, 30

K

Kadı Kutbüddin, 54, 58
 Kara Buga, 48
 Kadgam oğul, 24
 Kara Hulâgû, 24
 Kalkaşendi, 6
 Karaca Has Hacib, 9
 Kazvin Cemal Abadî, 28
 Kaloyan, 31
 Ketbuğa, 27, 40, 41, 43
 Kelkân, 15
 Kesli — Keşki Han, 10
 Kiyük, 17, 21, 22, 23, 24, 25
 Kıryori, 31
 Kırzoğlu, 22
 Kıbalı, 6
 Kontsıtabl, 22
 Kotar oğul, 26
 Kokan, 8
 Kongurtay, 52, 59, 61
 Kotoz-Elmelikülmuzaffer Seyfeddin Kotoz, 41
 Kutay Hatun, 53, 60
 Kub-Mukâ, 17
 Kudak, 22, 25
 Kublây, 17, 24, 42, 43, 59
 Kublây oğul, 25
 Kutbertün Alâetün Mehmet bin Tekeş, 8
 Kubuk, 6
 Külük, 5

Küban, 22
 Küçük Devadar, 32
 Küçük Bindikdar, 44

L

Lavan, 50

M

Mahmut bin Mesut — Kutbüddini Şirazi, 54
 Maks Mayerhof, 2
 Manoli, 31
 Mari, 47
 Mardenha, 9
 Melâhide, 22, 27, 28, 32
 Melek oğul, 24
 Melik Şah, 27
 Melik Yuhenna — Jan, 5
 Monkakaan — Menkükaan, 17
 Mengü Kaan, 43
 Mesut Bey, 25
 Meymundere, 28
 Miniksar, 25
 Moca, 24
 Mucemülbülden, 12, 18, 45, 51
 Muhteşemi Şemseddin, 29
 Muhammed, 42, 53, 54
 Muhteşemik Ohistan, 22
 Muhiddin, 32, 41, 42
 Muhiddin Zablak, 45
 Muinüddin Süleyman, 49
 Munkkâ Kaan, 17, 23, 24, 25, 26, 29, 42, 43
 Munkkâtımur, 52, 53
 Musa Peygamber, 38
 Mustasım, 32
 Muvaffak, 47
 Muzaffereddin Kara Aslan, 41
 Muzaffereddin, 41
 Mücahidünüddevadar, 19
 Müeyyidüddin İbni Alkamî, 32
 Mütenebbi, 18

N

Nakva, 24
 Namkink — Namlik, 17
 Nasturiler, 1
 Nefci, 48
 Nesaver, 21
 Noyen, 21, 33

O

Oğulğanmış, 23, 24, 25
Oktay, 14, 15, 16, 25
Ordcar, 15
Orducun, 15
Otkin, 15
Oyrat, 26

Ö

Örkuhananoyen, 29

P

Pervane, 49, 50, 51
Pucek, 17

R

Reşidüddinülhuveyniyülcüveynî, 20
Rükneddin-ül-meliküzzahir, 44
Rükneddin, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 39
Rükneddin - Horşah, 28

S

Safiyi Karkubî, 52
Sahibi divan Şemseddin, 61
Sahip Yalvaç Mahmut, 22
Salâhaddini Eyyubî, 51
Saliba Vecih, 1, 2
Sebkan, 26
Sebkü, 24
Seftak, 9
Semedgo, 46, 47
Serkontibeygi, 17, 18, 23
Sevinç Han, 10
Seyfeddin Ebu Muzaffer Kılavun, 56
Seyfüddeve, 18
Seyfeddini Baharî, 28
Siban — Sibkan, 15
Sibkan, 18
Sintay Bahadır, 16
Sintay Noyen, 11
Sinan, 19
Sintay Oğul, 26
Siramon, 22, 23, 24

Sancak Noyen, 32, 33, 34
Sultan Bedreddin, 40
Sultan Celâlettin, 14
Sultan Mehmet, 8, 9, 10, 11
Sultan Mansur Kalkavus, 51
Sungur, 49, 51
Sungurüleşkar, 49, 51, 52
Suntay, 24
Süleymanşah, 32, 34

Ş

Şahabeddin, 34
Şahabeddinilârz, 31
Şebuktay, 17
Şeyh Süleyman, 18
Şemseddin Mehmed bini Yusuf, 44
Şemseddin, 44, 45
Şemseddinibni Yunus, 45, 47
Şem'un, 49
Şerafeddin, 32, 34
Şerefüddinülikbalışarabî, 19
Şerefeddin Ahmedibni Belas, 30
Şerefeddin Mehmet, 30
Şeyh Kemaleddin Abdürrahman Rafî, 54
Şeyhülislâm Kemaleddin Abdürrahman, 54, 55, 57
Şeyh Süleyman, 9, 11, 19
Şikatemülk, 12
Şiranşah, 28
Şiramun, 25

T

Taceddin, 32
Takiyeddinissurucî, 26
Tekfur, 22
Teküdar — Tukdar oğul, 26
Temsel, 18
Tenavun, 49
Tenkü, 18, 25
Tibet, 25
Timuçin, 5
Timur Noyen, 24
Tıfıl — Tagarbelaba, 30
Togo, 50
Tokuz Hatun, 47

Toros, 48
 Tuli, 6, 10
 Tuli Han, 17, 23, 36
 Tuli Uluğ Noyen, 17
 Turakina, 21
 Turakina Hatun, 23
 Turgay, 26
 Turin, 46
 Tuşi - Cuoi, 6, 15
 Tuşi, 18
 Tuzan, 50
 Türkman Kotoz, 43
 Türkân, 45

U

Uluğnoyen, 15, 16, 17
 Uktay, 6, 9
 Unk Han, 5, 9, 17
 Utkin Hata, 6
 Uysuncin — Uysulucin Bigi, 6

Y

Yakubi patriği Ağnatyos Sâbâ, 1
 Yasan, 45
 Yemşut, 37
 Yesaver, 21
 Yesman — Tesmeron, 26
 Yiğitbaşr Muin, 31
 Yuhannabnilmadinî, 1
 Yuhanna, 1
 Yunus, 18
 Yusuf Şah, 61
 Yusufubnil şeyh Ebulferec Abdurrahman, 32
 Yuşa, 2

Z

Zehebî, 32
 Zeki, 47
 Zeyneddin Ketbuğa, 26

İ N D E K S

Yer isimleri

A

Abbasabad, 28
Akdeniz, 26, 39
Aksaray, 27, 39
Alakmak, 23
Ambar, 33
Âmid, 30
Ankara, 20
Antakya, 21, 49
Ayas, 48
Ayıntap, 57
Azerbaycan, 22, 25, 60

B

Bağdat, 19, 21, 22, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40,
42, 48, 50, 51, 52
Bacuze, 20
Bakuba, 33
Bamyan, 13
Behisna, 26
Bersoma, 2
Berut, 19, 22
Biladır, 27
Bimaristanı Adudî, 34
Bişbalig, 23
Bire, 39, 57
Buhara, 18, 29
Burciacemî, 34
Bulgar, 18

C

Ceyhun, 25, 27
Cezire, 52
Cürci İbni Ömer, 52, 53
Coas, 31
Cürcaniye, 13

Ç

Çin, 43

D

Demeşk, 1, 39, 40, 43
Develva, 27
Dicle, 19, 33

E

Ehvaz, 61
Elcezire, 36
Elbistan, 49, 51
Elemut, 29
Ermini, 19, 22
Erzincan, 19, 21
Erzenürüm — Erzurum, 19
Erbil, 18, 19, 45, 47
Ermenistan, 39, 48
Eymil, 23

F

Fars, 22, 25
Fırat, 39

G

Gazne, 14
Gazze, 43
Gerek, 39
Gürcüstan, 25

H

Haceri Servend, 48
Halep, 1, 2, 20, 21, 22, 26, 37, 38, 39, 40, 43
44, 51, 57
Hamat, 39
Hama, 39, 52

Hanikin, 19
 Hata, 16, 17, 22, 25, 26, 42, 43
 Habur, 39
 Harput, 30
 Hârim, 40
 Harran, 39
 Haylan, 21
 Harzem, 6, 12, 13, 45
 Hemedan, 29, 32, 33, 34, 36, 52
 Hiñt, 22, 25
 Hille, 35
 Hısna, 51
 Hızır, 38
 Horasan, 11, 21, 22, 25, 59
 Humus, 39, 44, 51, 52
 Hulvan, 33

İ

İstanbul, 18, 47
 İslâv, 18
 İtil-Volga, 18

I

İsfahan, 27
 Irak, 21, 25, 31

K

Kalazya, 30
 Kayseri, 19, 20, 27, 39, 47, 50
 Kazvin, 29
 Karaburun, 17, 23, 26, 29, 43
 Karsan, 27
 Kaşgara, 17
 Karamorbu - Karanehir, 16
 Kâhta, 31
 Kermelis, 19
 Keşmir - Leşmir, 29
 Kelvaz, 35
 Keykabad — Keykbad, 50
 Kirman, 25
 Kırkısy, 39
 Kıfcak, 16
 Konya, 26, 27, 30
 Kotak — Konak, 23
 Komısteke, 23
 Kohistan, 29
 Köseadağ, 19
 Kürzgüh — Kürdgüh, 29

L

Lan, 18
 Lor, 21, 22, 25, 61

M

Malatya, 1, 2, 21, 30, 31, 32, 39
 Mazık — Marık, 30
 Mazenderan, 25
 Maverainnehir, 21
 Mavbalig, 14
 Mardin, 40, 41
 Mara, 39
 Menşar, 30
 Meraga, 2, 34, 41
 Menbiç, 39
 Meyyafarkın, 36, 40, 41
 Miri, 25
 Mısır, 26, 41, 43, 44, 48, 50, 51, 53, 55
 Mogan, 27
 Musul, 18, 19, 22, 25, 30, 36, 40, 44, 45, 47

N

Nineva, 18, 19, 44, 45
 Nusaybin, 17, 52

O

Oksfort, 4, 17
 Ordubalık, 17
 Orgenç, 13
 Ordukent, 17
 Ordu, 48

R

Rahbe, 51, 57
 Rahbeti Demeşk, 51
 Rahbeti Halit, 51
 Raka, 39
 Roma, 49
 Rus, 18
 Rum, 18, 19, 20, 21, 50, 51, 59

S

Sarı nehir, 15
 Saksin, 16
 Sayhun, 51
 Semerkand, 23, 27, 49

Sencar, 44
 Selikây, 25
 Sis, 48, 49
 Siyah Gûh, 35
 Siba, 33, 40
 Sind, 14
 Sıvas, 20, 26
 Suruç, 39
 Sultan Hanı, 27
 Sürremenrea — Samurra, 19
 Sümeysat, 39

Ş

Şahdiz, 27
 Şam, 21, 22, 23, 25, 36, 39, 40, 41, 43, 44, 45,
 48, 50, 51, 52
 Şat, 34
 Şevbek, 39, 44
 Şirvan, 22

T

Teberistan, 41
 Tak, 41
 Taka, 51
 Tenküt — Tangut, 15
 Tebriz, 27
 Tellibaşır, 40
 Tercilli — Tercelle, 19
 Tos, 42
 Tibet, 15, 16
 Tiflis, 22

Ü

Üran, 25

Z

Zencan, 34

İ N D E K S

Tarihî tabir ve unvanlar

A

Almalig, 4
Aleviler, 34
Arap, 19, 48

B

Balig, 17
Balcune, 5
Belh, 12
Beni Tagtip, 52
Berut, 4
Bimaristanı Nuride, 1
Biş Balig, 9
Bitikçiler, 34
Baktak, 23
Buhara, 6, 9, 10
Bulgar, 6, 16
Büyük Tanabers, 6

C

Cizvit, 4
Ceyhun, 10, 13
Cobas-Gobos Piskoposluğu, 1

Ç

Çagatay, 21

D

Danışmentler, 34
Darüssaltana, 10

E

Ebher, 12
Efrenç-İznik imparatorluğu, 39

Erkâvun, 34
Elemut, 22
Ermeniler, 48
Ermeni padişahı, 48
Ermeni, 19, 21
Evliya Devleti, 4
Eyüp oğulları, 2
Eyyubiler, 36, 37

F

Fakihetül-Hulefa, 8, 10
Firenk, 19

G

Gayir-Kayin Han, 8, 9, 10
Gayalg, 9
Göksaray, 10
Gulmanı Etrak, 41
Gürcü, 19, 22, 50, 52
Greguvar Grigoryos, 1

H

Halife, 33, 34, 35
Harzem Şahlar, 8, 12
Hatalılar, 17
Hristiyan Yunanlılar Devleti, 4
Hıta, 5
Hocend, 9

İ

İskender yılı, 5, 20, 31, 50, 61
İranlılar, 4, 17
İsrail oğulları, 4
İslâm, 3
İsmaililer, 28
İstanbul imparatorluğu, 47
İzi-İsis, 7

K

Kadılar Devleti, 4
 Kama-Çulman, 6
 Karavul, 26
 Karaca, 10
 Kazvin, 12
 Keldaniler Devleti, 4
 Kiraytlar, 5
 Kıracağı, 7
 Kunak, 6
 Kutak, 6
 Kutlu Kurultay, 15, 53
 Kürtler, 30, 46

L

Lama, 43
 Lakbin Piskoposluğu, 1

M

Mağrip, 41
 Malatya'lılar, 20
 Maverainnehre, 8
 Mefreyan, 2
 Mervirruz, 12
 Meyafankın, 30
 Mile, 8
 Mısırlılar, 49, 50, 51, 52, 55
 Moğollar, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 28,
 29, 33, 34, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 45,
 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 60
 Moğol, 3, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16
 Moğol Padişahları Devleti, 4, 5
 Müslim Arap Padişahları Devleti, 4

N

Nevyan, 11
 Nuyan, 11
 Noyen, 11, 15

O

Osmanlılar, 19
 Otrar, 8, 9

P

Payzeler, 37

R

Rum hükümdarları, 39
 Rum Selçuk oğulları, 2
 Rum Selçuku, 51
 Rum, 19, 22, 27
 Rum, 48
 Ruslar, 23
 Romalılar Devleti, 4

S

Saksin, 6
 Suryanca, 2
 Süryaniler, 23
 Sahibidivan, 34

Ş

Şane, 12
 Şahne, 12
 Şihneler, 55

T

Talkan, 12, 13
 Tarhanlık, 5, 6
 Tarbagatay, 6
 Tatar Diyarı, 8
 Tatarlar, 18, 19, 20, 21, 32, 33
 Tayfur - Kayfur, 12
 Tekrit ve şark Mefreyanı, 2
 Teotokos kilisesi,
 Tibet Tanrı, 6
 Türk medeniyet tarihi, 12
 Türkler, 12
 Türkistan, 9, 17, 21, 26
 Türkmenler, 27, 30, 31, 41

U

Uktay imil, 6
 Uygur, 6, 9, 43

V

Volga, 6

Y

Yakubî ve Ermeni piskoposları, 2
 Yezek, 26
 Yemil, 6
 Yunanlılar Devleti, 4, 19

KRONOLOJİ CETVELİ

Milâdî	Hicrî
1225—1226	621—622 Ebülferecin Malatyada doğumu.
1243	640 Moğolların Kayseriye gidip abaliyi kılıçtan geçirmesi.
1246	643 İbnülbirinin Gobos piskoposluğuna tayini.
1253	650 İbnülbirinin Halebe piskopos tayini.
1236—1259	633—657 Saliba Vecih'in Elmelikünnasırdan Halep piskoposluğu fermanın koparması.
1258	656 Hulâgû'nun Bağdadı istilâsı.
1264	662 Patrik Yuşa tarafından İbnülbirinin Tekrit ve Şark Mefreyanı tayin edilmesi.
1282	680 İbnülbirinin Tebrizde Abakaya mülâki olmak üzere yola çıkması.
1286	684 İbnülbirinin Meragada vefatı.
1203	599 Moğol devletinin başlaması
1210	606 Cengizin Karahata şehirlerini ele geçirmesi.
1213	609 Buhara tacirlerinin Moğolistana gelmesi.
1214	610 Cengiz Hanın Sultan Ahmet üzerine yürümesi.
1221	617 Cengizin askerleriyle Buharaya gelmesi.
1222	618 Cengizin Ceyhunu geçmesi.
1228	624 Cengizin garpten şarktaki eski yurtlarına dönmesi.
1228	624 Cengizin ölümü.
1230	626 Cengiz oğullarının ve Beylerinin toplanması.
1207	603 Alâeddin Keykubad I in Kaana elçi göndermesi.
1207	603 Tatarların Erbile gelmesi.
1237	634 Tatarların Erbili kuşatması.
1238	635 Bağdada doğru yollanma.
1240	637 Gıyasettin Keyhüsrev II nin Erminiye taraflarına asker göndermesi.
1242	639 Cermagonnoyen'in Erzurumu kuşatması.
1243	640 Gıyasettin Keyhüsrev II nin Erminiye yürümesi.
1244	641 Yesover - Nesaver - Besaver Noyen'in Şam kıt'asına yürümesi.
1245	642 Tatarlar Bağdada yürüdükleri halde girememeleri.
1246	643 İzzettin Keyhüsrev II nin Kaan hizmetine gelmesi.
1246	643 Kaanın hastalanması ve ölümü.
1247	644 Kaan oğullarının ve Moğol beylerinin toplanması.
1248	645 Kiyük Hanın Rum, Musul ve Gürcü şehirleri üzerine İlcik-tay adlı bir noyen göndermesi.

Milâdî

Hicrî

- 1250 647 Kiyük Hanın anası Turakin Hatunun ölümü.
- 1251 648 Moğol Beylerinin toplanması.
- 1254 651 Hulâgü İlhanın Karakurumdan garbe yönelmesi.
- 1258 655 Rükneddin Horşah'ın Munkkâ Kaana gitmek üzere Hulâgüye müracaatı.
- 1258 655 İzzettin Keykâvus II nin memleketinin Hulâgüya şikâyeti.
- 1258 655 Hulâgünün Hemedandan Bağdada göçmesi.
- 1259 656 Hulâgü'nun Bağdat kapısına inmesi.
Eleşrefibnîmelikülgazinin Moğolları Şama sokmamak için
- 1259 656 Halep padişahı Elmelikünnasıra müracaatı.
- 1260 657 Hulâgünün Halep Padişahı Elmelikünnasıra mektup göndermesi.
- 1261 658 400 bin askerle Hulâgünün Şama girmesi.
- 1261 658 Hulâgünün Ketbuga ile karşılaşması ve yenmesi.
- 1262 659 Moğolların Gökalki alması.
- 1262 659 Elcezire taraflarında Moğolların gözükmesi.
- 1266 664 Hulâgünün ölümü.
- 1270 668 Ermenistan kıralı Hatunun Abakaya müracaatı.
- 1271 669 Sungurun Semerkanda gelmesi.
- 1272 670 Ermenistanda bir zelzele olması.
- 1277 675 Abakanın kışlamak için Bağdada inmesi.
- 1277 675 Bındıkdarın Ruma girmeğe karar vermesi.
- 1277 675 Pervanenin öldürülüşü.
- 1281 679 Elfinin Mısır ve Şamı ele geçirmeğe karar vermesi.
- 1282 680 Moğolların Şama gelmesi.
- 1283 681 Abakanın kardeşi Munkkâtımurun 50.000 Moğolla Şama gelmesi, ve şahın askerleriyle Hama ile Humus arasında karşılaşması.
- 1285 683 Kongurtayın oğullarının Ahmedî öldürerek babalarının intikamını almaları.